

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА ім. А. Ю. КРИМСЬКОГО
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

КИТАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

漢學研究

№ 3, 2022

Заснований у 2011 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України 04.10.2022 (Протокол № 6)
та Вченою радою ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана» 22.12.2022 (Протокол № 6)

Головний редактор:

Цимбал Л. І., д. е. н., професор

Науковий редактор:

Кіктенко В. О., д. філос. н., старший науковий співробітник

Редакційна колегія:

Білошапка В. А., д. е. н., професор

Бубенок О. Б., д. і. н., професор

Гальперіна Л. П., к. е. н., професор

Дмитрів І. І., к. філ. н.

Дроботюк О. В., к. е. н.

Ісаєва Н. С., д. філ. н., доцент

Калюжна Н. Г., д. е. н., доцент

Корнилюк Р. В., д. е. н.

Корсак Р. В., д. і. н., професор

Кудирко Л. П., к. е. н., професор

Кшановський О. Ч., д. філ. н., професор

Ло Цзюнь, д. філос. в літературознавстві (КНР, Пекін)

Макарів Пламен, д. філос. н., професор (Болгарія, Софія)

Маршалек-Кава Джоанна, д. політ. н., доцент (Польща, Торунь)

Отрощенко І. В., д. і. н., старший науковий співробітник

Петкова Л. О., д. е. н., професор

Примостка О. О., д. е. н., професор

Пун Вай Чін, д. філос. в економіці, доцент (Малайзія, Субанг-Джая)

Родіонова Т. А., к. е. н.

Сандул М. С., к. е. н.

Сюй Баофен, д. філос. в літературознавстві, професор (КНР, Пекін)

Тарасенко М. О., д. і. н., старший науковий співробітник

Хамрай О. О., д. філол. н., старший науковий співробітник

Хуан Чжоюе, д. філос. в літературознавстві, професор (КНР, Пекін)

Черкас Н. І., д. е. н., доцент

Яворська Г. М., д. філол. н., професор

Комп'ютерний дизайн та макетування:

Кузнєцова Н. С.

Адреса редакції:

01001, Київ 1, вул. Грушевського 4, кім. 211

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

При передруку посилання на «Китаєзнавчі дослідження» обов'язкове.

*Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.*

Включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філософських, філо-
логічних, політичних та економічних наук (спеціальності 033 «Філософія», 035 «Філологія»,
051 «Економіка», 052 «Політологія», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність», 292 «Міжнародні економічні відносини») відповідно до Наказу МОН України
від 26.11.2020 № 1471 (додаток 3).

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ 23663-13503ПР від 17.12.2018.

ISSN 2409-904X (Print)

ISSN 2616-7328 (Online)

© Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2022

© ГО «Українська асоціація китаєзнавців», 2022

© ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2022

ЗМІСТ

Історія, філософія, наука та культура Китаю

- Jie Li.* Mao's China, the Soviet Union, and the Cold War:
a Reinterpretation.....5
- Є. В. Гобова.* Поява і трансформація ідеї
«тотальної вестернізації» Китаю19
- В. О. Кіктенко.* Сприйняття марксизму Дьйордя Лукача
в Китаї: від ідеологічної критики до формування
наукового підходу34

Китайська мова та література

- І. П. Хижа.* Лексико-стилістичні особливості
літературних текстів Мо Яня (на основі оповідань
«Геній» та «Відпустити на волю»)51
- К. В. Шевченко.* Вербалізація концепту «новаторство»
у науково-методичних текстах КНР.....62
- І. В. Грищенко, Л. М. Копаниця.* Фольклорні варіанти сюжету
1696 у китайській та українській побутовій казці74

Політичний та соціально-економічний розвиток Китаю

- G. Kotsiurubenko, G. Muzychenko.* Potential of international
cooperation in reducing social inequality in Ukraine
(Ukrainian-Chinese case)84
- V. Golod.* China's Northwest Economic Importance
for Stability in Central Asia96
- S. Yakubovskiy, P. Roznovska.* The current state of China's
international trade105

TABLE OF CONTENT

History, Philosophy, Science and Culture of China

<i>Jie Li</i> . Mao's China, the Soviet Union, and the Cold War: a Reinterpretation.....	5
<i>Y. Hobova</i> . Emergence and transformation of the China's "wholesale westernization" idea	19
<i>V. Kiktenko</i> . Perception of György Lukács's Marxism in China: from ideological criticism to the formation of a scientific approach.....	34

Chinese Language and Literature

<i>I. Khyzha</i> . Lexical stylistic features of Mo Yan's literary texts (based on the short stories "Genius" and "Set free").....	51
<i>K. Shevchenko</i> . Verbalization of the concept "innovation" in scientific and methodological texts of People's Republic of China.....	62
<i>I. Hryshchenko, L. Kopanitsya</i> . Folklore version of plot 1696 in Chinese and Ukrainian folk household tale	74

Political, Social and Economic Development of China

<i>G. Kotsiurubenko, G. Muzychenko</i> . Potential of international cooperation in reducing social inequality in Ukraine (Ukrainian-Chinese case)	84
<i>V. Golod</i> . China's Northwest Economic Importance for Stability in Central Asia	96
<i>S. Yakubovskiy, P. Roznovska</i> . The current state of China's international trade.....	105

ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, НАУКА ТА КУЛЬТУРА КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavči doslidžennâ, 2022, No. 3, pp. 5–18
DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.03.005>

UDC 327

MAO'S CHINA, THE SOVIET UNION, AND THE COLD WAR: A REINTERPRETATION

Jie Li

Doctor of Philosophy in History, University of Edinburgh
Lecturer, Department of History, Hong Kong Baptist University
Kowloon Tong, Hong Kong
jielican2009@hotmail.com

The article attempts to demonstrate, although both China and the former Soviet Union have been under the long-time rules of Communism, they have very different cultural traditions and historical backgrounds, which decide their different political institutions and socialist developments, their contrasting reactions to the Cold War, and their various measures in adapting to the post-communist era.

During his reign in China, Chairman Mao Zedong chose to completely close the country to international fluence, for achieving his imperial ambition of becoming an emperor-like ruler. The situation continued until the death of Mao, when China began to open-door and reaching global societies. On the other hand, the Soviet Union since the death of Joseph Stalin started to evolve into a more liberal and tolerant country, while engaging in more contacts with the West and the rest of the world.

The end of the Cold War was in fact a contribution made by the socialist states as exemplified by China and the former Soviet, because they increasingly found that their ideologies could not have sustained the survival of communist authoritarianism, so they must throw the system out of the history and reconcile with the whole world.

The end of the Cold War was thanks to the changing political landscape of like a process of internal disintegration (like the Soviet Union) and transformation (as China), which had little to do with mutual competition between the capitalist West and the socialist bloc.

The Cold War was neither an US project for painstakingly achieving global hegemony which involved mainly one character of the American, nor an episode of competition co-directed by the two superpowers while others were merely marionettes or onlookers. The end of the Cold War was much credited with Khrushchev's de-Stalinization, Gorbachev's glasnost, Mao's closed-door, and Deng's open-door.

To conclude, the demise of the Cold War in the early 1990s was a victory of the Western democracy, as claimed by many scholars before, in reality, it is not historically correct.

Keywords: Mao Zedong, China, Communism, the Soviet Union, the West, the Cold War.

КИТАЙ ЗА ПРАВЛІННЯ МАО, РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ І ХОЛОДНА ВІЙНА: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ

Цзе Лі

У статті зроблено спробу продемонструвати, що хоча як Китай, так і колишній Радянський Союз тривалий час перебували під правлінням комуністичних режимів, вони мають дуже різні культурні традиції та історичне минуле, які визначають їхні відмінні політичні інститути та соціалістичний розвиток, їхню контрастну реакцію на Холодну війну та різноманітні заходи адаптації до посткомуністичної епохи.

Під час свого правління в Китаї Мао Цзедун вирішив повністю закрити країну для міжнародного впливу, щоб досягти своїх імперських амбіцій стати правителем-імператором. Така ситуація зберігалася до смерті Мао, коли Китай почав відкривати двері та налагоджувати контакти з глобальними суспільствами. З іншого боку, після смерті Йосипа Сталіна Радянський Союз почав перетворюватися на більш ліберальну та толерантну країну, одночасно установлюючи більше контактів із Заходом та рештою світу.

Припинення холодної війни фактично є результатом дій соціалістичних держав, таких як Китай і колишній Радянський Союз, тому що вони все більше почали усвідомлювати, що їхні ідеології не змогли забезпечити існування комуністичного авторитаризму, тому вони повинні викинути цю систему з історії і примиритися з усім світом.

Кінець Холодної війни відбувся завдяки мінливій політичній атмосфері – процес внутрішнього розпаду (як у Радянському Союзі) та трансформації (Китай), яка не мала нічого мало спільного зі взаємною конкуренцією між капіталістичним Заходом і соціалістичним блоком.

Холодна війна не була ані проєктом США для поступового досягнення глобальної гегемонії, що мала переважно американський характер, ані епізодом змагання двох супердержав, у якому інші були лише маріонетками чи глядачами. Закінченню холодної війни приписували десталінізацію Хрущова, гласність Горбачова, політику закритих дверей Мао та відкритих дверей Дена.

Підсумовуючи, багато вчених раніше стверджували, що завершення Холодної війни на початку 1990-х років було перемогою західної демократії, що є невірним з історичної точки зору.

Ключові слова: Мао Цзедун, Китай, комунізм, Радянський Союз, Захід, Холодна війна.

Mao Zedong, China, and the Soviet Union

The ups and downs of the relations between the People's Republic of China (PRC) and the former Soviet Union after 1949 are a long story to tell. Immediately after the establishment of the PRC, the Chinese Communist Party (CCP) Chairman Mao Zedong decided to move China lean to one side of the Soviet socialist camp, and to model the Chinese modernizing track totally on the template of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). After the death of the Soviet leader Joseph Stalin and the ascent of Stalin's successor Nikita Khrushchev, the years of 1953–1957 were the golden period of the Sino-Soviet alliance, but the seed of hostility had been sowed in the past mutual distrust. Khrushchev's secret speech in heralding de-Stalinization during the 20th Communist Party of the Soviet Union (CPSU) Congress in February 1956, and his policy of peaceful coexistence with the West, all deepened Mao's dissatisfaction with the USSR.

When Nikita Khrushchev spoke for more than four hours in February 1956, about terrible things done by Stalin: terror, deportations, and summary executions, and the most important one of cult of personality. The speech reverberated throughout the socialist world and China in particular. Many suspected that because Mao feared the potential unrest in the socialist countries and Khrushchev might have insinuated the cult of personality of Stalin to him in China as well. In fact, what Mao's fear was Khrushchev's incrimination of his imperial emperor's status in China, and the absurdity of being an emperor in a socialist atheistic world. There was a big fear that Mao was irate: Khrushchev seemed to undermine Mao's ambition of turning China into an imperial kingdom, in which an emperor could do whatever he liked.

Since then, Mao pushed for his radicalism: He isolated China from both the West and the Soviet camp, and pursued the destructive policies at home. The normalization process only took place in the 1980s, when China's post-Mao new leader Deng Xiaoping replaced Maoist extremism by launching pragmatic moderation route, which signalled not only the end of animosity for both sides, but also the end of the Cold War in a broader sense.

The discord of the PRC and the former Soviet Union since 1949 has been a thorny issue for scholarly debates. Odd Arne Westad explains that the Sino-Soviet estrangement was due to Stalin's having harboured a mission of controlling China (1998: 166-67). Lai Sing Lam credits the Sino-Soviet tension to the US attempts at driving a wedge between the two countries (2011: 238). Others argue that personal and cultural factors such as values and beliefs contributed to the collapse of the compact. For example, Chen Jian insists that China's disagreement with the USSR was a function of Mao's effort to maintain China's revolutionary momentum, thus Mao felt no need to make peace with the outside world (2001: 65). Shuguang Zhang blames both sides' failure to overcome the misperceptions derived from their culturally bound ethnocentrism. According to Zhang, Khrushchev showed little tolerance of difference, and Mao overreacted to Khrushchev's challenge as a threat to his power at home (2010: 371).

In fact, Chinese leader Mao Zedong represented the very dark side of Chinese civilization; his personality was the combination of the most brutal forms of all imperial Chinese dictators. In Mao's mind, the happiness of the Chinese and an orderly society were not his concern, but the constant suffering of people and a wretched state were the most conducive to his rule as being a communist emperor. In contrast to the perceptions of many previous scholars, the article considers that during his almost thirty years reign, what Mao wanted for China was not a "revolutionary Utopia" nor a "heaven on earth", but *a kingdom of hell*.

Traditionally, in the mind of Chinese, their country is the centre of the whole cosmos (the so-called "Middle Kingdom"). The culture and civilization of China are also presented as the most important in the world. Other nations only exist in the margin of China, and other non-Chinese people only live as appendages. Their civilizations sometimes are not considered by Chinese as "culture", they mostly are regarded as a kind of alien custom or barbarous practice.

There are three core values of China-Confucianism, Legalism, and Taoism. Taoism is not related to politics and secularism, although it is an essential supplement to the Chinese civilization, it is viewed as merely an adornment of the mainstream values and philosophical approaches. On the other hand, Confucianism

best represents the long-standing Chinese tradition of highly unified and centralized concept of state governance, imperial inwardness. Legalist ideology places great emphasis on violence and brutality, which are the golden means of keeping power. Both are the two sides of a coin, while Confucianism defines the legitimacy of absolute autocracy, Legalism perpetuates the most coercive methods in maintaining the autocracy. Confucianism and Legalism are complementary; they work together to provide theories and practical guidelines to all the ruling elites and rebels throughout the past, and to shape Chinese dynastic succession as being a unique phenomenon of “ultra-stable formation” (*chaowending jiegou*) [Jin Guantao and Liu Qingfeng 1984, 14].

Both the teachings of Confucianism and Legalism instil the temptation of tyranny and the obsession with an emperor-like dictator into Chinese mentality. Chinese are inherently both authoritarian and submissive; they would always want to escape from freedom, and the kind of dictatorship and tyranny established throughout its long history rested on deep popular support. Besides, since the modern time China had experienced the imperial invasion and its territories were being carved up by great western powers. The humiliation and suffering all increase Chinese victimization psyche and their isolation tendency, and most importantly, thus intensify the need to call for strong charismatic leaders to rule the Middle Kingdom.

On the contrary, though Russia is comparatively less liberal and democratic to the West, but as a whole it has a long tradition of being open-minded to European culture since the imperial age. After shaking off the Mongol yoke and the creation of a united Russian state in the 15th century, the fate of Russia and the fate of Europe became inseparably linked. When in the early 18th century, Peter the Great found the new imperial capital St. Petersburg, on the shores of the Baltic Sea, he did not actually open Russia’s window to Europe. That window had been opened much earlier. The Russian intelligentsia in the 18th and 19th centuries used the French language as the main means of communication within their own circle. Thanks to the free flow of educated people between Russia and the rest of Europe, Russian art, literature, and philosophy have been an integral part of the general European culture.

Tsar Nicholas II, acting under great pressure following the upheaval of 1905, reluctantly established an elected parliament (the Duma), permitted a kind of Western-liked political reform, and allowed the Prime Minister Pyotr Stolypin’s market-oriented economic reorganization to operate first time in the nation’s history.

The success of Bolshevik revolution in October 1917 and the founder of the Soviet state Vladimir Lenin, were also highly inspired by a German citizen and Jewish thinker Karl Marx and his works – a typical Western origin. While Stalin and his reign were widely regarded by the Soviet people as a temporary and unnatural deviation from the Russian tradition, the increasing political liberalization and the growth of civil society in the post-Stalin decades gradually pushed the Russian back to the right track of pre-1917 time. The legacy of vibrant aristocratic culture, the democratizing and modernizing tendencies from the Tsarist era, notwithstanding a serial of tests of wars, revolutions, and terrors, represented a solid historical foundation that endured in the Soviet age, and are revived for building a new Russia on the ashes of Communism after 1991.

By comparing with China, Russian culture as a whole has been and continues to be essentially European, its every political transformation and industrialization is

earlier and more Western-oriented than those of China. While Russian understands that the path to the advancement of a nation lay in collaborating as well as challenging the authorities, Chinese are more prone to submitting to emperors and party leaders. The fragile sprouts of democracy borne during the imperial period might evolve Russia slowly toward Western-style politics and society in the future to come. Conversely, the Confucian and Legalist cultural background, long years of communist rule, relatively homogeneous population, and its intrinsic mindset of obedience, all may doom China to a permanent self-sufficing and autarkic society immune to any liberal influence from outside.

Mao Zedong and the Soviet Leaders

Mao Zedong was one of the most complex figures in Chinese history ever. His career could be illustrated as the life of a typical Chinese emperor. He was born in the late 19th century China, when revolutions, wars, and famines ruthlessly swept the country. He revolted against his father at a young age and marked himself as an iconoclast for his whole life. He had been ill-treated and completely beneath contempt in the eyes of many people before his rise to power. The bloodshed, treachery, and reprisal he had witnessed all shaped his special worldview profoundly.

Before 1949, Mao already had one dream in mind: To rule China and to become an emperor. There are two major things assisting Mao to attain the goal: Violence and revolution. From his early writings, he saw it as convenient to “create terror” and apply “the use of military action to develop insurrection” in China, where most of the population were peasants [Mao Zedong 1954, 21]. For Mao, violence is a necessary component of revolution. He employed violence more instrumentally and more cunningly than his counterparts. Under his rule, violence had become an enduring feature of the Chinese political landscape.

Mao extravagantly and purposefully employed violent practices and coercive measures. He wield violence throughout his life as part of its open-ended project to shape a new, revolutionary society. Violence was the permanent feature of Maoism. Mao’s war and violence are both civil and class war in nature, its aggravation and bitterness were constantly reaching armed clashes on the streets.

There were two kinds of revolutions in China under Mao: The domestic political and social movements or mass campaigns such as the Great Leap Forward (1958–1961) and the Cultural Revolution (1966–1976), and the international campaigns or conflicts such as the Korean War (1950–1953) and the Sino-Soviet split. He launched the domestic revolutions first of all to reshuffle the entire structure and personnel of the CCP, and uncovered power contenders. Although Mao always declared himself a true Marxism-Leninism believer, but what he did domestically were largely the imperial methodologies to save and consolidate his power in a Byzantine-like political environment.

Mao was convinced that everyone in the Party was potentially dangerous. His technique in purging his colleagues was very simple but highly effective: First, to exploit their loyalty in carrying out his policies, then blame and betray them when necessary. Although many of his close-colleagues and comrades-in-arms had opposed him, but Mao always forced those people to adopt his mandate to rule. After disastrous effects occurred, he immediately purged and disregarded them. All the party members could be his would-be scapegoats. In addition, domestic revolutions for Mao were the best ways to organize the mass killing of his own

citizens and achieve the impossible future that defined his very essence. He was a dictator who killed vast numbers of people on his own continent. He chewed up the lives of human beings in the name of a transformative vision of Utopia. Mao treated nobody as equal, and everyone was his enemy. China and the Chinese are only the figures on his chessboard. He dreamed and tried himself to be the emperor and even God in China and this was the only goal he kept in mind after 1949.

The pragmatists inside the CCP would like to adopt a relatively liberal economic policy and downplayed the centralized characteristics of Stalinism. They opted for gradual and balanced development modelled on Nikolai Bukharin's idea during the New Economic Policy period, and even the introduction of market economic elements. However, Mao Zedong rejected those proposals. Many people previously assumed that Mao was ideologically anti-bourgeois, and he feared those technocrats might lead China into the path of capitalism. In fact, Mao wanted to create an exploitative economic system based on imperial China, which could crush any people any time at emperor's will.

The concept of collectivization in the PRC during the 1950s and 1960s was *not* inspired by Stalin's 1930s program or by any principles from orthodox Marxism, but from Mao's ambition to turn the People's Republic into an imperial China again. In Mao's thinking, economy was not designed for modernization or national development, but it was simply a means of turning everything in China into a personal possession of an emperor (Mao) under the heaven.

From the late 1950s onward, both the Great Leap Forward and the Cultural Revolution resulted in huge traumatized social consequence, the latter in particular was a de-facto civil war targeting on the Party and the Chinese people. Mao once boosted his favourite slogan of "there is great chaos under heaven and the situation is excellent" (*tianxia daluan, dadao tianxia dazhi*) by confiding to his wife Jiang Qing [Mao Zedong 1954, 394], and those words best defined the anomaly of the Cultural Revolution, which was the most extreme form used by Mao to isolate China: Fratricidal fighting, mutual annihilation, and the total insanitary. The widespread chaos and disorder meant two great importance for him: First, during the great mayhem he was the only one manager and such chaotic situation satisfied his emperor fantasy. Second, in international level, the violence and the Red Guard's radicalism made the world hated or feared China more, so China could be more isolated, which served his interest.

Mao did not understand Marxism and socialism, he might probably never read a single word of *Da Kapitals*. But Mao's imperial ambition was a perfect match with Marx's utopian ideal, which was a theoretical weapon for Mao and none of the imperial Chinese emperors had this before. Mao embraced absolute egalitarianism in China, but he was the only exception that could be absolute superior to all the Chinese. And the image of communism for Mao was the Chinese traditional heaven or paradise.

There are two Chinese classics of Mao's favourite readings – "Water Margin" (*Shuihuzhuan*), a novel lauds about the hooliganism and mutiny, and "Comprehensive Mirror to Aid in Government" (*Zizhi tongjian*), a book preaches the political trickery in ancient China. Though Mao was definitely not able to dominate the world, although he dreamed this constantly, he could still have identified China with plots and scenes in these two books. Mao finally replayed those fictional stories in a real

China via the Cultural Revolution. He enjoyed watching China being turned into a mental hospital-like theatre on which everybody was playing an insane role for one audience of him. Back then, China became too dependent on the ideas and obsession of a single man.

For many people outside China, the Great Leap Forward and the Cultural Revolution were both a laughingstock, for many Chinese, those were black holes of their memories. But for Mao, these revolutions were his most euphoric moments and the peak time of his happiness, and they had little relevance to economic and social betterment. They were the showcase of his imperial ambition to demonstrate his emperor's egoism. From the founding of the PRC in 1949 to the year of his death in 1976, Mao had gradually realized his dream of building his heaven on the earth: A closed country ruled by an omnipotent emperor. *A psyche of closed-door* was perpetually rested on Mao's body.

Mao Zedong's indigenous tyranny of communism kept both the Soviet bloc and the West at bay, and he looked for support to neither side, while grinding the country to destitution. He was in fact powerless in the world, and he was only powerful in his own turf of China, but he thought he was the man who would get the mandate to rule the world.

On the other hand, in the nineteenth century, as many Russians who had fought Napoleon Bonaparte were profoundly influenced by the ideas of the French Revolution and wanted to establish a civilized European regime in Russia. Since then, the succeeding Tsars initiated a serial reforms of modernization modelled on the West. Under Stalin, thousands of Soviet soldiers engaging the Second World War in Western Europe saw with their own eyes that the living standards in defeated Germany and the Soviet satellite countries were much higher than in the victorious Soviet Union. Resulted from the defeat of Nazism by the Allied powers, the borders of the communist system were moved much deeper into the heart of Europe, as the independent countries of Eastern Europe were swallowed by Moscow. This expansionist source of Soviet conduct from the imperial Russian tradition, which had been accentuated by the victory of Great Patriotic War, ironically endowed the Soviet regime with more a European flavour. Conversely, Mao only used the victory of Korean War to further isolate China for his own goal. Besides, Stalin's terror was deeply rooted in the mind of the Soviet people and served as an enduring alert to the subsequent party leaders for not repeating such deadly episode in the country.

Except Stalin, the Soviet leaders since Lenin's New Economic Policy period all tried to pursue a gradualist, persuasive, and non-confrontational strategy. Even during the High Stalinism in the 1930s, Soviet economic institution was far less radical and was operated as a normal mechanism, which was unthinkable for Mao, who favoured more forceful and dictatorial policies of building a Utopia on earth. While Mao was indifferent and even hostile to modernization, the Soviet Union after Stalin, as an emerging industrial society, was creating a professional middle class and a more pluralistic political life, similar to that of other developing nations. Politically, the CPSU was more tolerant of dissents, the Soviet leaders were more willing to experiment the political changes and to cast away the incompatible Stalinism.

In terms of foreign policies, although the Soviet practice was often criticized as hegemonic or socialist imperialist, but with the exception of Stalin, from Lenin

to Gorbachev, they tended to seek détente with the West and would have favoured more tolerance, greater openness to the outside world, and more intercourse with international societies.

All the elements above were poised for transforming the social system in the country. Beginning with Nikita Khrushchev, the Soviet communists, with more cosmopolitan outlook and far-sight than the Chinese counterparts, were more conciliatory and moderate, and were following civilized and humanitarian aspirations to rebuild the state and construct a new world order. In the 1980s, Mikhail Gorbachev took the course of far-reaching political liberalization both at home and in other socialist countries, notwithstanding the Soviet state was dissolved in 1991.

Almost every Soviet reform program and leader with innovative thinking was denounced by the Chinese communists, such as “revisionist” accorded to Khrushchev by Mao and “traitor of Communism” for Gorbachev described by the post-Mao CCP. Deng Xiaoping’s modernizing program after Mao had not made China followed the West, but firmly kept the country in the way of “politics in control, liberation in economy”. Deng was not an innovative communist reformer compared to Khrushchev, Dubcek, and Gorbachev. His economic policies aligned with traditional Chinese self-sufficiency, and his insistence in political high-handedness demonstrated that he was more a Maoist disciple than a new-born democrat.

The Communists, the West, and the Cold War

As Lorenz Luthi demonstrates, the PRC led by Mao Zedong was more active in bringing about the breakup of the Sino-Soviet alliance than the Soviet leaders (Lorenz Luthi, 2008: 8). Beijing controlled the pace of the relationship’s deterioration and its eventual collapse. And the Sino-Soviet relations would have been far less confrontational should Mao have died earlier, or should he have been removed from the power, although both scenarios did not become a reality [Lorenz Luthi 2008, 61]. In fact, Mao Zedong, from the beginning of his revolutionary youth to his dead bed, never trusted the Soviet Russian, which has a totally alien culture compared to traditional Chinese like him.

When Khrushchev ordered the withdrawal of Soviet know-hows from China in the late 1960s, plus the shrinking of trades between China and the Soviet bloc, it was part of Mao’s deliberate intention and provocation against the Soviet Union. Soviet’s withdrawal from China’s modernization program not only legitimate Soviet’s faults and imperialism, but also satisfied Mao’s imperial isolation ambition to close the door and welcome no more guests into China when he was in charge. His self-reliance was only an excuse for his emperor-like ego.

Under Mao’s rule, he used the Soviet Union as a symbol to discredit his opponents. At first, the PRC second-in-command Liu Shaoqi was reviled as “China’s Khrushchev”, and later Lin Biao, Mao’s official designated successor, was branded as a traitor for “seeking a Soviet protection”. Even at the end of the Cultural Revolution in 1976, Deng Xiaoping was being portrayed as China’s “New Khrushchev”. It is highly suspectable that Mao would have a genuine feeling to “lean to one side” and follow the path of the USSR unquestionably after 1949.

The Soviet Union for Mao was more a stepping-stone than a model. It was Stalin’s coercion which submitted Mao temporarily, but after the Soviet dictator died, Mao would fear nothing and was aspired to rebel. Besides, at the beginning

of the PRC, Mao needed Stalin to consolidate his power and to legitimate the communist rule in China. Mao also desired Soviet aid and cash to build his war-torn nation, but nothing more.

For Mao Zedong, anti-Soviet was like anti-West, it was two sides of the same coin. Mao's psyche of anti-Soviet was anti-imperialism extension, an ancient Chinese tradition in guerrilla rebellion against the officials. Mao was a life rebel, whether in his youth or late years. In fact, Mao never knew what ideology about, it was only a weapon to fight. Mao's ideological empty talks were all smokescreen for his secret ambition. When Mao refused Khrushchev's proposal of establishment of joint submarine fleet in China in 1959, he concerned not about Soviet's infringement on his country's sovereignty, which Mao had little in mind. In fact, he felt his imperial project was under threat by foreign intervention, which might put his emperor rule in China under watchful eyes of Russians.

On the other hand, Mao belittled the capitalist West as well. Chen Jian argues that during the first major military conflict between the PRC and the West in the 1950 Korean War, although the Chinese casualties were heavy, but Mao was happy about such huge loss as a way of legitimizing his revolution and demonstrating his intransigence towards the imperial West [Chen Jian 2001, 193]. Chen also feels that the Korean War was not a burden that Stalin forced China to accept, on the contrary, Mao would actively like to use the war to create a momentum at home, in order to mobilize the Chinese to pursue the perpetual Utopia of continuing revolution. During the Korean War, Mao was willing take the risk to achieve his ambition, by defeating the American superpower without much help from Moscow and fanaticizing the Chinese upon the victory to buttress his power. Through the opportunity of the war, Mao not only satisfied his emperor-ego in maximum, but also closed China to the West at one stroke.

After the Korean War, Mao continued the triumphant pursuit by inventing the quarrels with the new Soviet leadership in the wake of Stalin's death in 1953, and the label of "revisionism" seemed to be the best weapon for Mao to curse the Soviet Union and shut China away from not only the USSR but also other socialist states. However, although Mao rejected the Soviet camp and the West, he wooed the Third World and exploited racism to stir the hatred of Whites among the developing nations to serve his purpose [Sergey Radchenko 2009, 22].

The Third World policy was also part of Mao's imperial and closed-door project. In his mind, an isolated China with a one-man rule was only valid and legitimate in the context of imperialist (both the Soviet Union and the West) encirclement, and the support from many underdeveloped countries in the world such as North Korea, Vietnam, and Cuba, which were inferior to the PRC economically.

Such vision was rooted in a long tradition of China's tribute system in ancient time. The tribute system is a paternalist one-way and top-down relationship in which benevolence comes from the centre and is gratefully received by the benighted border peoples, once referred to as barbarians – this system was once called "a benevolent civilizing mission". The system is a master-disciple relationship, in which the peripheral states should contribute ritual articles to imperial China, and Chinese emperors might return the favour to them by means of mutual marriages, money, and even sacrificing some territories. The imperial China would not have the tribute system dealt with the countries whose cultural and economic levels were

superior to its own, such as the Roman empire in Europe, in order to demonstrate China's advanced level in the world. Besides, the tribute system reflected the diplomatic thinking of imperial China: Using barbarians to control barbarians (*yiyi zhiyi*). Mao applied this tradition to the PRC and relied on the poor Third-World states to balance the two superpowers.

When Mao turned his sights on national liberation movements in Asian-African-Latin American nations, he knew little about those national liberation movements, and had little sympathy with the economic difficulties in those countries. His concept of liberation by socialism, proletarian union, and anti-imperialism was merely ideological rhetoric. The money he had invested in those countries were tens of millions, but he thought it was deserved as his Chinese centrism and cultural superiority, which had nothing to do with Marxist internationalism. The Third World was only to serve Mao's exploitation or bargain chip to buttress his imperial ambition. Exporting revolution is the modern tributary system in Mao's mind, without the Third World, his program was not complete.

While Mao did give away much money and invest a lot to the Third World, but he finally found that he virtually had no friends at all, as the Third World wanted Chinese cash but not its revolution. Particularly during the Cultural Revolution, many socialist confidants of China, like Enver Hoxha, Kim Il-sung, and Nicolae Ceaușescu, all distanced from him and alarmed over the madness of Red Guards which might be imported to their regimes and shoot their own feet.

Prior to the Cultural Revolution, except the Third World, Mao had successfully isolated China from the Soviet bloc and the West, the Cultural Revolution was only a culmination of such Mao's closed-door program and the launch of his imperial fantasy. From this point of view, the Cultural Revolution was not a diplomatic disaster, but it actually was a diplomatic victory for Mao, as Mao's mission of China's international relations was the complete isolation from the whole world.

Mao did not want contacts with the West throughout his whole life, even the 1972 Sino-US rapprochement proved to be short-lived. Open-door not only would strengthen his party rivals of Liu Shaoqi and Deng Xiaoping, who favoured this policy, and it would also fundamentally put his closed-door in danger. Mao's isolation did not result from containment policies of both the Soviet Union and the West during the Cold War. This is more a myth than a fact. In reality, Mao genuinely wanted isolation; his cunning let him make a perfect excuse to fulfil his imperial ambition: It was the revisionists (the Soviet Union) and imperialists (the West) which made China inward. An excuse could cheat the ignorant Chinese at that time. He matured such strategic defensive in his early essay of "On the Protracted War" (*Lun chijiuzhan*), which elucidates that when the enemy advances with superior force; it is best for the defence to carry out a withdrawal [Mao Zedong 1954–1956, 223].

Almost all of Mao's disputes with others, whether in international and domestic level, they were just hyperbolic rhetoric, including the faith of Marxism, and lacked any substance. What he kept in mind was how to destruct any elements or opponents (both external and internal) which might destroy his imperial ambition. Mao's ideological empty talks were all smokescreen for his secret ambition of becoming a sole king in China.

However, even the Soviet Union and the West really hoped China to be self-isolated, as this was a great relief for the Soviet leaders who struggled for years to

stem the tide of Chinese subversion of international communist movement, and took the troublemaker of Mao's China out, in order to establish détente with the West. And the West also thought China was aggressive and provocative in disseminating communist thoughts in the West and it constituted a threat to the world peace.

Under Nikita Khrushchev, the Soviet suggestion to Mao of accepting the policy of peaceful coexistence with the US, which also endangered Mao's imperial program and closed-door policy, as he would like to imagine himself as the only one holy emperor in the whole cosmos, and he could not accept that many emperors living side by side with him. It is neither the insistence on ideological correctness nor the strong personalities of two leaders had a destructive effect on the Sino-Soviet partnership. In Chairman Mao's world, he was the emperor and liked to have two kinds of people around him: The slaves and the enemies. He would have no friends at all. Mao once described that "countries with a high scientific and technological level are overblown with arrogance"; while China was being "blank and poor" (*Yiqiong erbai*), and it was the best place in the world to plant the revolutions [Michael Kau and John Leung 1986, 60].

Nonetheless, it was Mao who vigorously implemented policies that destabilized the Sino-Soviet alliance and barred the West from communicating with China, eventually led to the country's self-imposed isolation from the world and its economic impoverishment step by step. Mao's communist faith had nothing to do with that of Marx and Lenin, he just wanted a great kingdom of China, in which he established his sole rule and perpetuated it to the last. It was a tradition of Confucianism rather than Marxism. The extreme conviction that China's national interest was its duty to spread world revolution aggressively and the policy of withdrawing the PRC from a putrid world into the splendid isolation of a solitary model society, both are the two sides of true Maoism.

By contrast, the death of Stalin prompted the Soviet Union to keep the option of intercontinental cooperation alive. Although the Soviet practice was often criticized as being hegemonic or socialist imperialist, but with the exception of Stalin, from Lenin to Gorbachev, they tended to seek détente with the West and would favour more tolerance, greater openness to the outside world, and more intercourse with international societies. The post-war Soviet leadership was even trying to lead the course of political and social thaw in the socialist bloc. In the 1980s, Soviet *perestroika* finally triggered the force that had been longing for change. Mikhail Gorbachev was hedging tough questions from popular audiences about their own ruling party elites, and warning those elites who did not trust *perestroika* might need to choose between survival and death. This put all those socialist countries in the Soviet bloc on to the road of radical political and economic reforms, culminating in most of them in social and political revolutions that ultimately smashed the existing communist regimes and ended the Cold War.

During the Cold War, the PRC was indeed a concern for the American, but it was never a big threat to the US, as the Soviet Union had been. The American never drove a wedge on the Sino-Soviet relations, if such a wedge existed and it should have been created by Mao, not by someone else. However, the US did try to approach more with the Soviet Union during the Cold War in the game of China-Soviet-US triangular relations, and the potential Western cooperation with the Soviet Union would automatically isolate China and remove a big obstacle. In

fact, the US government understood perfectly about what was inside of Mao's mind: The US-Soviet alliance would make him more nervous, and the Chairman might therefore be increasing China's self-isolation rather than finding more allies in the world to respond. Such isolation could eventually made China die of suffocation, or let it find a way out of isolation to embrace the world community again, either way, the Cold War would end.

Every American president bore no willingness to approach Mao, only Mao tried that contact reluctantly. In 1972 the ailing Chairman was persuaded by the domestic pragmatists, such as Premier Zhou Enlai, who saw Chinese situation during the Cultural Revolution was deeply in trouble and the country needed an outside factor to initiate a change, to invite the American President Richard Nixon to come to the PRC. However, Mao was reluctant in dealing with the US, for him it was more a political concession than a vision of re-embracing the world. The 1972 Sino-US rapprochement proved to be short-lived. For the West, China was a minor player and sometimes a lone island in the Cold War theatre, and keeping the troublemaker of Mao shut off from the world was the best interest of them.

Though the West always showed passivity towards China, but they were constantly active in engaging with the Soviet Union, although in a negative term. From Lenin to Stalin, the Western bloc led by the US spent a lot of efforts to exacerbate Soviet weakness and undermine its power: A costly arm race with the Soviet military; denying the Soviet state of trading with other capitalist nations; funding the dissent movements in Eastern Europe; and large military assistance to the Afghan resistance force after the Soviet invasion of this country in 1979.

When Gorbachev ascended, the new Soviet leader repudiated the Brezhnev doctrine in foreign policy and launched the profound political and social reconstruction. He wanted the Soviet Union to become an integral part of the West. The West shifted to trust the Gorbachev administration and support the socialist regimes in Eastern Europe to follow the Soviet liberalization.

On the other hand, the West had no illusions about Mao, who seemed to be alien and a maverick. The PRC was too poor and too fractious, and was not on par with the Soviet strength. By contrast, the Soviet Union was a part of the Western civilization; the West had certain expectation towards the Soviet government led by Gorbachev, which might reduce tension during the Cold War, fulfil the demands of the West, and change the circumstances of the world. For both ideological enemies, the West would like to team up with the Soviet state while turning a blind eye to Mao's regime.

The End of the Cold War

As John Lewis Gaddis demonstrates, many people saw the Cold War as a contest of good versus evil (1997: 282-87). There is a conventional historical view: October Revolution of 1917 triggered a confrontation between the Soviet Union and the United States that would last much of the twentieth century. Each side aimed to transform the other and the American-Soviet competition over markets, ideologies, and territories, their global conflicts shaped the international system; all of them formed the whole story of the Cold War.

In reality, as this paper shows, the end of the Cold War was not one power defeating another. The termination of the Cold War did not present the victors and the losers, as the end of this historical drama was like a process of internal disintegration (like

the Soviet Union) and transformation (as the PRC), which had little to do with mutual competition between the capitalist West and the socialist bloc.

The collapse of the USSR was not conditioned by Western or any other direct pressure. Soviet politicians and citizens increasingly saw their country's technological development and standard of living in the mirror of superior Western achievements, derived from the greater knowledge of the West made possible by increased travel and information obtained from modern media. The unsustainable financial squandering on military built-up, foreign involvement or imperial overstretching such as the war in Afghanistan, all became the bleeding wound which shredded the Soviet state. It is reasonable to presume that even if the West had not been providing an alternative and more successful model of modern society, the devastated and unreformable Soviet system could have died of a chronic suicide sooner or later.¹

Under Mao, China had no friends in the world and was ruled by a man with sheer lunacy. But China was also free of intervention from neither the Soviet Union nor the West. Once Mao died, the new leader Deng Xiaoping could take this advantage to rebuild China's diplomatic relations, to start the modernization process, to embrace the world, and thus to conclude the Cold War.

The communist camp, including China, the Soviet Union, and other socialist regimes, knew too well that due to their economic and technological gap compared to those in the West, all Marxist nations had no prospect of winning the Cold War competition. The West also feared the capability of the Soviet Union and China to annihilate the world through massive use of nuclear weapons, and to instigate the fanatical communist revolution across the developing countries. Sinatra Doctrine was also adopted by the West to give up the contest with the socialist bloc.

The Cold War was neither an US project for painstakingly achieving global hegemony which involved mainly one character of the American, nor an episode of competition co-directed by the two superpowers while others were merely marionettes or onlookers. The confrontational theory might only apply to Stalin's era (1945–1953). The end of the Cold War was much credited with Khrushchev's de-Stalinization, Gorbachev's *glasnost*, Mao's closed-door, and Deng's open-door.

The US and Western policy in the Cold War was defensive not aggressive, they lacked the ability and willingness to contain the socialist bloc, less to undermine it. But the West indeed served as a factor of inducement to the East during the Cold War, when the citizens and intellectuals in the communist world witnessed the liberal ideas and economic advancement from the reference point of the prosperous Western society, they impelled the socialist regimes to renounce Marxism and march towards democratization. However, inducement is not equal to the peaceful evolution; the latter implies a more active measure with more destructive effects involved. Western peaceful evolution triggering the downfall of Communism at the end of the twentieth century is a myth imagined by the West, or a propaganda trick invented by the dispirited communists.

¹ As Rachanko indicates, when Nikita Khrushchev unified other socialist countries to blame China in the late 1950s, it indeed had very bad consequences: First, it signalled the split within the socialist camp; second, it encouraged the dissent movement in the socialist bloc, heralded the Prague Spring and the Solidarity Movement in Poland. As a result, the West did not need to do anything and just waited for seeing the internal collapse of the socialist bloc, then the end of the Cold War came. See Sergey Radchenko, 2009: 29

To conclude, the Cold War started its ending in 1976 when Mao departed, and it was formally over in 1985 while Gorbachev beginning to dig the grave. All crises happened from 1985 to 1991 were only to put the final nails into the coffin, but the decisive moment was in 1985. The end of the Cold War was largely attributed to the “own efforts” of the communists: Without internal and inherent troubles, the socialist dictatorships would not have found a way to reach the West, to change themselves, and to save the world.

REFERENCES

Primary Sources

Kau M. and Leung J. K. (1986). *The Writings of Mao Zedong, 1949–1976*, Armonk, N.Y. : M.E. Sharpe.

Mao Z. D. (1954–1956). *Selected Works of Mao Tse-tung*. London : Lawrence and Wishart.

Secondary Sources

Chen J. (2001). *Mao's China and the Cold War*. Chapel Hill : University of North Carolina Press.

Gaddis L. J. (1997). *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford : Clarendon Press.

Jin G and Liu Q. (1984). *Xingsheng yu weiji: lun zhongguo fengjian shehui de chaowending jiegou* [Rise and Crisis: On the Ultra-stable Formation of Chinese Feudal Society]. Changsha : Hunan renmin chubanshe.

Lam L. S. (2011). *The Romance of the Three Kingdoms and Mao's Global Order of Tripolarity*. New York: Peter Lang.

Lüthi L. (2008). *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*, Princeton: Princeton University Press.

Radchenko S. (2009). *Two Suns in the Heavens: the Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962–1967*. Washington, D.C. : Woodrow Wilson Centre.

Westad O. A. (1998). “The Sino-Soviet Alliance and the United States”, in *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance, 1945–1963*, ed. Odd Arne Westad, Stanford, Calif.: Stanford University Press, pp. 165–88.

Zhang S. (2010). “The Sino-Soviet Alliance and the Cold War in Asia, 1954–1962”, in *The Cambridge History of the Cold War, Vol. 1: Origins*, ed. Odd Arne Westad, Cambridge : Cambridge University Press, pp. 353–75.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2022

UDC 94(5-11):327

EMERGENCE AND TRANSFORMATION OF THE CHINA'S “WHOLESALE WESTERNIZATION” IDEA

Y. Hobova

PhD in Linguistics,

A. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

gobova42@gmail.com

In the early 20th century, Chinese society was in the process of searching for new directions of development and state building. The inability to reform was one of the reasons for the fall of the old government, and the experience of young people educated in the West and Japan became the basis for a broad cultural debate on the modernization of the country and society. Prominent figures of the May Fourth Movement period sought to change the country and theorized about the ways and directions of necessary transformations. The concepts of “modernization” and “westernization” were perceived as virtually synonymous, but the idea of “wholesale westernization” proposed by Chen Xujing and Hu Shi became an occasion to reconsider the importance of one’s own traditional achievements and the significance of national unity in the face of external threats. “Wholesale modernization” also touched upon the problem of cultural nihilism in intellectual circles of the time. While Lu Xun called for abandoning the reading of Chinese literature, abandoning the complex and inaccessible to the masses of the literary language, representatives of the Nationalist Party revived the compulsory study of literary canons. Westernization was perceived by part of society as a complete and unquestioning recognition of China as a backward country that needs experience and knowledge from the developed Western world. The uncompromising desire to reject the worst manifestations of traditional Chinese culture had patriotic motives, but received very little support from society. The war of resistance to the Japanese occupation left no room for continuing the dialogue around the idea of “wholesale westernization”. The poor formulation and untimeliness of the idea left it out of the attention of Chinese intellectual circles for a long time. The Chinese path of reform and development has again raised the issue of modernization and westernization, but in the new context these concepts acquire new meaning. At the end of the 20th century, there is a rethinking of following the example of Western countries – patriotic considerations of predecessors are seen as unrealistic and treacherous ideas. With the development of Chinese society and state, the idea of blindly copying someone else’s experience is increasingly losing its relevance.

Keywords: “wholesale westernization”, Chen Xujing, Hu Shi, modernization, ideology.

ПОЯВА І ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЇ «ТОТАЛЬНОЇ ВЕСТЕРНІЗАЦІЇ» КИТАЮ

Є. В. Гобова

На початку 20-го століття китайське суспільство перебувало у процесі пошуку нових напрямків розвитку та розбудови держави. Нездатність до реформування стала однією з причин падіння старої влади, а досвід молоді, що отримала освіту на Заході та в Японії, став основою для широких культурних дебатів щодо модернізації країни та суспільства. Видатні діячі періоду руху четвертого травня прагнули змінити країну теоретизували щодо шляхів та напрямків необхідних перетворень. Поняття «модернізація» та «вестернізація» сприймалися фактично як синоніми, однак ідея «тотальної вестернізації», яку запропонували Чень Сюйцзін та Ху Ши, стала приводом для перегляду важливості власних традиційних надбань та значущості національної єдності перед лицем зовнішньої загрози. «Тотальна модернізація» також зачепила проблему культурного нігілізму у тогочасних інтелектуальних колах. В той час як Лу Сінь закликав відмовлятися від читання китайської літератури, відмовитися від складної та недоступної народним масам літературної мови, представники націоналістичної партії відроджували обов'язкове вивчення літературних канонів. Вестернізація сприймалася частиною суспільства як повне і беззаперечне визнання Китаю відсталою країною, що потребує досвіду і знань від розвинуеного західного світу. Безкомпромісне прагнення відкинути найгірші прояви традиційної китайської культури мало під собою патріотичні мотиви, однак отримало дуже незначну підтримку від суспільства. Війня спротиву японській окупації не залишила можливості для продовження діалогу навколо ідеї «тотальної вестернізації». Невдале формулювання та невчасність ідеї залишили її поза увагою китайських інтелектуальних кіл на тривалий час. Китайський шлях реформ та розвитку знову підняв питання щодо модернізації та вестернізації, однак в новому контексті ці поняття набувають нового змісту. Наприкінці 20-го століття відбувається переосмислення наслідування прикладу західних країн – патріотичні міркування попередників розглядаються як нереалістичні та зрадницькі ідеї. Із розвитком китайського суспільства та держави ідеї сліпого копіювання чужого досвіду все більше втрачають свою актуальність.

Ключові слова: «тотальна вестернізація», Чень Сюйцзін, Ху Ши, модернізація, ідеологія.

Розуміння вестернізації у 1919 році і прояви модернізації до руху четвертого травня. Ідеї Ху Ши щодо «тотальної вестернізації» та модернізації, як синоніму. Вестернізація/європеїзація як повне і беззаперечне визнання Китаю відсталою країною, що потребує досвіду і знань від розвинуеного західного світу. Японія як частина західного світу вже була для тогочасних інтелектуалів джерелом нових знань. Багато видатної молоді того часу отримувало освіту в Японії та поверталось до Китаю з прагненням змінити рідну країну на краще через залучення сучасних знань та відкидання найгірших проявів традиційної культури Китаю. Яскравий приклад – письменник Лу Сінь, котрий закликав «не читати китайської літератури», відмовитися від складної та недоступної народним масам китайської писемності тощо.

На початку 20-го століття заклики до вестернізації та культурний нігілізм (повне відкидання культурного надбання Китаю) сприймалися як прогресивні погляди. У часи культурної революції цей нігілізм фактично став державною

політикою у багатьох сферах життя китайців [吴海燕 2020]. Наприкінці 80-х років, в часи безпрецедентних реформ і перетворень, питання модернізації та вестернізації знову були підняті і піддані переоцінці та переосмисленню. Модернізація, якої так потребувала країна, сприймалася майже синонімічно до вестернізації, однак досвід попередніх десятиліть правління Мао Цзедуну поставив під питання доцільність цих процесів [张世保 2002]. Відкидання традиційних цінностей та надбань у попередній період історії призвело до фізичного знищення історичних і культурних пам'яток, цілого прошарку китайської інтелігенції. На певний період «вестернізація» заміщається «радянізацією» – процес, що зайняв своє місце у окремих галузях суспільного життя, зокрема в освіті, науці та культурі. Однак цей процес доволі швидко був відкинутий через різке погіршення стосунків між СРСР та КНР.

На початку 2000-х років поняття «вестернізація» поступово почало набирати негативних конотацій – зі зростанням китайської економіки та «злетом Китаю» західні цінності та західне суспільство в цілому стало сприйматися як чужинне, анти-китайське і вороже. «Модернізація» та «вестернізація» перестають бути синонімами, «європеїзація» стає дуже вузьким за значенням і відносно маловживаним терміном. Нігілізм заміщується націоналізмом – «західне» вже не означає «краще», «сучасніше», натомість «китайське» та «китаїзація» всіх запозичених ідей є закономірним шляхом подальшого розвитку країни. «Вестернізація» є загрозою для сучасного китайця, посяганням на його культуру та історичну спадщину, майже особистою атакою на його образ життя та світогляд. Значення Китаю на міжнародній арені зростає, однак зростає і його залученість та прив'язаність до глобальної економіки – Китай не може не бути великим світовим лідером, але й не може захистити себе повністю від небажаного західного впливу. «Вестернізація» та «модернізація» як терміни з політичного життя практично вийшли з ужитку і з'являються в основному з іронічним відтінком.

У 1921 році в лекції про методи історичних досліджень в Китаї Лян Цічао зазначав, що «Будь-яка політична думка будується на основі місцевої соціальної психології. Слова і вчинки так званих великих діячів повинні бути причинно пов'язані з цією суспільною психологією, перш ніж вони слід в історії» [郭志成, 郑济洲 2022]. Таким чином, для того, щоб дослідити ідею «тотальної вестернізації», треба взяти до уваги суспільну психологію, яка призвела до її становлення. Соціальна психологія того часу, що призвела до появи ідеї «тотальної вестернізації», базується на надаванні переваги усьому іноземному, «заморському». Характерний вислів, яким пізніше позначали цю тенденцію – 崇洋媚外, тобто сліпе обожнювання, поклоніння всьому іноземному.

У тривалій період феодального ладу до періоду нової історії китайці звично вважали себе центром світової культури і достатньо зверхньо ставилися до інших народів, так званих «варварів» (蛮夷戎狄 – збірна назва з чотирьох імені некитайських племен мань, ї, жун, ді). Уявлення про Китай як Піднебесну країну, яка стоїть в центрі всього світу, були глибоко вкорінені у китайському суспільстві до Опіумних війн. Хоча Перша опіумна війна призвела до великих, небачених за сотні років змін, суспільна думка щодо позиції Китаю у світі лишалася непохитною. Як описав Цзян Менлінь у книзі «Нова хвиля західного припливу» [蒋梦麟 2015]: «Китай сам не помітив проникнення

західної культури, а тим більше не знав про серйозні наслідки, які може мати таке проникнення. Весь китайський народ продовжував жити так, як жив завжди, повільно рухаючись від свого народження до своєї могили». Однак після Другої опіумної війни разом із соціальними змінами почала змінюватися і суспільна думка – у частини населення з'явилася певна обізнаність про передові досягнення західної цивілізації. При цьому ключові традиційні сенси лишалися незмінними. Традиційні китайські науки були достатньо впливовими у тогочасному суспільстві, що дозволяло зберігати у відчуття вищості над представниками інших країн. Лише на початку минулого століття нищівна поразка Китаю у китайсько-японській війні 1894–1895 років та повстання їхетуанів у 1900 році стали переломним моментом у суспільно-психологічних змінах.

Військове підкорення Китаю західними державами повністю деморалізувало тогочасних китайців та позбавило їх відчуття вищості. Водночас західна культура, що прийшла вслід за потужними кораблями і гарматами, поступово трансформувала суспільну психіку китайців, хоча і не так драматично, як військове завоювання. Вплив західної культури був глибшим, він призвів до потрясінь значно суттєвіших ніж військове вторгнення – уявлення про китайські традиційні науки як непохитні основи виявилось нежиттєздатним. Таким чином Китай опинився в ситуації подвійного зовнішнього впливу – військового нападу та поступового культурного проникнення західних держав. Сприйняття Заходу почало суттєво змінюватися: по-перше, посилилося потурання правителів іноземцям. Після повстання їхетуанів уряд Цін пішов на безпринципне потурання іноземцям. По-друге, відбувалися стрімкі зміни серед широких верств населення – колишня ксенофобія поступово зникала та замінювалася острахом та захопленням чужою культурою. Після подавлення повстання їхетуанів не тільки уряд Китаю, а й громадськість відмовилися від гасел підтримки Цінської держави і винищення всього іноземного (扶清灭洋). Західний спосіб життя та західні товари поступово ставали частиною звичного життя і така вестернізація стала сприйматися населенням з ентузіазмом. По-третє, спостерігалася тенденція до вестернізації освіти та інтелігенція в цілому прихильно ставилася до всього іноземного. Частково це явище було пов'язано зі скасуванням системи імператорських іспитів наприкінці 19-го – на початку 20-го століть, створенням великої кількості шкіл нового типу та поширенням навчання студентів закордоном. Традиційний спосіб навчання поступово витіснявся західним способом навчання. Поширення західної освіти міжнародною студентською спільнотою призвело до появи великої групи інтелектуалів, що спиралися на західну освіту і вважали Захід в цілому передовим та цивілізованим, а Схід – відсталим та варварським. Популярною думкою того часу було те, що тільки західна культура могла врятувати націю від загибелі. Саме за таких умов на зламі століть сформувалася ідея «тотальної вестернізації» як прояв патріотичних міркувань тогочасної інтелігенції [郑大华 2004].

Ще за часів «Ста днів реформ», політичного руху Цінської династії 1898 року, Фань Чжуй як один з головних пропонентів цього руху закликав до докорінних перетворень суспільства і держави. Він прагнув повного відкидання усталених систем державного управління та суспільних взаємин, називаючи їх «огидними, дріб'язковими і нікчемними», натомість китайці мали навчатися всього тільки у Заходу (唯泰西者是效). Також він вважав, що це

змінить ставлення іноземців до Китаю і вважатиме його дружньою країною, союзником. Таким чином вже в цей період вже була чітка тенденція до захоплення вестернізації країни, однак ідею «тотальної вестернізації» було сформульовано значно пізніше. В цей період головною концепцією розвитку був принцип 中体西用 – «китайська сутність і європейське застосування», але не всі інтелектуали того часу були згодні з необхідністю «наслідувати лише Захід» і ідеї Фаня Чжуня не мали резонансу в цих колах і отримали багато критики [杨宏雨 2006].

Така ситуація зберігалася до початку 20-го століття, коли на зміну традиційному вченому класу як основній частині інтелектуальної спільноти прийшла нова група інтелектуалів, котрі мали західну освіту та були схильні до західного способу міркування. Саме тому ідеї Ченя Дусю щодо «відкидання традиційної ідеології заради реформ і оновлення» часів руху за Нову культуру, та формально висунута в ході культурних дискусій 1930-х років Ченем Сюйцзіном ідея «тотальної вестернізації» не отримали консервативного опору, а навпаки викликали бурхливу реакцію у суспільстві. Для цих людей наслідування іноземцям було шляхом до порятунку китайської нації від загибелі, а не ганебним «підлабузництвом перед Заходом», як цю течію оцінювали пізніше.

У 1920–1940-х роках розвиток ідеї вестернізації був тісно пов'язаний з політикою правління Гоміньдану – після встановлення націоналістичного уряду в Нанкіні Гоміньдан запровадив жорстку політику ідеологічного домінування в освітніх та інтелектуальних колах країни, що призвело до реставрації традиційної освіти. Саме на цьому тлі китайські інтелектуали в особі Ху Ши та Ченя Сюйцзіня висунули ідею «тотальної вестернізації», що певною мірою була направлена на розвіювання ідеологічного панування Гоміньдану та на боротьбу з феодализмом.

З метою закріплення свого панування Гоміньдан запровадив по всій країні «партизацію освіти» (党化教育) та політичну доктрину «трьох народних принципів» у освіті. Доктрина «трьох народних принципів» включала в себе націоналізм, народовладдя і народний добробут. Початковою метою «партизації освіти» була реалізація політичної філософії Суня Ятсена і пропаганда серед студентів та громадськості ідей «розбудови країни разом з партією», «керування країною за трьома народними принципами». Після завершення Північного походу у 1927 році Чан Кайши сформував національний уряд у Нанкіні і замінив «партизацію освіти» на «освіту за трьома народними принципами», що фактично було впровадженням обов'язкового вивчення партійної доктрини в усіх освітніх закладах країни. Так само за «трьома народними принципами» мала формуватися система суспільних наук, мали створюватися твори літератури та мистецтв. Наукові теорії мали підтверджувати правильність «трьох народних принципів», повністю підтримуючи правлячий режим Гоміньдану. Діячі, що виступали з критикою Гоміньдану піддавалися цензурі та утискам, а простір для діяльності прихильників лібералізму суттєво зменшувався. Така політика мала негативний вплив на «Рух четвертого травня» і «Рух за нову культуру» перешкоджаючи багатьом представникам інтелігенції, що викликало у них стурбованість щодо майбутнього китайського народу. У своїй статті «Рух за Нову культуру та Гоміньдан» Ху Ши чітко вказав, що неспроможність Гоміньдану завоювати серця і уми народу пояснюється не тільки розривом між

його політичними можливостями і очікуваннями людей, але й тим, що його закосніла ідеологія не встигала за поступом прогресивної думки сучасних мислителів. Його сучасник, відомий політик та інтелектуал Ло Лунцзі також відкрито виступав проти жорсткого обмеження свободи слова, заявляючи, що «свобода слова несе певну небезпеку, однак закривати роти народу – значно небезпечніше». Ідеологічний опір зростав пропорційно до утисків свободи слова і призвів до зародження та розвитку ідеї «тотальної вестернізації», головними апологетами якої були Чень Сюйцзін та Ху Ши [郑大华 2004].

Незважаючи на те, що на початку 20-го століття «нова культура» стояла в авангарді інтелектуального розвитку Китаю, консервативні та реставраційні погляди мали достатньо сильний вплив та зринали на поверхню у політично вигідні моменти. На початку 1930-х років в умовах політики «партізації освіти» у суспільстві поширюються ідеї відновлення старого порядку, що виражалося у вивченні канонічних конфуціанських текстів, «збереженні писань», жертвоприношеннях Конфуцію. У 1933 році Чень Цзітан, будучи тоді головою уряду провінції Гуандун, заявляв, що «для того, щоби завоювати серця людей, треба слідувати шляхом Конфуція та Мен-цзи, плекати традиційну конфуціанську мораль». За його наказом у початкових та середніх школах провінції запровадили вивчення канонічних текстів, надрукували та поширили у військових училищах «Канон синівської шаноби» («Сяо цзін»). Згодом ця практика поширилася в Хунані та Шанхаї. Вивчення канонічних текстів стало протитечією «Руху за нову культуру». Паралельно з цим в окремих регіонах впроваджувалося «збереження писань» (存文) – рух, що отримав свій початок у Шанхаї у березні 1935 року, та мав на меті зберегти китайську ієрогліфічну писемність та веньянь як літературну норму. Такі місцеві діячі як Ван Сішень, Цзян Канху, Пань Гунчжань створили «Спільноту збереження писань», що пропагувала спротив діяльності в руслі «руху четвертого травня», а саме використання розмовної мови байхуа як літературної. Разом з вивченням канонічних текстів та «збереженням писань» на певний період у Хунані та Гуандуні поширилася близька течія «поклоніння Конфуцію». Тодішній очільник провінції Хунань Хе Цзянь всіяко пропагував «вісім чеснот»: шанування батьків, повага до старших, вірність, чесність, поштивість, справедливість, некорисливість, скромність. А Чень Цзітан у Гуандуні заохочував до відновлення конфуціанських ритуалів. Згодом, Нанкінський національний уряд встановив 27 серпня днем відзначання річниці дня народження Конфуція – всі заклади мали вивішувати державні прапори та проводити колективні святкування [张世保 2000]. Тенденція повернення до старих порядків набирала популярності, що разом з жорстким ідеологічним контролем з боку Гоміньдану викликало бурхливу реакцію та дискусії у суспільстві і зрештою до перетворення ідеї вестернізації на її крайню форму – «тотальну вестернізацію» [张世保 2002].

Культурні дебати в новітній історії Китаю були надзвичайно поширеним явищем, і в них плекалися і розвивалися різні ідеологічні ідеї. Саме в розпал цих дебатів 1930-х років поступово з'явилася ідея «тотальної вестернізації». Розвиток ідеї «тотальної вестернізації» можна поділити на три етапи. Першим етапом можна вважати культурні дискусії в Гуанчжоу з середини 1920-го до 1934 року, коли почалося формування цієї ідеї. В цей період утворювалася культурна школа Ліннанського університету, представником якої був Чень

Сюйцзін, студентство та викладачі університету. Ця група згодом відіграла важливу роль у культурних дискусіях регіону, а Чень Сюйцзін висунув ідею «тотальної вестернізації» [李翔海 2003]. Другим етапом можна вважати національні культурні дискусії між послідовниками «тотальної вестернізації» та послідовниками власної місцевої культури, що відбувалася у 1935–1938 роках. Масштаб цих дебатів був значно більшим у порівнянні з першим етапом, котрий відбувався у Гуанчжоу, особливу роль відіграла участь Ху Ши, яка суттєво розширила вплив цієї ідеї [王东、王洪慈 2008]. Саме в цей період можна вважати піком поширення ідеї «тотальної вестернізації». Третій етап – період 1938–1941 років, що включає в себе культурні дискусії після вступу Китаю у війну опору Японії, фактично є періодом занепаду ідеї «тотальної вестернізації». В цей час головним завданням культурного сектору була мобілізація всіх сил для боротьби з японськими загарбниками і теоретичні напрацювання закономірно відійшли на другий план. Через практичні потреби воєнного часу культурна сфера зазнала суттєвих змін, що позначилося на діяльності послідовників «тотальної вестернізації», в результаті чого єдиним активним захисником цієї ідеї залишився Чень Сюйцзін [张世保 2002].

Як вже було зазначено, Чень Сюйцзін і Ху Ши були найбільш яскравими представниками течії «тотальної вестернізації». Чень Сюйцзін народився у провінції Гуандун у 1903 році, його дитинство частково пройшло у Сінгапурі, де він отримав освіту в китайській школі. В ті часи Сінгапур був значно більш вестернізованим та сучаснішим у порівнянні з Китаєм і ймовірно саме цей досвід призвів до його активної вестернізаційної риторики. У 1919 році він повернувся до Гуанчжоу, де закінчив шкільне навчання і у 1922 році вступив на біологічний факультет Шанхайського університету Хуцзян, заснованого американськими місіонерами-баптистами. Згодом, через небажання приймати християнську віру він перейшов на навчання до Фуданьського університету, де став вивчати суспільні науки. В цей період Чень Сюйцзін написав есе під назвою «Послідовність прогресу», що стало початком розвитку його ідеї «тотальної вестернізації», в основі якої лежала теорія прогресу. Важливим поштовхом для переосмислення китайської та західної культур для нього стало навчання в Америці, куди він поїхав у 1925 році. За три роки перебування за кордоном він особливо яскраво відчув різницю між перевагами американської культури та занепадом китайської культури, а отримавши посаду викладача у Ліннанському університеті у своїх лекціях став озвучувати ідею «цілковитого прийняття західної культури» (全盘采纳西洋文化). Наприкінці 1928 року він видає статтю «Повторне відкриття конфуціанської лавки» (《再开张的孔家店》), в якій кидає виклик популярній на той час дихотомії матеріального та духовного у ставленні до західної культури: «еволюція матеріальної та духовної культури нероздільна, якщо ви намагатиметеся вивчати західну матеріальну культуру та одночасно дотримуватися східної духовної культури – ви будете приречені на невдачу» [陈序经 2005].

У 1929–1931 роках Чень Сюйцзін відбув до Німеччини для продовження навчання, де далі цікавився культурними розбіжностями між Сходом і Заходом. У цей період виходять друком дві його статті «Конфуцій та пан Сунь» та «Погляд на східну та західну культури». У статті «Конфуцій та пан Сунь» він порівнює ідеї Суня Ятсена та Конфуція у трьох аспектах – матеріальному,

духовному та політичному. Він зазначає, що в матеріальному плані «Сунь Ятсен виступає за повне наслідування прикладу Заходу і знаходиться у конфронтації до Конфуція». У духовному плані «Сунь Ятсен і Конфуцій виступають єдиним фронтом», обираючи питома китайські моральні принципи. У політичному плані «Сунь Ятсен вважає, що ідеї Конфуція не суперечать сучасним ідейним течіям, але маючи його ідеї і не маючи його устрою, врятувати ситуацію можливо лише запозичивши систему правління у Європи та Америки» [陈序经 2005]. З такими міркуванням Чень Сюйцзін доходить висновку, що Сунь Ятсен був з тих, хто виступав за «китайську сутність та західне застосування», натомість він сам виступав за повну та всебічну вестернізацію, за якої будь-які ідеї з китайської традиційної культури відкидалися як недостатньо «західні».

Стаття «Погляд на східну та західну культури», стала першим текстом, в якому Чень Сюйцзін виклав основні концепції «тотальної вестернізації»: «три культурні школи», «розвиток і природа культури», «еклектичний підхід до критики культури», «критика аргументу щодо відновлення старої культури», «необхідність навчання від західної культури у всій її повноті» [郭志成, 郑济洲 2022]. Незабаром після виходу цієї статті він завершив роботу над рукописами «Вихід для китайської культури» та «Погляд на східну та західну культури», що вийшли друком у 1934 та 1937 роках відповідно, хоча в них в основному обговорювалися думки, що були частиною культурного дискурсу початку 1930-х років. Ці дві головні праці Ченя з питання вестернізації мали підтримку з боку його колег-викладачів Лу Гуаньвея та Ченя Шоуї, котрі в свою чергу продовжили поширення цих ідей у власних лекціях та публікаціях. Поступово вони втрьох утворили у Ліннанському університеті школу вестернізації, яку очолював Чень Сюйцзін, проводили численні заходи та видали низку праць присвячених «тотальній вестернізації».

На запрошення Ху Тіцян्या у 1933 році Чень Сюйцзін виступив з лекцією про подальші шляхи китайської культури в Університеті імені Чжуншаня, текст якої згодом був опублікований в університетській газеті, а після того – надрукований у «Республіканській газеті Гуанчжоу» (广州民国日报). Реакція на цю статтю серед місцевих кіл інтелігенції була дуже бурхливою – наслідком стали критичні публікації у відповідь. Наприклад, Чжан Пань написав цілу низку статей, в яких застерігав щодо небезпеки, яку несе в собі «тотальна вестернізація». Чень Сюйцзін в свою чергу написав ряд статей у відповідь на цю критику та на захист своїх ідей [陈序经 1995]. Негативний відгук місцевої інтелігенції на ідеї Ченя Сюйцзіна змусили школу вестернізації зібрати окремий номер журналу «Молодь Ліннанського університету» присвячений «тотальній вестернізації» та видатит декілька брошур на цю тему, що в результаті стали основними працями школи вестернізації Ліннанського університету. Проте у 1934 році ця дискусія не привела до формування теоретичних результатів та не набула загальнонаціонального резонансу, хоча завдяки цим дискусіям ідея «тотальної вестернізації» вийшла за межі університетських обговорень та суперечок. Ці диспути мали великий вплив на місцеву інтелектуальну спільноту та стали рушійною силою поширення цієї ідеї.

Ху Ши був не менш важливим представником ідеї «тотальної вестернізації», і нерідко хибно вважається основоположником цієї ідеї через те, що найраніше використав цей термін – у своїй статті «Культурний конфлікт в Китаї» («The

Cultural Conflict in China») 1929 року. У ній він вжив два поняття “wholesale westernization” («гуртова вестернізація») та “wholehearted westernization” («щиросердечна вестернізація»), перший з яких Пань Гуандань хибно розтлумачив як «тотальна вестернізація» (全盘西化). Насправді ж Ху Ши не вкладав у ці два терміни того ж змісту, що й Чень Юйцзін, у його текстах це були два синонімічні вирази на позначення прогресивності заходу, котрій варто вчитися, однак на той момент він не мав сформульованої ідеї щодо вестернізації. Пань Гуандань розкритикував складний термін “wholesale westernization”, через що Ху Ши запропонував натомість “wholehearted worldization” (充分世界化). Таким чином, вважати Ху Ши першим пропонентом «тотальної вестернізації» некоректно. При цьому наприкінці 1920-х – середині 1930-х років він написав низку статей, присвячених цій тематиці та з 1935-го року став брати активну участь у культурних дебатах, відігравши важливу роль у поширенні ідеї вестернізації.

З 1926 по 1928 роки Ху Ши видав ряд статей, в яких жорстко критикував недооцінювання тогочасними китайцями передових досягнень західної цивілізації у матеріальній та духовній сфері. Наприклад, описуючи свою подорож до Харбіну, де «пролягала межа між Сходом та Заходом», він описував східну цивілізацію як «цивілізацію рікш» а західну як «цивілізацію автомобілів» [胡适 2001, 251]. В його розумінні, західна цивілізація досягла можливості втілювати свої ідеали завдяки роботі розуму. У статті 1928-го року «Подивімося в дзеркало» він наголошував, що китайці мають набратися мужності, визнати свої недоліки і направити всі сили на їх виправлення. Саме з цієї нищівної критики китайського народу та захоплення Заходом, бере початок формування його ідеї «тотальної вестернізації».

У 1929 році вийшла друком стаття Ху Ши «Конфлікт культур» (《文化的冲突》), в якій він аналізує тогочасний стан китайської цивілізації та зачіпає питання інертності культури. Ху Ши зазначає, що на той момент перед Китаєм стояло питання як сприймати складну і незрозумілу іноземну культуру. На його думку, присутність іншої, нової цивілізації неодмінно стане ударом для більш консервативних, закоснілих представників суспільства, оскільки їх образ життя, світогляд має певну інерцію. Відповідно, він вважав, що єдиним можливим шляхом для лідерів Китаю є рішуче і цілеспрямоване наслідування сучасній цивілізації Заходу, що зможе подолати цю інерцію [王思明 2016]. Ці заяви Ху Ши були водночас реакцією на посилення партійного контролю з боку Гоміньдану над інтелектуальними колами та тенденцією до реставрації старих порядків та звичаїв серед суспільства.

Культурні дебати 1934-го року в Гуанчжоу були дуже активними, проте їх вплив не виходив далі самого міста. Але у 1935 році масштаб та впливовість цієї полеміки розширився до загальнонаціонального культурного діалогу. Головною причиною цього стало швидке поширення «Маніфесту про розбудову китайської культури» (《中国本位的文化建设宣言》), спільно укладеного десятьма професорами, серед яких були Ван Сінмін, Хе Бінсун та Тао Сішен. Написання цього маніфесту було направлене на підтримку «Руху нового життя» Гоміньдана, а також повернення до практик вивчення конфуціанських канонів і шанування Конфуція. У маніфесті стверджувалося, що китайська культура втратила свою самобутність і для її відновлення необхідно повернути

її колишні прояви. На думку авторів маніфесту, історично Китай посідав дуже важливе місце в світі, а розквіт його культури змінився поступовим занепадом після правління династії Хань. А після Опіумних війн, «руху четвертого травня» і «руху за нову культуру» з'явилася загроза існуванню китайської культури. Задля її збереження автори маніфесту пропонували «не триматися за старе, не наслідувати сліпо, критично переглядати минуле, базуватися на сьогоденні та творити майбутнє». Однак окрім гасел, жодних конкретних і практичних способів вони не згадували.

Публікація «Маніфесту» викликала бурхливу реакцію у суспільства – офіційні видання Гоміньдану підтримували висловлені в ньому ідеї масою схвальних статей. З іншого боку – значна частина тогочасної інтелігенції, серед яких були Чень Сюйцзін та Ху Ши, різко їх критикували. Виникли активні дебати між представниками школи «власної культури» та школи «тотальної вестернізації», в яких багато уваги приділялося тогочасному стану китайської культури, взаєморозумінню китайської та західної цивілізації та шляхам подальшого розвитку китайської культури. Пропоненти «розбудови власної культури» заявляли, що «китайська ідентичність, як політична, так і соціальна, поступово стирається. Народ, що проживає в таких умовах, що підпадає під вплив такої ідеології, вже не можна вважати китайським!» [章开沅、罗福惠 1993]. Відсталість Китаю вони пояснювали занепадом традиційної китайської культури, в той час як прихильники вестернізації вважали, що проблеми Китаю пов'язані зі збереженням «безлічі старих вад», які занадто глибоко засіли в китайській культурі. Для них труднощі Китаю полягали у тому, що в країні залишався старий політичний устрій, стара соціальна організація як у великих містах, так і у віддалених селах. На їх думку забагато традиційних ритуалів та церемоній були присутні у повсякденному житті і це гальмувало прогрес Китаю.

Крім того, обидві сторони культурної дискусії мали дуже різні погляди на китайську та західну культури, сходячись в поглядах лише щодо того, що і західна і китайська культури не позбавлені певних недоліків і мають свої переваги. Прихильники «розбудови власної культури» сподівалися залишити все найкраще, що є у традиційній культурі, не зважаючи на її вади, саме таку культуру вони прагнули поширювати. Прибічники «вестернізації» вважали що, в китайській культурі замало позитивних проявів, що варто зберігати, а негативні прояви заважали розвитку китайського суспільства, яке на їх думку потребувало європеїзації та капіталізації. Аналогічно розділялися їх бачення західної культури – для прихильників «розбудови власної культури», західна культура мала забагато недоліків, що протирічили самій сутності національної специфіки Китаю. Натомість пропоненти «вестернізації» вважали такі недоліки незначними, особливо у порівнянні з вадами питомо китайської культури.

Також проходили дебати щодо подальшого шляху для китайської культури. В той час як захисники «власної культури» відстоювали ідею розбудови культури на основі традицій, представники школи «вестернізації» критикували подібні пропозиції, вбачаючи єдиний можливий вихід для Китаю у «тотальній вестернізації». Ху Ши стверджував, що «розбудова власної культури» мало чим відрізняється від раніше пропонованого консервативного гасла «китайська сутність і західне застосування». Чень Сюйцзін в свою чергу відмічав, що пропонуючи «не триматися за старе», автори «Маніфесту» фактично повторюють

застарілі думки 35-річної давності, додаючи незначні, суто косметичні зміни [章开沅、罗福惠 1993]. При цьому, серед «вестернізаторів» були розбіжності щодо термінології: Ху Ши та Янь Цзічен говорили про «повноцінну вестернізацію» (充分西化), Чжан Фоцюань і Чжан Сіжо говорили про «докорінну вестернізацію» (根上西化), а Чень Юйцзін, Фен Еньжун та інші говорили про «тотальну вестернізацію» (全盘西化) [郑丽平 2008].

У 1935 році ці дебати набули загальнонаціонального масштабу і в цьому контексті особливо впливовим та значущим виявилася ідея «тотальної вестернізації», яка завдяки участі такої видатної особи як Ху Ши перетворилася на окрему культурну течію. Крім того дискусія допомогла відточити теоретичні засади ідеї «тотальної вестернізації», вдосконаливши її. Після інциденту на мості Лугоу 7 липня 1937 року Китай вступає у війну з японськими загарбниками і з цього моменту головним ідеологічним завданням для китайських мислителів стала мобілізація всіх сил на військову перемогу, в контексті чого популяризація традиційної культури та національного духу єдності знову набули актуальності, а ідеї вестернізації неминуче відійшли на другий план. З початком війни сили школи вестернізації поступово розпорошилися, найбільш активним залишався Чень Сюйцзін, котрий намагався залучити до дебатів довкола власної ідеї Чжана Шеньфу, Фен Юланя, Хе Ліна та інших діячів того часу для популяризації своїх ідей, однак не мав успіху. В умовах війни його намагання виявилось недостатньо для того, щоби вберегти щойно сформовану ідею «тотальної вестернізації» від неминучого занепаду.

У своїй брошурі «Культура, освіта, філософія» Чжан Шеньфу зазначав, що в західній культурі найбільш центральною та науковою теоретичною основою є «аналіз» або буквально «розділення» (китайською 分 – «фень»). Він наголошував на тому, що намагатися взяти все з західної культури є некоректним та недоцільним, натомість варто розділяти позитивні й негативні аспекти при таманні західній та східній культурам, щоби орієнтуватися на їх переваги [张允熠 2022]. Фен Юлань вважав втілення «тотальної вестернізації» неможливим теоретично та практично і наголошував, що варто переймати лише окремі аспекти західної культури. Хе Лін в цілому погоджувався з необхідністю засвоєння надбань західної цивілізації, проте для нього метою було не пасивне і примусове копіювання, яке він вбачав у «тотальній вестернізації», а самостійне і критичне вивчення та дослідження західної культури з подальшою її вільною інтеграцією та адаптацією до китайських реалій.

У відповідь на ці аргументи Чень Сюйцзін написав статтю «Проблеми вестернізації у період війни опору», що вийшла друком у газеті «Цзіньжи пінлунь» (《今日评论》) від 26 січня 1942 року. В ній він стверджував, що Чжан Шеньфу, Фен Юлань та Хе Лін невірно розтлумачили базові принципи його ідеї та загалом їх підхід до вестернізації був нереалістичним та непрактичним. Але ці дебати залишилися майже без уваги від тогочасного суспільства. В першу чергу через посилення уваги до політичних, економічних та освітніх проблем країни в умовах війни, а також через несвоечасність обговорення подібних питань на фоні необхідності національної консолідації, яка багато в чому спиралася на традиційні культурні цінності. Таким чином, ідея «тотальної вестернізації» поступово залишилася в минулому як неактуальна та зайва.

Однак у 1962 році тайваньський письменник Лі Ао повернувся до цієї ідеї у своєму есе «Люди західної та східної культур на огляді» (《中西文化的人看看病》), в якому він розглядає «хвороби» китайського суспільства та відкидає вибірковість у запозиченні надбань західної культури. А у 1987 році, у відповідь на суспільні дискусії щодо вестернізації тогочасного Китаю, що саме розпочав свій шлях реформ і відкритості, на сторінках «Женьмінь жибао» вийшла низка статей з жорсткою критикою ідеї «тотальної вестернізації» [杨明 1987; 周溯源 1987; 周天度 1987]. У цих статтях автори різко засуджували цю ідею як нежиттєздатну, нереалістичну і зрештою як зраду Батьківщини. У статті «Чи підтримував Лу Сінь «тотальну вестернізацію»?» (鲁迅主张全盘西化”吗?) Ян Мін розглядає нігілістичні заклики Лу Сіня «не читати китайських книжок» та відмовлятися від традиційної китайської медицини як протест проти феодального минулого країни, а не як прояв крайнього невдоволення китайською культурою як такою [杨明 1987].

Ідея «тотальної вестернізації» з'явилася і сформувалася в ті часи, коли Китай насправді потребував оновлення та впорядкування, а деяким інтелектуалам того часу це вважалося можливим тільки завдяки беззаперечному запозиченню і адаптації західних ідей, процесів та культурних надбань. Разом із початком війни опору Японії і подальшим становленням КПК і утворенням КНР вестернізація як така стала маргінальною ідеєю, що не мала підтримки серед широких мас, хоча насправді окремі, подекуди незначні перетворення відбувалися у сфері освіти, науки, медицини тощо. Однак з плином часу вестернізація стала сприйматися все більше як негативне явище. Так, на початку 1987 року, коли китайське суспільство переживало великі зміни та фактично наближалося та відкривалося для Заходу, «тотальна вестернізація» перетворилася з ідеї, породженої щирими патріотичними почуттями, на символ запроданства та зрадництва. Останнє визначення залишається актуальним і сьогодні, на фоні анти-західних настроїв серед населення Китаю. Чим більше наближаються Китай та Захід, чим тіснішими та регулярнішими стають контакти китайського народу з іноземцями, та тим відчутніше нарощується анти-західний настрій та офіційна риторика.

«Тотальна вестернізація» не мала реалістичного майбутнього та втілення у Китаї початку двадцятого століття та має ще менш реалістичні перспективи у сьогоденні. Однак дослідження процесів її формування дає можливість оцінити як китайське суспільство загалом схильне сприймати процеси запозичення західних ідеологій. В цьому випадку зокрема помітно, що навіть сама назва є важливим фактором, що може призвести до прийняття чи відкидання тієї чи іншої ідеї. Це помітно із того, як Ху Ши під тиском критики змінив запропонований раніше термін на більш абстрактний, а пропозиції «модернізації» як такі були значно популярніші за «вестернізацію».

ЛІТЕРАТУРА

- 陈序经 文化学概论。北京：中国人民大学出版社，2005
陈序经。中国文化的出路。北京：中国人民大学出版社，2004。
陈序经。走出东方 - 陈序经文化论著辑要。北京：中国广播电视出版社，1995。

陈序经 - 陈序经文化论著辑要》，北京：中国广播电视出版社 1995 年版。

郭志成， 郑济洲。论“两个结合”对近代“全盘西化”民族文化虚无主义的消解。齐齐哈尔大学学报（哲学社会科学版）。2022 年。第5期。第 56-60 页。

胡适 胡适学术文集。哲学与文化。北京：中华书局，2001。

黄根清， 刘大年。近代“全盘西化”说三例。人民日报。1987 年。3 月 8 日。

江霞。小议“全盘西化”论。人民日报。1990 年。3月10 日。

李翔海。中国文化现代化历程的哲学省思。文化研究。2003年。第6期。第58-67页。

李韦。在“全盘西化”与“中国本位文化”之间：以胡适为中心的探讨。理论学刊。2010 年。第 2 期。第 13-17 页。

刘晓波。与李泽厚对话 - 感性、个人、我的选择。中国。1986 年。第 10 期。

宋建原。中国近代社会“全盘西化”思潮的讨论分析。西部学刊。2019 年。第82期。第 93-95 页。

王仓仓， 田海林。胡适与中国本位文化之争。华中国学。2018 年。第 11 期。第 136-145 页

王东、王洪慈。胡适不是“全盘西化”论者而是主张中西文化融合论者 - 关于“全盘西化”与“中国本位文化”的讨论。绥化学院学报。2008 年。第 6 期。第 23-30 页。

的讨论》，《绥化学院学报》2008 年第 6 期。

王思明。析胡适的全盘西化论。赤子。2016 年。第 377 期。第 83-84 页。

吴海燕。新时代文化虚无主义的三重理论批判。思想教育研究。2020 年。第11期。第 79-84 页。

杨宏雨。现代化与西化关系辩证。复旦学报。2006。第6期（社会科学版）。第 34-36 页。

杨明。鲁迅主张“全盘西化”吗？人民日报。1987 年。3 月 6 日。

章开沅、罗福惠《比较中的审视：中国早期现代化研究》，浙江人民出版社，1993 年，821 页。

张世保。《从西化到全球化：20 世纪前 50 年西化思潮研究》，北京：东方出版社 2004 年版，第 30 页。

张世保。现代化视野下的30年代«全盘西化»论。人文论丛。2000 年。第12期。第 12-15 页。

张世保。现代性·全球化·西化·本土化。沙洋师范高等专科学校学报。2002 年。第 5 期。第 5-8 页。

张允熠 - 论中国近代“西化”思潮的心路。山东省社会主义学院学报。2022 年。第1期。第 68-77 页。

郑大华30 年代的“本位文化”与“全盘西化”的论战。湖南师范大学社会科学学报。2004 年。第3期。第 73-77 页。

郑丽平。全盘西化”思潮：一种现代化视角的解析。中国特色社会主义研究。2008 年。第1期。第页 78-83。

周溯源。“全盘西化”论的始作俑者。人民日报。1987 年。3 月 2 日。

周天度。蔡元培不赞成“全盘西化”。人民日报。1987 年。4 月 3 日。

REFERENCES

- Chen Xujing (2005), “Wenhuaxue gaiguan”, Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing, 2005 (In Chinese)
- Chen Xujing (2004), “Zhongguo wenhua de chulu”. Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing, 2004. (In Chinese)
- Chen Xujing (1995), “Zouchu dongfang – Chen Xujing wenhua lunzhe jiyao”, Zhongguo guangbo dianshi chubanshe, Beijing, 1995. (In Chinese)
- Chen Xujing (1995), 《Quanpan xihua de bianhu》, 《Zouchu dongfang – Chen Xujing wenhua lunzhe jiyao, Zhongguo guangbo dianshi chubanshe, Beijing, 1995 nianban. (In Chinese)
- Guo Zhicheng, Zheng Jizhou (2022), “Lun “liangge jiehe” dui jindai “quanpan xihua” minzu wenhua xuwuzhuyi de xiaojie”, *Qiqihaer daxue xuebao (zhexue shehuikexue ban)*, 2022 nian, di 5 qi, di 56–60 ye. (In Chinese)
- Hu Shi (2001), “Hu Shi xueshu wenji. Zhexue yu wenhua”, Zhonghua shuju, Beijing, 2001. (In Chinese)
- Huang Genqing, Liu Dalian (1987), “Jindai “quanpan xihua” shuo san lie”, *Renmin ribao*, 1987 nian, 3 yue 8 ri. (In Chinese)
- Jiang Xia (1990), “Xiaoyi “quanpan xihua” lun”, *Renmin ribao*, 1990 nian, 3 yue 10 ri. (In Chinese)
- Li Xianghai (2003), “Zhongguo wenhua xiandaihua lichen de zhexue shengsi”, *Wenhua yanjiu*, 2003 nian, di 6 qi, di 58–67 ye. (In Chinese)
- Li Wei (2010), “Zai “quanpan xihua” yu “Zhongguo benwei wenhua” zhijian: yi Hu Shi wei zhongxin de tantao”, *Lilun xuekan*, 2010 nian, di 2 qi, di 13–17 ye. (In Chinese)
- Liu Xiaobo (1986), “Yu Li Zehou duihua – ganxing、geren、wode xuanze”, *Zhongguo*, 1986 nian, di 10 qi. (In Chinese)
- Song Jianyuan (2019), “Zhongguo jindai shehui “quanpan xihua” sichao de taolun fenxi”, *Xibu xue kan*, 2019 nian, di 82 qi, di 93–95 ye. (In Chinese)
- Wang Cangcang, Tian Hailin (2018), “Hu Shi yu zhongguo benwei wenhua zhi zheng”, *Huazhong guoxue*, 2018 nian, di 11 qi, di 136–145 ye. (In Chinese)
- Wang Dong, Wang Hongci (2008), “Hu Shi bushi “quanpanxihua”lunzhe er shi zhuzhang zhongxi wenhua ronghelunzhe – guanyu “quanpan xihua” yu “zhongguo benwei wenhua” de taolun”, *Suihua xueyuan xuebao*, 2008 nian, di 6 qi, di 23–30 ye. (In Chinese)
- Wang Siming (2016), “Xi Hu Shi de quanpan xihua lun”, *Chizi*, 2016 nian, di 377 qi, di 83–84 ye. (In Chinese)
- Wu Haiyan (2020), “Xin shidai wenhua xuwuzhuyi de san Zhong lilun pipan”, *Sixiang jiaoyu yanjiu*, 2020 nian, di 11 qi, di 79–84 ye. (In Chinese)
- Yang Hongyu (2006), “Xiandaihua yu xihua guanxi bianzheng”, *Fudan xuebao*, 2006, di 6 qi (shehui kexue ban), di 34–36 ye. (In Chinese)
- Yang Ming (1987), “Lu Xun zhuzhang “Quanpan xihua” ma?” *Renmin ribao*, 1987 nian, 3 yue 6 ri. (In Chinese)
- Zhang Kaiyuan, Luo Fuhui (1993), “Bijiao zhongde shenshi: Zhongguo zaoqi xiandaihua yanjiu”, Zhejiang renmin chubanshe, 1993 nian, 821 ye. (In Chinese)
- Zhang Shibao (2004), “Cong xihua dao quanqihua: 20 shiji qian 50 nian xihua sichao yanjiu”, Dongfang chubanshe, Beijing, 2004 nianban, di 30 ye. (In Chinese)

Zhang Shibao (2000), “Xiandaihua shiye xiade 30 niandai “ quanpan xihua” lun”, *Xiandaihua Jincheng yanjiu*, 2000 nian, di 27–38 ye. (In Chinese)

Zhang Shibao (2000), “Xiandaihua shiye xiade 30 niandai «quanpan xihua» lun”, *Renwen luncong*, di 12 qi, di 12–15 ye. (In Chinese)

Zhang Shibao (2002), “Xiandaixing · quanqihua · xihua · bentuhua”, *Shayang shifan gaodeng zhuanke xuexiao xuebao*, 2002 nian, di 5 qi, di 5–8 ye. (In Chinese)

Zhang Yunyi (2022), “Cong minzuzhuyi dao minzu xuwuzhuyi – lun zhongguo jindai “xihua” sichao de xinlu”, *Shandong sheng shehuizhuyi xueyuan xuebao*, 2022 nian, di 1 qi, di 68–77 ye. (In Chinese)

Zheng Dahua (2004), “30 niandai de “benwei wenhua” yu “quanpan xihua” de lunzhan”, *Hunan shifan daxue shehuikexue xuebao*, 2004 nian, di 3 qi, di 73–77 ye. (In Chinese)

Zheng Liping (2008), “Quanpan xihua” sichao: yizhong xiandaihua shijiao de jiexi, *Zhongguo tese shehuizhuyi yanjiu*, 2008 nian, di 1 qi, di 78–83 ye. (In Chinese)

Zhou Suyuan (1987), “Quanpan xihua” lun de shizuo yongzhe, *Renmin ribao*, 1987 nian, 3 yue 2 ri. (In Chinese)

Zhou Tiandu (1987), “Cai Yuanpei bu zancheng ‘quanpan xihua’”, *Renmin ribao*, 1987 nian, 4 yue 3 ri. (In Chinese)

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022

UDC 791.1

PERCEPTION OF GYÖRGY LUKÁCS'S MARXISM IN CHINA: FROM IDEOLOGICAL CRITICISM TO THE FORMATION OF A SCIENTIFIC APPROACH

V. Kiktenko

Dr. Habil. in Philosophy, Senior Fellow

A. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

kiktenko@gmail.com

The article examines the history and current state of studies on the ideas of the Hungarian Marxist philosopher György Lukács by the leading Chinese scholarship. It is based on many examples of the most characteristic scientific articles and monographs. The Chinese researchers of Lukács's philosophy went through a difficult path – from the translation of individual essays to the large-scale translation and study of his fundamental works, as well as from political criticism of partisanship to the practical and theoretical interpretation of his ideas. First of all, it is shown that in the 1950s and 1990s, G. Lukács's philosophy was involved in political discussions in the PRC, and that the Chinese studies of the Hungarian Marxist essentially repeated the Soviet criticism. At the end of the 1970s and 1980s, the related discussions on Lukács's ideological affiliation were intensified among the Chinese philosophers (Xu Chongwen, Du Zhangzhi, Zhang Yixing, Sun Bokui). The key focus of the paper is on the main courses of the study of G. Lukács's philosophy in the works of Chinese philosophers in the 1990s–2000s. There are following examples of such researches with main subject and scholars' names: regarding the theory of reification (Xu Chongwen, Zhang Xiping, Sun Quansheng, Niu Hongmei, Ye Yanjun, Liang Hui, Li Qingjun, Hu Xuming, Han Qihong, Du Zhangzhi); ideas of totality (Xu Chongwen, Yang Wushuan, Zhang Kangzhi, Du Zhangzhi, Jiang Bin); the idea of totality (Xu Chongwen, Yang Wushuan, Zhang Kangzhi, Du Zhangzhi, Jiang Bin); class consciousness (Zhang Yibing, Luo Siliang); orthodox Marxism (You Hao, Li Rong); the book "History and Class Consciousness" (Du Zhangzhi, Sun Bokui, Gu Yisi, Zhang Liang, Zhang Kangzhi, Gao Min); comparative analysis (Pang Yiping, Han Lixin, Luo Siliang). Finally, the article describes and evaluates the study of Lukács's philosophy in China. It is shown that the Chinese scientific studies of G. Lukács have become more specialized and focused on specific problems, and there has been a gradual departure from the traditional conception of Lukács as a strictly Marxist philosopher. At the same time, it is noted that until today, the Chinese philosophers are significantly behind their Western colleagues in the studying of Lukács' ideas, and this primarily concerns the necessary diversity of theoretical and methodological approaches.

Keywords: Marxism, neo-Marxism, Hegelianism, idealism, reification, totality, class consciousness.

СПРИЙНЯТТЯ МАРКСИЗМУ ДЬЙОРДЯ ЛУКАЧА В КИТАЇ: ВІД ІДЕОЛОГІЧНОЇ КРИТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ПІДХОДУ

В. О. Кіктенко

У статті розглянуті історія та сучасний стан вивчення китайськими вченими ідей угорського філософа-марксиста Дьйордя Лукача на прикладах найхарактерніших наукових статей і монографій. Відзначено, що китайські дослідники філософії Д. Лукача пройшли складний шлях – від перекладу окремих есе до масштабного перекладу і вивчення його фундаментальних праць, від політичної критики партійності до практичної і теоретичної інтерпретації його ідей. Насамперед показано, що в 1950-ті–1990-ті рр. філософія Д. Лукача була втягнута в політичні дискусії в КНР, а китайські дослідження угорського марксиста по суті повторювали радянську критику. Наприкінці 1970-х–1980-х рр. активувались дискусії серед китайських філософів щодо ідейної приналежності Д. Лукача (Сюй Чунвень, Ду Чжанчжи, Чжан Їсін, Сунь Бокуй). Головна увага в роботі зосереджена на основних напрямках вивчення філософії Д. Лукача в роботах китайських філософів у 1990-ті–2000-ті рр., які стосуються *теорії уречевлення* (Сюй Чунвень, Чжан Сіпін, Сунь Цюаньшеном, Нью Хунмей, Є Яньцзюня, Лян Хуея, Лі Цинцзюнь, Лян Хуей, Ху Сюймін, Хань Цюхун, Ду Чжанчжи), *ідеї тотальності* (Сюй Чунвень, Ян Ушуань, Чжан Канчжи, Ду Чжанчжи, Цзян Бінь), *класової свідомості* (Чжан Їбін, Ло Силян), *ортодоксального марксизму* (Ю Хао, Лі Жун), *праці «Історія та класова свідомість»* (Ду Чжанчжи, Сунь Бокуй, Гу Їси, Чжан Лян, Чжан Качжи, Гао Мінь), *порівняльного аналізу* (Пан Їпін, Хань Лісінь, Ло Силян). Насамкінець у статті дається характеристика та оцінка вивчення філософії Д. Лукача в Китаї. Показано, що китайські наукові дослідження Д. Лукача стали більш спеціалізованими та сконцентрованими на конкретних проблемах, поступово відбувся відхід від традиційного уявлення про Д. Лукача як про суто марксистського філософа. При цьому відзначено, що до сьогодні китайські філософи суттєво відстають від своїх західних колег у питанні вивчення ідей Д. Лукача й це насамперед стосується необхідного розмаїття теоретичних і методологічних підходів.

Ключові слова: марксизм, неомарксизм, гегельянство, ідеалізм, уречевлення, тотальність, класова свідомість.

Важливе місце у вивченні теоретиків західного марксизму¹ китайськими філософами посідає філософська спадщина угорського марксиста Дьйордя Лукача (1885–1971), ідеї якого отримали вкрай суперечливі оцінки. Ще у середині 1930-х рр. деякі праці Д. Лукача були перекладені китайською мовою, що справило певний вплив на формування лівої теорії в Китаї². За ці майже

¹ Сюй Чунвень 徐崇温 у 1982 р. першим серед китайських філософів увів у науковий обіг КНР концепт «західний марксизм» (西方马克思主义 *xifang makesi zhuyi*), глибоке вивчення якого призвело до відходу від радянської редакції марксизму та появи нових теорій у сучасній китайській марксистській філософії. Сюй Чунвень, народився 1930 р. у місті Усі провінції Цзянсу, фахівець з китайського марксизму і соціалістичної теорії, науковий співробітник Інституту філософії Академії суспільних наук КНР, почесний член Академії суспільних наук КНР. Сюй Чунвень тривалий час займався вивченням історичного матеріалізму, історії марксистської філософії, сучасної західної філософії, західного марксизму, демократичного соціалізму, теорії Ден Сяопіна і наукового соціалізму.

² Першою стала стаття Д. Лукача «Золя і реалізм», опублікована в 1935 р. у журналі «译文» («Переклад», том 2, № 2), яка і стала початком вивчення філософії угорського марксиста в Китаї.

90 років Д. Лукач по-різному сприймався китайськими інтелектуалами – у 1930–1940-ті рр. його вважали представником теорії реалізму, у 1950–1960-ті рр. його зараховували до еретичної форми марксизму та відповідно до міжнародного ревізіонізму, від кінця 1970-х рр. його почали вивчати як видного представника західного марксизму. Китайські дослідники філософії Д. Лукача пройшли складний шлях – від перекладу окремих есе до масштабного перекладу і вивчення його фундаментальних праць, від політичної критики партійності до практичної і теоретичної інтерпретації його ідей. У результаті ідеї Д. Лукача стали невід’ємною частиною сучасної китайської марксистської теорії та науки. Станом на вересень 2022 р. у CNKI, найвпливовішій базі даних досліджень у царині гуманітарних і соціальних наук у Китаї, за ключовим словом «Лукач» було знайдено 2664 публікації, що, вочевидь, вказує на величезний інтерес китайських учених до філософської спадщини угорського марксиста. Безумовно, що такий величезний масив текстів передбачає необхідність систематизації та узагальнення результатів досліджень. У статті Чжан Ляна «Сімдесят років вітчизняних досліджень Лукача: критичний огляд» розглядаються особливості, досягнення і проблеми трьох етапів вивчення філософії Д. Лукача в Китаї, а також зроблено прогноз майбутніх напрямів досліджень у цій галузі [张亮 2003]. Інший китайський учений, Чжен Нен, глибоко аналізує вивчення і переоцінку філософської спадщини в контексті марксистських досліджень у Китаї від початку здійснення Політики реформ і відкритості [郑能 2011]. Детальний кількісний аналіз подано у спільній роботі Лі Цяня, Лю Цзяня та Чжана Ляна «Дослідження Лукача в Китаї: емпіричний аналіз на основі бази даних CSSCI³ (1998–2019)» [李灿 2021]. У працях Лю Сюланя [刘秀兰 2000] і Чжан Їсіна [张翼星 2001] були зроблені важливі узагальнення досліджень філософії Д. Лукача в Китаї. Огляду інтерпретацій мислення Д. Лукача китайськими філософами присвячена стаття Сунь Чуна [孙淳 2019]. Метою цього дослідження є визначення особливостей рецепції та інтерпретації філософії Д. Лукача в Китаї з методологічних позицій історико-філософської реконструкції та компаративного аналізу на прикладах найхарактерніших наукових статей і монографій з цього питання.

1. Філософія Д. Лукача в контексті політичних дискусій у Китаї (1950-ті–1990-ті рр.)

Спочатку філософія Д. Лукача була втягнутою в політичні дискусії в КНР, і з цієї причини жодних серйозних китайських досліджень угорського марксиста не було. Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. у літературних колах Китаю критично висловлювалися щодо Д. Лукача, однак вони були неоригінальні, оскільки по суті повторювали радянську критику, яка, окрім ідеалістичного компонента в концепції Д. Лукача, була в основному зосереджена на його поглядах на народний фронт і демократію, а також на його недооцінку

³ CSSCI, Chinese Social Sciences Citation Index, 中文社会科学引文索引, Китайський індекс цитування суспільних наук – це програма міждисциплінарного індексу цитування в Китаї. Вона була розроблена Центром оцінки досліджень Нанкінського університету Академії суспільних наук КНР і Гонконзьким університетом науки і технології в 1998 р. і запущена в 2000 р. Ця база даних цитування охоплює близько 500 китайських академічних журналів з гуманітарних і соціальних наук. Нині багато провідних китайських університетів та інститутів використовують CSSCI як основу для оцінки академічних досягнень і просування по службі.

провідної ролі партії. Після початку Політики реформ і відкритості в 1978 р. широко почали обговорювати майбутній розвиток соціалістичного будівництва в Китаї. Західний марксизм став важливим теоретичним ресурсом для наукових і філософських дискусій у КНР, що, зокрема, призвело й до активізації дослідження ідей Д. Лукача.

Полеміка навколо концепції Д. Лукача започаткувала серію дебатів і роздумів серед китайських філософів щодо західного марксизму загалом, що включало у себе пошук методів досліджень, формулювання відповідних концепцій, визначення теоретичної та практичної значущості цих досліджень. Наприкінці 1970-х–1980-х рр. акцент змістився з естетичної та літературної думки Д. Лукача у середній та пізній період його творчості на власне його філософію, представлену передусім у його праці «Історія та класова свідомість». Хоча китайською мовою в цей час були видані тільки переклади літературно-естетичних творів угорського марксиста. Щоправда, до дебатів було залучено не так багато китайських учених, серед яких головними були Сюй Чунвень, Ду Чжанчжи та їхні послідовники [张翼星 2001, 354–357]. Насамперед це стосується дискусій щодо того, ким є Д. Лукач: засновником західного марксизму чи все-таки прихильником класичного марксизму? Від самого початку Сюй Чунвень виключив Д. Лукача з-поміж справжніх марксистів, оскільки, на його думку, представники західного марксизму виступають виключно з позицій ідеалізму [徐崇温 2000]. Незважаючи на таку оцінку, завдяки Сюй Чунвеню ім'я Д. Лукача стало широко відомим у китайській науковій спільноті. Іншої точки зору дотримується Чжан Їсін, який вважає Д. Лукача класичним марксистом і прихильником соціалістичних ідей [张翼星 2001]. Низка китайських учених у принципі відходять від чіткого визначення ідейної приналежності Д. Лукача. Наприклад, Сунь Бокуй лише намагається окреслити сильні та слабкі сторони марксизму Д. Лукача, а також показати схожість і відмінності філософських систем Д. Лукача і К. Маркса [孙伯鏊 1999].

Усі учасники дискусій загалом погоджувалися з тим, що пізня філософська думка Д. Лукача є марксистською, але водночас по-різному оцінювали його роботу «Історія та класова свідомість». Ду Чжанчжи вважав, що: 1) незважаючи на деякі незначні помилки, «Історія та класова свідомість» – це загалом марксистська праця, що є розвитком марксистського практичного матеріалізму в нових історичних умовах; 2) відкритий у цій праці ідеологічний шлях є реалістичним посібником для здійснення Політики реформ і відкритості [张伯霖 1985; 杜章智 1986; 杜章智 1989]. Своєю чергою Сюй Чунвень наполягав на тому, що: 1) «Історія та класова свідомість» є антиленінською і немарксистською; 2) праця містить вкрай небезпечні та шкідливі політичні тенденції (наприклад, ідеологічний плюралізм та опозиція до керівництва партії) [徐崇温 1989]. Ця полеміка, безсумнівно, дала величезний поштовх дослідженням філософії Д. Лукача в Китаї, однак за своїм змістом вона була надто політизованою. Крім того, учасники дискусії не мали необхідного рівня володіння теорією та знання оригінальних джерел для розроблення власної інтерпретації, залишаючись у наявних рамках розуміння концепції Д. Лукача радянськими чи західними вченими.

Після початку здійснення в 1989 р. Політики реформ і відкритості істотно послабився ідеологічний контроль за розвитком китайської науки, що

позитивно позначилося на вивченні західного марксизму загалом і концепції Д. Лукача зокрема. Важливо, що дві найважливіші праці угорського філософа («Історія та класова свідомість» [卢卡奇 1999], «До онтології суспільного буття» [卢卡奇 1993a; 卢卡奇 1993b]) було перекладено китайською мовою, що спричинило сплеск наукових досліджень у Китаї цієї теми (статті, монографії, дисертації). Однак рівень більшості цих досліджень залишався невисоким через, як і раніше, недостатню теоретичну підготовку авторів, що призводило до повтору ідей, висловлених раніше.

Якщо спочатку вивчення філософії Д. Лукача в Китаї було зосереджене на його праці «Історія та класова свідомість», то наприкінці 1990-х рр. почали з'являтися дослідження його теорії культури, теорії уречевлення, раннього періоду творчості, а також вплив на формування його концепції ідей Г.В.Ф. Гегеля, К. Маркса, М. Вебера, Е. Гуссерля, К. Шмідта, ортодоксального марксизму, Франкфуртської школи, східноєвропейського неомарксизму. Так, у книжці Чжан Сіпіна реконструюється філософія Д. Лукача в контексті історії сучасної західної соціальної думки та на основі великої кількості фактів, які, щоправда, були досить поверхнево проаналізовані [张西平 1997]. Книга ж відомого історика марксистської філософії, професора Суня Бокуя «Лукач і Маркс» є найглибшим теоретичним дослідженням, у якому подано інтерпретацію та коментарі до основних питань філософської думки Д. Лукача [孙伯鍨 1999]. Важливою є стаття Ма Чі, в якій було зроблено перший у Китаї систематичний виклад естетичної теорії Лукача [马驰 1998].

2. Основні напрями вивчення філософії Д. Лукача в Китаї (1990-ті–2000-ті рр.)

2.1. Теорія уречевлення

Праці китайських філософів, зосереджені на теорії уречевлення Д. Лукача, здебільшого спрямовані на вивчення основних конотацій, джерел, етичних наслідків, гуманітарних інтерпретацій, уречевлення та вираження класової свідомості уречевлення. Сюй Чунвень, один із найважливіших засновників вивчення західного марксизму в Китаї, стверджує, що теорія уречевлення та об'єктивації Д. Лукача насправді сформувалася під сильним впливом данського філософа-екзистенціаліста С. К'єркегора (1813–1855) і його безпосередніх учителів, німецьких соціологів Г. Зіммеля (1858–1918) і М. Вебера (1864–1920). Сюй Чунвень стверджував, що ідея уречевлення Д. Лукача відкидає філософський матеріалізм і діалектику природи, а також ідеалістично трактує об'єкт як поняття, пов'язане зі свідомістю, що суперечить поглядам К. Маркса і Ф. Енгельса [徐崇温 1989]. Після інтерпретації ідеї уречевлення Д. Лукача, запропонованої Сюй Чунвеном, китайські філософи здебільшого вели суперечку про те, чи є ця ідея марксистською, чи ні, що нічого суттєвого не додало у вивчення цього питання. При цьому гуманістична інтерпретація ідеї уречевлення Д. Лукача була представлена тільки в роботах Сюй Чунвєня і його послідовників.

Такий підхід був значно розвинений і наповнений іншим змістом Чжаном Сіпіном, який стверджує: 1) Д. Лукач сформулював свою гуманітарну думку в термінах як критики відчуження, так і визнання гуманізму; 2) критика Лукачем відчуження, відмирання та спотворення людської природи свідчить, що він зосереджений на звинуваченні капіталістичного суспільства; 3) схвалення

гуманізму спрямоване на реконструкцію марксизму, на розвиток і утвердження людської природи. Чжан Сіпін повністю підтверджує гуманістичну думку Д. Лукача та порівнює її з гуманізмом у ранніх роботах К. Маркса. Розмірковуючи над різними інтерпретаціями гуманізму, Чжан Сіпін доходить висновку, що будь-який гуманізм виражає фундаментальну суть людини – свобода, рівність і братерство. Однак ця суть по-різному виражається в ту чи іншу історичну епоху, що зумовлює, зокрема, теоретичні відмінності між буржуазним гуманізмом і гуманізмом Д. Лукача. Загалом можна погодитися з думкою Ляна Тао, який вважає, що Чжан Сіпін діалектично розглядає ідею уречевлення Д. Лукача та заглиблюється з історичного погляду в теоретичні витoki гуманізму, ідучи значно далі від Сюй Чуньвенья [梁涛 2011, 17–19].

Згідно із Сунь Цюаньшеном, теорія уречевлення Д. Лукача еквівалентна ідеї відчуження К. Маркса, і, по суті, це одне й те саме, тому що: 1) вони пов'язані з явищем капіталістичного товарного фетишизму; 2) пропонують спосіб відмовитися від відчуження та уречевлення. При цьому китайський філософ пропонує вважати теорію уречевлення Д. Лукача «мікроеволюцією» ідеї Маркса про відчуження [孙全胜 2011, 32–33]. Інший китайський філософ, Нью Хунмей, вважає, що, хоча уявлення Д. Лукача про уречевлення та відчуження містять низку серйозних помилок, але загалом слушно показують, що суть залежності людини від речей у капіталістичній ринковій економіці полягає в пануванні та поневоленні людей речами. Крім того, Нью Хунмей вказує на необхідність дати об'єктивну оцінку теорії уречевлення і відчуження Д. Лукача, що може мати велике значення для визначення шляхів ефективного розвитку соціалістичної ринкової економіки і технологічного прогресу Китаю на сучасному етапі [牛红梅 2005, 200–201]. Цікавим є підхід Є Яньцзюня та Лян Хуея, які стверджують, що критика уречевлення у Д. Лукача більшою мірою відображена в його критиці способу мислення та теорії мислення. Тобто Д. Лукач, на відміну від І. Канта, який у своїй критиці спирається лише на розум як такий, ґрунтується на соціально-історичній перспективі з метою критики всеосяжного капіталістичного уречевлення та виявлення його внутрішньої структури, розкриття його історичних законів, а також закликає до суб'єктивності пролетаріату [叶艳君 2011, 56].

Лі Цинцзюнь і Лян Хуей слушно зазначають, що Д. Лукач упродовж усього періоду свого філософського шляху розвивав власну теорію відчуження, але ця теорія по-різному сформулювалася в його ранній праці «Історія та класова свідомість» і більш пізні періоди його творчості. Спочатку це була: 1) критика з позицій пролетаріату уречевленої (відчуженої) реальності капіталістичного суспільства, зумовленої товарною структурою і сучасною наукою та технікою, 2) діалектика як джерело напруження в критиці цієї відчуженої реальності, а класова свідомість пролетаріату – це передумова і гарантія емансипації пролетаріату. Здебільшого це було пов'язано з гегелівським впливом, який не відокремлює відчуження від об'єктивації та має фаталістичний відтінок. Пізніше Д. Лукач розрізняв відчуження та уречевлення, тим самим заклавши підґрунтя для наукового вивчення відчуження як соціально-історичного феномена. Згідно з аргументами Лі Цинцзюня та Лян Хуея, цей фундаментальний зсув у філософії Д. Лукача був зумовлений насамперед змінами теоретичного середовища. Зрештою, вони стверджують, що, беручи до уваги процес трансформації

думки Д. Лукача, «відчуження» в його філософії слід розглядати як соціальне явище за певних історичних умов, що має бути науково проаналізоване на основі матеріалістичного розуміння історії [李庆钧 2000, 64–68]. Ху Сюймін і Хань Цюхун вважають працю Д. Лукача «Історія та класова свідомість» актуальною і сьогодні, бо її теоретичні положення дають змогу аналізувати феномен уречевлення у сучасному капіталістичному суспільстві [胡绪明2006, 58–61]. При цьому не всі китайські філософи повністю сприймають теорію уречевлення Д. Лукача. Так, Ду Чжанчжи пише, що Д. Лукач під впливом ідей Г.В.Ф. Гегеля переплутав поняття «уречевлення» і «відчуження», що призвело до утвердження позачасовості капіталістичного суспільства в його філософській системі. Але оскільки уречевлення – це нейтральне явище, то істина й неправда, свобода і рабство однаковою мірою є формою уречевлення. Відчужені ж соціальні відносини виникають тільки тоді, коли форми уречевлення у суспільстві приводять природу людини у суперечність з її існуванням, і тільки тоді, коли природа людини пригнічується [杜章智 1990, 36–43].

2.2. Ідея тотальності

Проблема тотальності привертає пильну увагу вчених ще від 1950-х рр., і загалом є чотири основні дослідницькі напрями: 1) вивчення тотальності як теорії мислення, 2) вивчення тотальності як методу, 3) вивчення тотальності як філософської категорії, 4) порівняння та протиставлення «тотальності» й «тоталізації».

Сюй Чунвень стверджує, що підхід Д. Лукача до подолання тотальності уречевлення походить із діалектики Г.В.Ф. Гегеля, а не К. Маркса. На думку китайського філософа, «тотальність» у К. Маркса належить до сутності діалектики, що виходить із правильного методу зв'язування всіх явищ із цілим і тотальністю, де явища і мислення діалектично єдині. З іншого боку, Д. Лукач розглядає «тотальність» як попередню, фактичну функцію теперішнього та у її відношенні до майбутнього [徐崇温 1989]. З такою точкою зору погодилися багато китайських філософів [梁涛 2011, 17–19], які також стверджували, що «Історія та класова свідомість» Д. Лукача – це абстрактний гуманістичний марксизм, хибна ультраліва ідеологія, відображення дрібнобуржуазних настроїв, які виникли в умовах тимчасової поразки європейських революцій у 1920-х рр. [秦泽 1984].

Ян Ушуань зазначає, що «тотальність» Д. Лукача – це філософська категорія, що узагальнює взаємодію, взаємну відмінність і загальний зв'язок суспільства і природи, належить до загального і всеосяжного зв'язку всього суспільного життя людини, є ядром і суттю марксистської філософської діалектики, має багатий антропологічний зміст. Ця ідея була сформульована Д. Лукачем у ході вивчення і застосування марксистської діалектики для визначення відношення між суб'єктом і об'єктом. При цьому хоча теорія Д. Лукача вочевидь формувалася і під потужним впливом філософії Г.В.Ф. Гегеля, але погляди угорського філософа на тотальність відповідають ідеям К. Маркса. Ян Ушуань вважає, що теорія тотальності Д. Лукача: 1) важлива для розуміння соціально-історичного процесу, 2) розширює теоретичний обрій практичної діяльності людини у соціальній дійсності, 3) корисна для осягнення процесу розвитку відносин між людьми, взаємин між людиною та природою, 4) має використовуватися для аналізу структури людського суспільства [杨伍栓 2003, 23–26].

Чжан Канчжи стверджує, що науковий характер «тотальності» виявляється від самого початку вивчення капіталістичного суспільства і властивого йому антагонізму між продуктивними силами та виробничими відносинами. Використання категорії «тотальність» дало змогу побачити суперечності в розвитку капіталістичного суспільства в контексті загальноісторичного процесу розвитку людства, започаткувало теоретичне розуміння історичного розвитку в термінах загальних зв'язків. Важливо, що саму появу категорії «тотальність» необхідно розуміти в контексті історичного процесу виникнення і розвитку пролетаріату. Тобто доти, доки пролетаріат залишається замкнутим класом у буржуазному суспільстві, будь-які системи думки методологічно залишаються частиною буржуазної ідеології. Тільки коли пролетаріат стає свідомим у класовій боротьбі, він стає самосвідомим організмом, що пізнає загальну реальність суспільства, здатним сформулювати наукову категорію історичної тотальності [张康之 1997, 43–48]. Ду Чжанчжи стверджує, що Д. Лукач, наголошуючи на практичному характері категорії «тотальність», надмірно перебільшив методологічну значущість цього поняття на противагу його економічному пріоритету, що слід розуміти як «гегелівське викривлення». Категорія «тотальність» втілює практичний матеріалізм і не суперечить пріоритету економіки в «Капіталі» К. Маркса. Іншими словами, визначальна роль економічних і соціальних відносин жодним чином не суперечить практичному, соціальному підґрунтя суспільної діяльності людини, на якому сфокусована категорія «тотальність» [杜章智 1990, 36–43].

Згідно з Цзян Бін, є три основні критичні підходи до ідеї Д. Лукача про тотальність: 1) це гегелівський ідеалізм, що зводить тотальність (сутність) до суб'єкта; 2) заперечення діалектики природи скасовує «об'єктивну діалектику» для категорії «тотальність», усуваючи в такий спосіб онтологічне підґрунтя марксизму і перетворюючи марксизм на просту соціальну філософію суспільства; 3) категорію «тотальність» використовують для заперечення економічного детермінізму в марксизмі. При цьому Цзян Бін вважає, що хоча ідея Д. Лукача про тотальність як суб'єкт і була успадкована безпосередньо з філософії Г.В.Ф. Гегеля, але це не гегелівський «абсолютний дух», а реальна людина і пролетаріат. Також Д. Лукач із цієї гегелівської системи виводить лише те, що реальний зовнішній світ – це не самодостатня річ, а історичний процес, що породжується та розвивається через посередництво об'єктивності суб'єкта. У цьому суть діалектики Д. Лукача, що більше спирається на практичний матеріалізм К. Маркса, згідно з яким необхідно розуміти зовнішню реальність із суб'єктивного боку, брати речі, реальність, чуттєвість як чуттєву діяльність людини, як практику, яку необхідно зрозуміти. Тобто Д. Лукач говорить про тотальність не у сенсі того, що суб'єкт є виток світу, а у сенсі практичного виникнення історії (*взаємне породження суб'єкта й об'єкта в практиці*), хоча цей принцип подекуди й виражається в гегелівському дискурсі та наративі [蒋斌 1989, 18–25].

2.3. Класова свідомість

На думку професора Чжан Їбіна, у певному сенсі аналіз Д. Лукача класової свідомості ґрунтується на історичному матеріалізмі як методологічній передумові, але визначення пролетарської свідомості є гегельянським за суттю. «Класова свідомість» Лукача є досить метафізичною, воно ґрунтується

на об'єктивній можливості, пов'язаній із конкретною ситуацією суспільного розвитку та визначає загальну ситуацію певного класу. Оскільки метод дослідження молодого Д. Лукача ґрунтувався на засадах історичного матеріалізму К. Маркса, то його дослідження класової свідомості від самого початку демонструє виняткову теоретичну спрямованість [张一兵 2000, 57–61]. Ло Силян аналізує «класову свідомість» Д. Лукача з погляду «суб'єкта класової свідомості», «самої класової свідомості», «суперечності», «подолання» і «функції». Класова свідомість відрізняється від свідомості окремих членів класу, але є свідомістю класу загалом. З погляду самої класової свідомості вона є свого роду загальною свідомістю. Свідомість пролетаріату має подолати всілякі суперечності, щоб вийти з кризи і на основі практики вирішити свої революційні завдання [罗嗣亮 2006, 26–29].

2.4. Ортодоксальний марксизм

Лукача вважають засновником західного марксизму і найважливішою причиною цього є перевага його методу. Під прикриттям методологічної переваги багато немарксистських шкіл і немарксистських ідей змогли змішатися з марксизмом, спотворюючи і фальсифікуючи його на свій розсуд. Поняття «західний марксизм» сьогодні вводить в оману, оскільки воно не відображає ні істотної подібності між різними школами думки, що входять до нього, ні простого припущення, що західний марксизм є немарксистським. Ю Хао вважає, що таке бачення було обґрунтоване радянською наукою, якій були притаманні жорстка ідеологічна єдність, контроль громадської думки, надмірно централізована система управління, самоізоляція та авторитаризм [尤昊 2011, 56–57].

Лі Жун згоден з тим, що відновлення Д. Лукачем революційної природи марксизму шляхом застосування діалектики і методології Г.В.Ф. Гегеля мало певне позитивне значення, оскільки створило недогматичне розуміння марксизму. Однак Лі Жун вважає, що в головному Д. Лукач відійшов від марксистської теорії, оскільки він перебільшує роль суб'єкта і пролетарської свідомості, перетворюючи марксистську діалектику на суб'єктивну діалектику. Ба більше, суб'єкт-об'єктна теорія Г.В.Ф. Гегеля з теорією К. Маркса створює гібрид суб'єкт-об'єктної теорії, замінюючи самосвідомість класовою свідомістю, обмежуючи діалектику взаємодією суб'єкта та об'єкта і розглядаючи людську історію насамперед як історію взаємодії суб'єкта і предмета свідомості [李蓉 1998, 132–135].

2.5. «Історія та класова свідомість»

Рання праця Д. Лукача «Історія та класова свідомість» 1923 р. одразу ж викликала серед марксистів критику та суперечки, що тривають і досі. З моменту появи книги в Китаї, особливо після початку здійснення в 1978 р. Політики реформ і відкритості, її вивчення зосереджене на трьох аспектах: 1) порівняльний аналіз ідей Д. Лукача та К. Маркса, де найбільша увага приділяється теорії уречевлення Д. Лукача та теорії відчуження К. Маркса, а також порівняльному вивченню діалектики історичної тотальності Д. Лукача та матеріалістичного погляду на історію К. Маркса [吴晓明 2002, 14–18; 吴晓明 2005, 12–15; 衣俊卿 1997, 10–16; 衣俊卿 1999, 82–88; 衣俊卿 2011, 5–15; 衣俊卿 2012]; 2) вивчення ідей, способу мислення та цінностей, що розкривають підтекст теорії

Д. Лукача [张一兵 2004; 俞吾金 2009]⁴; 3) використання ідей Д. Лукача для подальшої китаїзації марксизму. Загалом вивчення китайськими вченими праці «Історія та класова свідомість» відіграло важливу роль для розуміння ними марксизму як практичної філософії, антропології та гуманістичної філософії, а також для наукового і гуманістичного визначення марксистської філософії, ставши важливим орієнтиром для розвитку марксизму в Китаї.

На думку Ду Чжанчжи, «Історія та класова свідомість» – це багатоплосково філософська (або політико-філософська) праця, що документує фундаментальне ідеологічне зрушення Д. Лукача в бік марксизму. Головна ідея цього твору полягає у необхідності відродження істинного філософського сенсу марксизму, забутого та спотвореного лідерами Другого Інтернаціоналу. Ду Чжанчжи вважає, що, хоча книжка має низку суттєвих помилок, але вона являє собою надзвичайно важливу віху в інтелектуальному русі Д. Лукача до філософії К. Маркса і посідає надзвичайно важливе місце в історії марксизму. Китайський філософ зазначає, що це перша серйозна спроба систематичної філософської критики механістичного матеріалізму і фаталістичного економічного детермінізму. Д. Лукач відновлював зв'язок між марксизмом і класичною німецькою філософією відповідно до ідей Енгельса, з акцентом на діалектичному аспекті марксизму, що впливає із гегелівського вчення. Ду Чжанчжи вважає, що хоча «Історія і класова свідомість» не є повністю розробленим марксистським твором і містить багато слідів гегельянства, але помилки та недоліки не скасовують її важливість для розвитку філософських засад марксизму в цій книзі [杜章智 1990, 36–43].

За словами Суня Боюя, «Історія та класова свідомість» – це праця перехідного періоду у творчості Д. Лукача, що відображає своєрідний спосіб мислення автора в цей час. Тому не можна використовувати цю точку зору угорського філософа для пояснення К. Маркса [孙伯鏊 1999, 63]. Інший китайський філософ, Гу Їси, слушно додає, що праця «Історія та класова свідомість» насамперед важлива для прояснення теоретичних витоків філософії Д. Лукача [古亦思 2000, 95–97]. Чжан Лян стверджує, що оскільки сьогодні ми вступаємо у світ історії та класової свідомості, то ідеї та роздуми Д. Лукача вкрай актуальні для правильного розуміння сучасної ситуації. Що ж стосується безпосередньо досліджень філософії Д. Лукача, то його ранній, домарксистський період особливо важливий для розуміння фундаментальних засад його думки [张亮 2003, 39–45]. Чжан Качжи рекомендує вивчати філософію Д. Лукача в контексті історії міжнародного комуністичного руху та сучасної соціалістичної практики, що дасть змогу чітко побачити його відповідність духу марксизму [张康之 1997, 43–48]. Гао Мінь правильно підсумовує, що в книжці «Історія та класова свідомість» найбільш важливими теоретичними категоріями є «тотальність», «уречевлення» та «класова свідомість». Усі ці три категорії тісно пов'язані між собою. Тотальність втілює органічну єдність сукупності фактів; уречевлення показує руйнацію зв'язку між людиною і речами, людиною і суспільством та самим собою, а отже, руйнує тотальність. Для того ж щоб повернутися до тотальності, необхідна класова свідомість [高敏 1997, 31–36].

⁴ Велика кількість наукових праць з цього питання вийшла у книжній серії «Зарубіжні марксистські дослідження» («国外马克思主义研究论丛»).

Зазначимо, що праця Д. Лукача «Історія та класова свідомість» стала основою для великої кількості досліджень китайських філософів, присвячених поняттю «історія», діалектиці історії, змінам у ранній та пізній думці, а також літературній теорії угорського марксиста. При цьому, як було показано вище, є великі розбіжності серед китайських філософів в оцінці теоретичного і практичного значення цієї роботи.

2.6. Порівняльний аналіз

Найбільшу увагу в порівняльному аналізі приділяють ідеям уречевлення Д. Лукача і відчуження К. Маркса. Пан Їпін виокремлює тут три основні відмінності: 1) К. Маркс розглядає відчужену працю в термінах приватної власності та в контексті історичного розвитку людини, що загалом спрямовано на критику капіталу. Натомість Д. Лукач розробляє свою теорію уречевлення на основі концепції товарного виробництва; 2) Д. Лукач формулює поняття «відчуження» в термінах об'єктивації, а об'єктивацію формулює в термінах діалектичного відношення суб'єкт-об'єкт. Виклад Д. Лукачем концепції уречевлення ближчий до основних елементів відчуженої праці, запропонованої К. Марксом. Однак еквівалентність уречевлення, що веде до уречевлення відчуження, у Д. Лукача хибна. 3) К. Маркс вважав, що усунення відчуження має бути досягнуто рішучою боротьбою пролетаріату проти буржуазії, а Д. Лукач вважав, що відмова від усунення відчуження залежить від формування свідомості пролетаріату і прагнення пробудити людей до свідомості через свідомість пролетаріату [庞翼平 2011, 46].

Професор Хань Лісінь у порівняльному дослідженні філософій Д. Лукача і К. Маркса стверджує, що праця Д. Лукача «Молодий Гегель» у певному сенсі є більш важливою, ніж його ж праця «Історія та класова свідомість». Це пояснюється тим, що Д. Лукач у цій ранній праці виступає проти думки, що Г.В.Ф. Гегель розглядає відчуження як еквівалент уречевлення, тоді як К. Маркс робить відмінність між ними, і тому К. Маркс перевершує Г.В.Ф. Гегеля. Теорія відчуженої праці в ранніх працях К. Маркса не належить до критики діалектики Г.В.Ф. Гегеля та його філософії загалом. Тому, вважає Хань Лісінь, якщо К. Маркса розглядати крізь призму ідей Д. Лукача, це не буде сприяти правильному розумінню успадкування К. Марксом гегелівської діалектики [郑能 2011, 204].

Ло Силян порівнює ідеї Д. Лукача і японського марксиста Кадзуо Фукумото, які по-різному розглядали класову свідомість як важливу частину революційного процесу, що насамперед було зумовлено різним соціально-історичним контекстом формування ідей двох філософів. Також по-різному Д. Лукач і К. Фукумото розуміли уречевлення, яке тісно пов'язане з розумінням класової свідомості. Важливо зазначити, що створене китайськими інтелектуалами (Го Можо та ін.) у Токіо в 1921 р. літературне об'єднання «Товариство творення» (《创造社》) відіграло важливу роль у поширенні думки Д. Лукача в Китаї, хоча на цьому етапі це було зроблено через японське «посередництво» [罗嗣亮 2006, 26–29].

Результати та сучасні тенденції вивчення філософії Д. Лукача в Китаї

На початку XXI ст. було опубліковано низку праць, які стали результатом вивчення ідей Д. Лукача та його критики кількома поколіннями китайських науковців. Насамперед це стосується опублікованих книг «Ранній Лукач» [卢

卡奇 2004], «Вибрані праці Лукача» [卢卡奇 2008], «Переоцінка Лукача» [赫勒等 2011], «Теорія роману» [卢卡奇 2012], «Лукач про драму» [卢卡奇 2014], «Процес демократизації» [卢卡奇 2013], «Своєрідність естетичного» [卢卡奇 2015]. До того ж китайські наукові дослідження Д. Лукача стали більш спеціалізованими та сконцентрованими на конкретних проблемах. Поступово відбувся відхід від традиційного уявлення про Д. Лукача як про суто марксистського філософа, що було пов'язане з глибшим вивченням витоків його теорії. Наприклад, повторне відкриття раннього Д. Лукача та визначення історичного впливу його ідей [张亮 2018, 142–150] призвело до розуміння китайськими вченими важливості і неокантіанського контексту, і традиційних марксистських теорій Другого Інтернаціоналу для вивчення формування філософського світогляду Д. Лукача [衣俊卿 2011, 16]. Крім того, за останні два десятиліття більш різноманітною стала методологія досліджень, а також сформувався підвищений інтерес до впливу на формування концепцій Д. Лукача ідей Г.В.Ф. Гегеля [张秀琴 2019, 63–70], К. Маркса та політекономії [周嘉昕 2020, 9–17].

У 2020 р. вийшла друком книжка Янь Хунюаня «Роздуми і критика: шлях Лукача до Маркса», яка стала одним із найдокладніших і найглибших вступів у вивчення філософії Д. Лукача в Китаї за останні двадцять років. Автор у своїй роботі спирається на китайські та зарубіжні дослідження, щоб дати всебічний аналіз творів Лукача впродовж усього його важкого, звивистого і складного шляху до К. Маркса, і показати процес зміни головних концепцій угорського марксиста [燕宏远 2020].

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити таке: 1) останніми десятиліттями спостерігається зростання кількості наукових публікацій у Китаї, присвячених дослідженню різних аспектів філософії Д. Лукача; 2) особлива увага китайськими філософами приділяється працям «Історія та класова свідомість», «До онтології суспільного буття»; 3) не досить вивчено китайськими вченими домарксистські праці угорського філософа, що вкрай важливо для розуміння формування його оригінальних ідей; 4) переклади праць Д. Лукача на китайську мову є досить розрізненими та несистемними (є певні протиріччя в термінології, категоріях, поняттях); 5) чимало китайських досліджень філософії Д. Лукача є неоригінальними (*повтори, запозичення*) та суттєво відстають від праць західних колег, насамперед у розмаїтті теоретичних і методологічних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

杜章智。卢卡奇谈马克思主义的革新。国外社会科学。1986。第1期。页 12–16。

杜章智。如何看待卢卡奇。人民日报。1989。1月27日。

杜章智。卢卡奇的《历史与阶级意识》。中州学刊。1990。第5期。页 36–43。

高敏。卢卡奇〈历史与阶级意识〉中若干范畴略论。宝鸡文理学院学报（人文社会科学版）。1997。第1期。页 31–36。

古亦思。读《卢卡奇与马克思》。马克思主义研究。2000。第4期。页 95–97。

胡绪明、韩秋红。《历史与阶级意识》与现代性批判——基于卢卡奇物化理论的现代性考察。长白学刊。2006。第6期。页 58–61。

赫勒等。卢卡奇再评价。哈尔滨：黑龙江大学出版社，2001。22+30+282页。

蒋斌。总体性·辩证法·历史观——评卢卡奇对马克思主义哲学体系的重建。广东社会科学。1989。第3期，页18-25。

李灿，刘健，张亮（2021）。卢卡奇研究在中国——基于CSSCI数据库（1998-2019）的实证分析。山东社会科学。2021。第6期。总第310期。页34-41。

李庆钧、程自功（2000）。卢卡奇前后异化思想转变原因之探究，扬州大学学报（人文社会科学版）。2000。第4卷。第3期。第64-68页。

李蓉。卢卡奇主客体的历史辩证法思想。毛泽东思想研究。增刊。1998。第132-135页。

梁涛。卢卡奇物化思想的人道主义解释。重庆科技学院学报（哲学社会科学版）。2011年。第4期。页17-19。

刘秀兰。卢卡契新论。西安：西北大学出版社，2000。13+700页。

卢卡奇。关于社会存在的本体论-上卷-社会存在本体论引论。重庆：重庆出版社，1993a。788页。

卢卡奇。关于社会存在的本体论-下卷-若干最重要的综合问题。重庆：重庆出版社，1993b。937页。

卢卡奇。历史与阶级意识。北京：商务印书馆，1999。12+446页。

卢卡奇。卢卡奇早期文选。南京：南京大学出版社，2004。213页。

卢卡奇。卢卡奇文选。北京：人民出版社，2008。462页。

卢卡奇。小说理论。北京：商务印书馆，2012。15+148页。

卢卡奇。民主化的进程。广州：广东人民出版社，2013。236页。

卢卡奇。卢卡奇论戏剧。北京：北京师范大学出版社，2014。233页。

卢卡奇。审美特性。北京：社会科学文献出版社，2015。2册，11+14+1242页。

罗嗣亮。阶级意识概念的流变：从卢卡奇到后期创造社。学术论坛。2006。2006年第5期。页26-29。

马驰。卢卡奇美学思想论纲。哲学研究杂志社。1998。页180-181。

牛红梅。重读《历史与阶级意识》一书中卢卡奇的物化异化观，前沿。2005。第11期。页200-201。

庞翼平。《历史与阶级意识》中卢卡奇的物化理论。学理论。2011。第14期。页45-46。

秦泽。卢卡奇及其《历史与阶级意识》。红旗。1984。第18期。

孙伯鏊。卢卡奇与马克思。南京：南京大学出版社，1999。10+429页。

孙淳。近十年来国内理论界对卢卡奇总体性思想研究综述。汉学文化。2019。第24期。页154-155。

孙全胜。浅谈卢卡奇的物化理论与马克思异化思想的“同质性”。黑河学刊。2011。第7期。32-33页。

吴晓明。卢卡奇与现代性批判——《历史与阶级意识》的分析定向及存在论基础。天津社会科学。2002。第5期。页14-18。

吴晓明。卢卡奇的总体范畴及其存在论上的黑格尔主义方向。云南大学学报：社会科学版。2005。第6期。页12-15。

徐崇温。西方马克思主义。重庆：重庆出版社，1989。477页。

徐崇温。西方马克思主义理论研究。海口：海南出版社，2000。10+760页。

燕宏远。沉思与批判：卢卡奇走向马克思的道路。北京：社会科学文献出版社，2020。504页。

- 杨伍栓。对卢卡奇总体性理论的再认识。高校理论战线。2003。第 9 期。页 23-26。
- 叶艳君、梁慧。卢卡奇“物化理论”对现实生活的指认。湖北成人教育学院学报。2011。第2期。页 55-56。
- 衣俊卿。异化理论、物化理论、技术理性批判 - 20 世纪文化批判理论的一种演进思路。哲学研究。1997。第 8 期。页 10-16。
- 衣俊卿。人的存在与辩证法 - 论实践派的辩证法观。现代哲学。1999。第1期。页 82-88。
- 衣俊卿。一位伟大思想者孤绝心灵的文化守望 - 布达佩斯学派成员视野中的卢卡奇。求是学刊。2011。第 5 期。页 5-15。
- 衣俊卿。新马克思主义评论-第一辑-卢卡奇专辑。北京：中央编译出版社，2012。461 页。
- 尤昊。论卢卡奇与西方马克思主义的关系。现代商贸工业。2011。第 10 期。第 56-57 页。
- 张伯霖。关于卢卡契哲学、美学思想论文选译。北京：中国社会科学出版社，1985。177 页。
- 张亮。内卢卡奇研究七十年：一个批判的回顾，Modern Philosophy。2003。第4期。页 39-46。
- 张亮。卢卡奇早期思想发展及其思想史效应：100 年后的重访。学习与探索。2018。第 11 期。142-150。
- 张西平。历史哲学的重建。北京：三联书店，1997。376页。
- 张西平。卢卡奇。长沙：湖南教育出版社，1999，287 页。
- 张秀琴。卢卡奇对黑格尔外化逻辑的解析及其局限。哲学动态。2019。第 7 期。页 63-70。
- 张一兵。阶级意识：客观可能性与辩证的中介 - 读青年卢卡奇的《历史与阶级意识》。山东社会科学。2000。第 2 期。页 57-61。
- 张一兵。文本的深度耕犁-第一卷-西方马克思主义经典文本解读。北京：中国人民大学出版社，2004。14+485页。
- 张翼星。为卢卡奇申辩。昆明：云南人民出版社，2001。366页。
- 张康之。总体范畴在历史解释中的作用 - 卢卡奇的历史观述评。中国人民大学学报。1997。第1期。页43-48。
- 周嘉昕。经济学与辩证法之间 - 政治经济学批判视角下重访卢卡奇。学习与探索。2020。第 1 期。页9-17。
- 郑能。深化国外马克思主义研究 - 纪念卢卡奇诞辰 126 周年学术研讨会综述。马克思主义与现实。2011。第3期。页201-204。

REFERENCES

- Du Zhangzhi (1986), "Lukaqi tan makesi zhuyi de gexin", *Guowai shehui kexue*, di 1 qi, ye 12-6. (In Chinese).
- Du Zhangzhi (1989), "Ruhe kandai Lukaqi", *Renmin ribao*, 1 yue 27 ri. (In Chinese).
- Du Zhangzhi (1990), «Lukaqi de "Lishi yu jieji yishi"», *Zhongzhou xuekan*, di 5 qi, ye 36-43. (In Chinese).
- Gao Min (1997), «Lukaqi "Lishi yu jieji yishi" zhong ruogan fanchou luelun», *Baoji wenli xueyuan xuebao (Renwen shehui kexue ban)*, di 1 qi, ye 31-6. (In Chinese).
- Gu Yisi (2000), «Du "Lukaqi yu makesi"», *Makesi zhuyi yanjiu*, di 4 qi, ye 95-7. (In Chinese).

Hu Xuming, Han Qihong (2006), «“Lishi yu jieji yishi” yu xiandai xing pipan – jiyu Lukaqi wuhua lilun de xiandai xing kaocha», *Zhangbai xuekan*, di 6 qi, ye 58–61. (In Chinese).

Heleideng (2011), *Lukaqi zai pingjia*, Heilongjiang daxue chubanshe, Ha’erbin, 22+30+282 ye. (In Chinese).

Jiang Bin (1989), “Zongtixing·bianzhengfa·lishi guan – ping Lukaqi dui makesi zhuyi zhexue tixi de chongjian”, *Guangdong shehui kexue*, di 3 qi, ye 18–25. (In Chinese).

Li Can, Liu Jian, Zhang Liang (2021), “Lukaqi yanjiu zai Zhongguo—jiyu CSSCI shujuku (1998–2019) de shizheng fenxi”, *Shandong shehui kexue*, di 6 qi zong di 310 qi, ye 34–41. (In Chinese).

Li Qingjun, Cheng Zigong (2000), “Lukaqi qianhou yihua sixiang zhuanbian yuanyin zhi tanjiu”, *Yangzhou daxue xuebao (Renwen shehui kexue ban)*, di 4 juan, di 3 qi, di 64–8 ye. (In Chinese).

Li Rong (1998), “Lukaqi zhu keti de lishi bianzhengfa sixiang”, *Maozedong sixiang yanjiu, zengkan*, di 132–5 ye. (In Chinese).

Liang Tao (2011), “Lukaqi wuhua sixiang de rendao zhuyi jieshi”, *Chongqing keji xueyuan xuebao (zhexue shehui kexue ban)*, 2011 nian, di 4 qi, ye 17–9. (In Chinese).

Liu Xiulan (2000), *Lukaqi xin lun*, Xibei daxue chubanshe, Xi’an, 13+700 ye. (In Chinese).

Lukaqi (1993a), *Guanyu shehui cunzai de benti lun-shang juan-shehui cunzai benti lun yin lun*, Chongqing chubanshe, Chongqing, 788 ye. (In Chinese).

Lukaqi (1993b), *Guanyu shehui cunzai de benti lun-xia juan-ruogan zui zhongyao de zonghe wenti*, Chongqing chubanshe, Chongqing, 937 ye. (In Chinese).

Lukaqi (1999), *Lishi yu jieji yishi*, Shangwu yin shuguan, Beijing, 12+446 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2004), *Lukaqi zaoqi wenxuan*, Nanjing daxue chubanshe, Nanjing, 213 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2008), *Lukaqi wenxuan*, Renmin chubanshe, Beijing, 462 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2012), *Xiaoshuo lilun*, Shangwu yin shuguan, Beijing, 15+148 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2013), *Minzhuhua de jincheng*, Guangdong renmin chubanshe, Guangzhou, 236 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2014), *Lukaqi lun xiju*, Beijing shifan daxue chubanshe, Beijing, 233 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2015), *Shenmei texing*, Shehui kexue wenxian chubanshe, Beijing, 2 ce, 11+14+1242 ye. (In Chinese).

Luo Siliang (2006), “Jieji yishi gainian de liubian: Cong Lukaqi dao houqi chuanguangzao she”, *Xueshu luntan*, di 5 qi, ye 26–9. (In Chinese).

Ma Chi (1998), “Lukaqi meixue sixiang lungang”, *Zhexue yanjiu zazhishe*, ye 180–1. (In Chinese).

Niu Hongmei (2005), «Zhongdu “Lishi yu jieji yishi” yi shu zhong Lukaqi de wuhua yihua guan», *Qianyan*, di 11 qi, ye 200–1. (In Chinese).

Pang Yiping (2011), «“Lishi yu jieji yishi” zhong Lukaqi de wuhua lilun», *Xuelilun*, di 14 qi, ye 45–6. (In Chinese).

-
- Qin Ze (1984), «Lukaqi jiqi “Lishi yǔ jieji yishi”», *Hongqi*, di 18 qi. (In Chinese).
- Sun Bokui (1999), *Lukaqi yu makesi*, Nanjing daxue chubanshe, Nanjing, 10+429 ye. (In Chinese).
- Sun Chun (2019), “Jin shi nianlai guonei lilun jie dui Lukaqi zongti xing sixiang yanjiu zongshu”, *Hanxue wenhua*, di 24 qi, ye 154–5. (In Chinese).
- Sun Quansheng (2011), «Qian tan Lukaqi de wuhua lilun yu makesi yihua sixiang de “tongzhixing”», *Heihe xuekan*, di 7 qi, 32–3 ye. (In Chinese).
- Wu Xiaoming (2002), «Lukaqi yu xiandai xing pipan – “Lishi yu jieji yishi” de fenxi dingxiang ji cunzai lun jichu», *Tianjin shehui kexue*, di 5 qi, ye 14–8. (In Chinese).
- Wu Xiaoming (2005), “Lukaqi de zongti fanchou ji qi cunzai lun shang de hei ge er zhuyi fangxiang”, *Yunnan daxue xuebao: Shehui kexue ban*, di 6 qi, ye 12–5. (In Chinese).
- Xu Chongwen (1989), *Xifang makesi zhuyi*, Chongqing chubanshe, Chongqing, 477 ye. (In Chinese).
- Xu Chongwen (2000), *Xifang makesi zhuyi lilun yanjiu*, Hainan chubanshe, Haikou, 10+760 ye. (In Chinese).
- Yan Hongyuan (2020), *Chensi yu pipan: Lukaqi zouxiang makesi de daolu*, Shehui kexue wenxian chubanshe, Beijing, 504 ye. (In Chinese).
- Yang Wushuan (2003), “Dui Lukaqi zongti xing lilun de zai renshi”, *Gaoxiao lilun zhanxian*, di 9 qi, ye 23–6. (In Chinese).
- Ye Yanjun, Liang Hui (2011), «Lukaqi “Wuhua lilun” dui xianshi shenghuo de zhiren», *Hubei chengren jiaoyu xueyuan xuebao*, di 2 qi, ye 55–6. (In Chinese).
- Yi Junqing (1997), “Yihua lilun, wuhua lilun, jishu lixing pipan—20 shiji wenhua pipan lilun de yi zhong yanjin silu”, *Zhexue yanjiu*, di 8 qi, ye 10–6. (In Chinese).
- Yi Junqing (1999), “Ren de cunzai yu bianzheng fa—lun shijian pai de bianzhengfa guan”, *Xiandai zhexue*, di 1 qi, ye 82–8. (In Chinese).
- Yi Junqing (2011), “Yi wei weida si zhe gu jue xinling de wenhua shouwang – Budapeisi xuepai chengyuan shiye zhong de Lukaqi”, *Qiushi xuekan*, di 5 qi, ye 5–15. (In Chinese).
- Yi Junqing (2012), *Xin makesi zhuyi pinglun-di yi ji-Lukaqi zhuanji*, Zhongyang bianyi chubanshe, Beijing, 461 ye. (In Chinese).
- You Hao (2011), “Lun Lukaqi yu xifang mekesi zhuyi de guanxi”, *Xiandai shangmao gongye*, di 10 qi, di 56–7 ye. (In Chinese).
- Zhang Bolin (1985), *Guanyu Lukaqi zhexue, meixue sixiang lunwen xuan yi*, Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing, 177 ye. (In Chinese).
- Zhang Liang (2003), “Nei Lukaqi yanjiu qishi nian: Yige pipan de huigu”, *Modern Philosophy*, di 4 qi, ye 39–46. (In Chinese).
- Zhang Liang (2018), “Lukaqi zaoqi sixiang fazhan ji qi sixiang shi xiaoying: 100 nian hou de chong fang”, *Xuexi yu tansuo*, di 11 qi, ye 142–50. (In Chinese).
- Zhang Xiping (1997), *Lishi zhexue de chongjian*, Sanlian shudian, Beijing, 376 ye. (In Chinese).
- Zhang Xiping (1999), *Lukaqi*, Hunan jiaoyu chubanshe, Zhangsha, 287 ye. (In Chinese).
- Zhang Xiuqin (2019), “Lukaqi dui Heigeer waihua luoji de jiexi ji qi juxian”, *Zhexue dongtai*, di 7 qi, ye 63–70. (In Chinese).

Zhang Yibing (2000), *Jieji yishi: Keguan keneng xing yu bianzheng de zhongjie—du qingnian Lukaqi de “Lishi yu jieji yishi”*, Shandong shehui kexue, di 2 qi, ye 57–61. (In Chinese).

Zhang Yibing (2004), *Wenben de shendu geng li-di yi juan-xifang makesi zhuyi jingdian wenben jiedu*, Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing, 14+485 ye. (In Chinese).

Zhang Yixing (2001), *Wei Lukaqi shenbian*, Yunnan renmin chubanshe, Kunming, 366 ye. (In Chinese).

Zhang Kangzhi (1997), “Zongti fanchou zai lishi jieshi zhong de zuoyong—Lukaqi de lishi guan shuping”, *Zhongguo renmin daxue xuebao*, di 1 qi, ye 43–8. (In Chinese).

Zhou Jiabin (2020), “Jingji xue yu bianzhengfa zhi jian—zhengzhi jingji xue pipan shijiao xia chong fang Lukaqi”, *Xuexi yu tansuo*, di 1 qi, ye 9–17. (In Chinese).

Zheng Neng (2011), “Shenhua guowai makesi zhuyi yanjiu—jinian Lukaqi danchen 126 zhounian xueshu yantao hui zongshu”, *Makesi zhuyi yu xianshi*, di 3 qi, ye 201–4. (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022

UDC 821.581

LEXICAL STYLISTIC FEATURES OF MO YAN'S LITERARY TEXTS (BASED ON THE SHORT STORIES "GENIUS" AND "SET FREE")

I. Khyzha

Lecturer of the Oriental Languages Department
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
2, Valentynivska str., Kharkiv, 61168, Ukraine
iv.khyzha@gmail.com

The article is devoted to the study of lexical and stylistic means of creating portraits of heroes and objects in the short stories of the Chinese writer Mo Yan. The necessity of deepening the general linguistic theory about lexical stylistics and the wide usage of lexical-stylistic means in Mo Yan's works, as well as the lack of research on this topic determine the relevance of our research. The aim of the work is to highlight and analyze in detail all the lexical and stylistic tools used by Mo Yan in his novels to describe the emotions, character traits and appearance of the characters and to paint a portrait landscape of nature and the environment. The article examines the main aspects of lexical stylistics, which is stylistic means in combination with the contextual meanings of words, especially their coloring, expressiveness, emotionality and signs of unmarkedness. The analysis of lexical and stylistic units was carried out on the basis of Mo Yan's stories 天才 «Genius», 放呀 «Set Free». In parallel with the illustrative material, the own translation of both novels is suggested.

By using special theoretical and linguistic methods in this study, we managed to identify the entire range of lexical means, with the help of which the author constructs and describes the image of the main characters of his stories. Based on the analysis of quotations and excerpts, it was found that the majority of lexical and stylistic devices are represented in Mo Yan's texts with the help of tropical figures that gravitate to linguistics, unmarked vocabulary or groups of words by lexical meaning. Using the method of percentage transformation, the ratio of all lexical and stylistic units in each work was determined separately.

From a literary point of view, the general features of the author's writing style are outlined: unique features of the images of characters and inanimate objects, authentic motives and gender features of the protagonists of the works. From the point of view of translation studies, the main problems of translating realia and the reasons for the formation of lacuna in the target language were illustrated.

Keywords: author's style of writing, lexical-semantic means, means of expression, epithet constructions, idioms, unmarked vocabulary, metaphorical phrases.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ МО ЯНЯ (НА ОСНОВІ ОПОВІДАНЬ «ГЕНІЙ» ТА «ВІДПУСТИТИ НА ВОЛЮ»)

І. П. Хижа

Статтю присвячено дослідженню лексико-стилістичних засобів творення портретів героїв та об'єктів у новелах китайського письменника Мо Яня. Необхідність поглиблення загальної лінгвістичної теорії про лексичну стилістику та широке використання лексико-стилістичних засобів у творах Мо Яня, а також малодослідженість цієї теми зумовлює актуальність нашого дослідження. Метою роботи є виокремлення та детальний аналіз усіх лексико-стилістичних засобів, використаних Мо Янем у новелах для опису емоцій, рис характеру і зовнішності персонажів та змалювання портретного пейзажу природи, навколишнього середовища. У статті розглянуто основні аспекти лексичної стилістики, яка являє собою стилістичні засоби у поєднанні з контекстуальними значеннями слів, особливо їх забарвленість, експресивність, емоційність та ознаки немаркованості. Аналіз лексико-стилістичних одиниць здійснено на основі оповідань Мо Яня 天才 «Геній», 放呀 «Відпустити на волю». Паралельно з ілюстративним матеріалом запропоновано власний переклад обох новел.

Шляхом використання спеціальних теоретичних та лінгвістичних методів у цьому дослідженні нам вдалося ідентифікувати весь спектр лексичних засобів, за допомогою яких автор конструює і описує образ головних героїв своїх оповідань. На основі аналізу цитат та уривків було з'ясовано, що велика кількість лексико-стилістичних засобів репрезентуються в текстах Мо Яня за допомогою тропічних фігур, які тяжіють до лінгвістики, немаркованої лексики або ж груп слів за лексичним значенням. З методом відсоткової трансформації було встановлено співвідношення усіх лексико-стилістичних одиниць у кожному творі окремо.

З літературознавчої точки зору окреслено загальні риси авторської манери письма: унікальні риси образів персонажів та неживих об'єктів, автентичні мотиви та гендерні особливості дійових осіб творів. З перекладознавчої точки зору було проілюстровано основні проблеми перекладу реалій та причини утворення лакун у цільовій мові.

Ключові слова: авторська манера письма, лексико-семантичні засоби, засоби увиразнення, епітетові конструкції, ідіоми, немаркована лексика, метафоричні фрази.

Зародженню сучасного літературного процесу у Китайській Народній Республіці значною мірою сприяли різноманітні політичні реформи, кампанії і громадські протистояння. Початковим етапом сучасної літературної творчості вважається післявоєнний період 1950-х років. Однак «батьком» і основоположником сучасної китасмовної літератури прийнято вважати Лу Сіня і його роман «Справжня історія А-К'ю».

Своєю чергою Мо Янь, який є яскравим представником модерну і постмодерну, став найвизначнішою літературною постаттю серед усіх письменників з часів завершення Культурної революції.

Мо Янь – нобелівський лауреат, заслужений письменник КНР, володар премії Ньюмена та нагороди “MaoDun Literature Prize”. На сьогодні опубліковано 11 романів, 27 повістей та дві збірки оповідань, з них українською мовою перекладено лише 3 романи: «Червоний гаолян», «Великі груди, широкий зад», новела «Геній» та уривки з оповідань [Ісаєва 2013]. Особлива авторська манера письма дає змогу повноцінно описати соціальні

проблеми КНР кінця XX століття, використовуючи різноманітні лексико-стилістичні засоби.

Основні особливості творчості Мо Яня полягають у його «галюцинаторному реалізмі» та використанні стилістично забарвленої лексики. Використовуючи складні, подекуди жорстокі образи, автор зображує всі недоліки китайського суспільства та комуністичної влади. Велика кількість його оповідань базуються на реальних історіях та місцем розвитку подій у них є батьківщина самого Мо Яня – провінція Шаньдун. Після ознайомлення із творчістю Вільяма Фолкнера автор за допомогою немаркованої лексики та тропічних фігур зміг створити образи простих селян, звичайні китайські родини та образи дітей [Дейнеко 2015]. Дослідники відзначають вплив на творчість Мо Яня також і Габріеля Гарсія Маркеса, водночас знаходячи у ній яскраві ознаки китайської традиційної авантюрно-фантастичної оповіді, характерної, зокрема, для класичних романів Ло Гуаньжуна «Три царства» (1522), Ши Най'аня «Річкові заплави» (1585), а також дивовижних історій Пу Сунліна (1640–1715). Однак навіть у межах літератури «пошуку коріння» Мо Янь проявляє себе не послідовником чужих ідей, а фундаментом нових поглядів і художніх рішень [Ісаєва 2013].

У зв'язку з власним сатиричним ставленням і сприйняттям щодо жанру соціалістичного реалізму Мо Янь поєднав його риси з постмодернізмом і створив власний «гібридний» літературний стиль, зображуючи робітників та багатих чиновників у абсурдних ситуаціях. При цьому його писемній манері притаманне стирання меж і створення контрасту між такими поняттями, як «минуле» і «теперішнє», «мертве» і «живе», а також «добре» і «зле». Автор переважно виступає у своїх романах та новелах як «частково автобіографічний» персонаж, який спостерігає, переказує реальні історії, при цьому модифікує їх, імплементуючи до сюжету.

Варто зазначити, що його жіночі персонажі не завжди відповідають своїй гендерній ролі. При цьому вони незалежні від думки соціуму, мають норовливий характер та самостійно будують власний життєвий шлях. Яскравим прикладом є мати Шангуань із роману «Великі груди та широкі стегна», яка із власних принципів і переконань не народжує своєму чоловікові жодного сина, натомість регулярно водить романи з японським солдатом та шведським місіонером [Казакова 2021]. Чоловічі образи у творах Мо Яня, навпаки, частіше тендітні, слабкі здоров'ям та здатні відкрито проявляти свої емоції, але при цьому мудрі та розсудливі. До прикладу, образ Цзяна Дачжі з новели «Геній», який піддається булінгу з боку однолітків та є доволі слабким фізично.

Ще однією не менш важливою особливістю авторської мови Мо Яня є його тяжіння до вживання виразів чи ідіом, пов'язаних із кольорами та відтінками. Це можна простежити далі під час описів зовнішнього вигляду головного героя новели «Геній».

Тож завдяки «феномену Мо Яня» весь світ зміг повною мірою досягнути цільову тематику та основне спрямування китайської літературної течії. Завдяки комбінуванню автентичних китайських устроїв і рис світової літератури Мо Янь створює доробки, насичуючи їх емоційним і стилістичним наповненням, при цьому зображуючи картину сучасного провінційного і міського життя китайського народу. Саме тому його літературні тексти є цікавим об'єктом для дослідження лексико-стилістичних одиниць, які є «продуктом» унікального

авторського стилю. У процесі аналізу виділяємо зразки всіх лексико-стилістичних засобів, відносячи їх до кожного поняття.

У цій новелі основний акцент робиться на зображенні портрета звичайного сільського хлопчика-генія, тому переважна частина засобів спрямовані на опис особи.

Якщо виділяти лексико-стилістичні засоби, обсяг котрих є найбільшим, то варто почати із розбору епітетових фраз. Ми посилаємося на класифікацію епітетів О. Галича. Він ділить епітети на характерологічні або пояснювальні і посилювальні, постійні, контекстуально-авторські, прикрашальні [Ференц 2011]. У творі переважно можна зустріти найпоширеніший вид – контекстуально-авторські епітети, які є дуже «гнучкими» у використанні, оскільки митець самостійно вибирає певну ознаку, виходячи із ситуативного контексту. До прикладу, – 顆圆溜溜的脑袋 – тендітна і округла голівка, 发亮的眼睛 – блискучі очі, 脸很苍白 – дуже бліде обличчя, 神情很悒 – засмучений вигляд, 周身的皮肤土黄色 – шкіра всього тіла жовтого кольору хаки, – 身骨头, 显得那头更大 – голова видавалася ще громаднішою, 脸更白, 眼更大 – обличчя побіліло сильніше, а очі побільшали.

Не менш вживаними автором є і порівняння, які проявляються у вигляді різних граматичних конструкцій у новелі. Якщо вдаватись до більш детального опису порівнянь, то виокремимо приклади за видом. Загалом, виділяють такі типи порівнянь – прості, поширені, приєднальні та заперечувальні [Дудик 2005]. Найбільше трапляються у тексті прості порівняння: 漆黑的眼睛 – темні, немов смола очі; 脸色蜡黄, 一副大病缠身的样子 – його обличчя було, наче зроблене з воску (китайське порівняння, що використовується для опису хворого); 河里水明光光的, 他的头也是明光光的 – річкова вода була така ж прозора, як і його світла голова; 西瓜长得比蒋大志的脑袋还要大了 – кавуни повиростали і стали такими великими, наче то була голова Цзян Дачжі; 稀疏的头发淋湿后紧贴在头皮上, 更像西瓜了 – рідке волосся намокло і щільно прилипло до шкіри голови, що зробило її ще більше схожою на кавун; 伸手试试他的额头, 老天爷, 烫得像火炭一样 – рукою ми доторкнулися до його чола, і о боже мій, він був окутаний жаром, немов розпечене вугілля.

Далі наводимо приклад поширеного порівняння, яке зіставляє об'єкт одразу за кількома ознаками: 他的身子快成了瓜秧, 脑袋不见瘦, 快成了西瓜 – його тіло дуже скоро перетворилося на кавуновий паросток, голова також помітно схудла і стала, як кавун.

Якщо зіставляти епітети і порівняльні звороти обох новел Мо Яня, то у «Відпустити на волю» їх кількість значно вища. Як і новелі «Геній», авторські контекстуальні епітети домінують: 鲜嫩的水草 – «молоді водорості», 嫩芽儿 – «молоді бруньки», 清幽的香气 – «легкий аромат», 晴朗的天 – «безхмарне небо», 乌云 – «чорні хмари», 天空格外明净 – «безхмарне небо». Однак можемо виділити і означеннєві конструкції для опису персонажів: – 个好吃懒做的主任 – «ледачкуватий чиновник», 有名的老实人 – «відомий доброчесний чоловік», 姑娘真好相貌 – «дівчина-красуня», 人品好 – «гарна вдача».

Порівняння у цій новелі переважно описові. Серед них 湖上的鸭群像 – 簇簇白云 – «кількість качок на озері нагадувала клубок диму»; 姑娘鸭蛋脸儿, 黑葡萄眼儿, 渔歌儿唱得脆响, 像在满湖里撒珍珠 – «у дівчини було овальне обличчя, а очі були чорні, немов виноградинки і вона наспівувала рибальських

пісень так дзвінко, наче сипала перлини у озерну воду»; 招来了成群结队的人, 像看耍猴的—样— «це було схоже не те, як натовп людей спостерігав за дреси- рованою мавпою в цирку»; – 见面, 先送他一串银铃样的笑声, 再送他 – 堆 蜜甜的大伯 – «при першій же зустрічі подарувала старому сміх, схожий на сріблястий дзвін і була ласкавою, наче невістка»; 荷叶上, 苇叶上, 都挂着珍 珠—样的水珠儿 – «листя лотоса й очерету повисли краплинками, схожими на перли»; 湖水绿得像翡翠 – «вода була зелена, наче смарагд»; 像 – 只只小船儿 在水面上漂荡 – «плавали по воді (качки), як маленькі човники»; 她双眼瞪得 杏子 圆, 脸红成了 – 朵粉荷花 – «її очі вирячилися, наче абрикоси, а обличчя почервоніло, немов рожева квітка лотоса».

Варто зазначити, що частина цих порівнянь носить характер лакуни, оскільки є аутентичними і народними. Для їхнього адекватного перекладу знадобиться пошук еквівалентів у цільовій мові. Термін «лакуна», за О.О. Селівановою, – це базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через брак в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [Дев'ятко 2017].

У нашому дослідженні звертаємо основну увагу на лексичні лакуни, які указують на відсутність слова чи усталеного словосполучення, фразеологічної одиниці в лексико-семантичній системі мови за наявності відповідної потенційної семи в умовах наявної в мові лексичної парадигми та за наявності концепта.

Культурні й автентичні об'єкти у творчості Мо Яня є найбільш проблематичними під час перекладу. Під час перекладу власних назв, китайських імен, окрім принципу милозвучності, використання принципу нової української транскрипції не завжди є достатнім. Найчастіше перекладачі вдаються до таких прийомів перекладу, як переклад з поясненням, семантичне калькування або примітка [Казакова 2021]. Це дозволяє зберегти всю інформацію про культурологічне насичення, проте навіть з такими методами неможливо повністю скоротити розрив між українськими і китайськими традиціями надання імен, що в будь-якій мові тісно пов'язане з історією, має вплив соціальних та родинних традицій, вірувань та обрядів, емоційно-експресивних аспектів.

До прикладу, у відомому романі Мо Яні «Великі груди, широкі стегна» можна простежити так звані «імена-заклинання», які відображають бажання родини Шангуань народити сина. Мати народила сім доньок і дала їм імена, посилаючись на кожен етап очікування сина: 来弟 (очікуємо братика), 招弟 (кличемо братика), 领弟 (приведемо братика), 想弟 (в думках про братика), 盼弟 (сподіваємося на братика), 念弟 (думаємо про братика) і 求弟 (просимо братика). Як видно з імен, з кожним разом бажання матері народити сина зростає [Казакова 2021].

Проблематичність перекладу предметних реалій у Мо Яня, як правило, вимагає або ж функціональних заміन на аналог або ж уточнень. При цьому прийом транскрибування використовується досить рідко. Таким чином можна уникнути лакун, наблизивши кінцевий продукт перекладу до цільової аудиторії, що значно спрощує сприйняття тексту і насичує вихідний текст перекладу додатковою інформацією та поняттями. Це можна назвати методом часткової

або повної відмови від екзотизмів. Проте не варто вважати такий принцип правильним і точним, якщо спостерігати з точки зору міжкультурного аспекту, оскільки зрештою не лише маємо справу з втратою культурологічних рис та ознак певного явища, а й випадають із контексту їх авторські мотиви. Таким чином можна повністю втратити сенс знаку чи предметної реалії. Наприклад, у своїх творах Мо Янь неодноразово згадує про традиційний китайський стіл для бенкету, розрахований на 8 чоловік: 八仙桌上, 明烛高烧, 余司令和冷支队长四目相逼, 都咻咻喘气。 – «На баяньчжоу яскраво горіли свічки, капітан Юй і капітан Лен пильно дивилися один на одного і голосно дихали». Тож предмет «баяньчжао» не має належних відповідників в українській культурі, тому доречно замінити одиницю перекладу на транскрибовану версію і поза основним текстом додати примітку з тлумаченням культурного поняття.

Ще одним проблемним аспектом у перекладі творів Мо Яня є переклад реалій духовної культури. Найбільш уживані у цьому випадку перекладацькі прийоми – це примітка, культурологічний коментар, загальний опис або ж взагалі використання калькування без яких-небудь пояснень. Саме через помилкові переклади міфологічних реалій, релігійних понять та народних звичаїв у більшості наявних перекладів творів Мо Яня втрачено інтертекстуальні зв'язки, які є основною рисою сучасної китайської літератури загалом та для його творів зокрема. Одним із таких прикладів утворення лексичних лакун через труднощі перекладу міфологічного образу є метафоричне висловлювання із новели «Геній» 他的脑袋上, 似乎冒着缭绕的白气, 那不是仙气又是什么? – з голови наче пішла хмарина білої пари, то без сумнівів була його душа «небожителя». Тут слово 仙气 указує на чарівний дух божественної феї у китайській культурі. У нашому випадку доволі складно підібрати культурологічний аналог, оскільки «небожитель» у китайській мові позначається словом 神仙 і означає божественну істоту вищого рангу, яка може спускатися на землю і «творити божі справи» у людській подобі. При цьому і варіант «бог» у ролі еквіваленту не зовсім підходить за своїм лексичним значенням.

У порівнянні 你那个鲤鱼精样子 «ти наче русалка», яке трапляється у оповіданні «Відпустити на волку», є не точним переклад «русалка», оскільки 鲤鱼精 – це короп-дух, який перетворився на милу дівчину-русалку. Її образ і легенди у китайській міфології є зовсім відмінними від казок Заходу. У давньокитайській книзі 《搜神记》 є легенда про 南海蛟人, де розповідається про риб у жіночій подобі, які вмюють в'язати шовком та замість сліз у них перли. Як бачимо, таку китайську реалію майже неможливо достеменно передати іншими мовами.

Виділяючи фразеологізми та ідіоматичні висловлювання у обох новелах, аналогічно звернемо увагу на їх китайську автентичність і неповторність. Зустрічаємо тут описові фразеологічні назви та стійкі сполучення з фіксованою номінацією, які Н. Амосов виносить за межі фразеології [Баран 1999]. Наприклад, у творі «Геній» автор використовує описовий фразеологізм, який показує рівень метикуватості та винахідливості головного героя: 这小子, 没准真能下出个金蛋呢。 – Ця дитина, цілком можливо, що вона «знесе золоте яйце». Тут у розумінні китайців фраза 出个金蛋 означає «створити або видати щось геніальне/неперевершене», тобто мається на увазі, що дитина зробить велике відкриття.

У «Відпустити на волю» трапляється так званий сталий порівняльний ідіоматичний вираз 你那个鲤鱼精样子 – «ти наче русалка». У давній китайській культурі він вказував на дівчину, яка може перетворюватися на коропа. Короп-перевертень має вигляд молодої русалки, одягненої у 汉服, у народі вважається, що ця істота поширює плітки та зваблює чоловіків.

Виділяємо ще один фразеологізм, доволі вживаний у сучасному побуті жителів «Піднебесної» – 落汤鸡 – «промокнути до нитки», тобто потрапити під сильну зливу. Простий та інтернаціональний вираз 李老壮手脚不太干净 – «руки Лі Лаочжуана не дуже чисті» описує людину, яка чинила щось аморальне та порушувала загальноприйняті норми поведінки, має кримінальне минуле.

Необхідно звернути увагу і на творення назв новел та імен головних героїв Мо Яня, які часто репрезентовані у вигляді своєрідного стилістичного прийому – гри слів. Так, у новелі «Геній» таку гру слів виконує антономазія. Антономазією прийнято вважати поетичну тропічну фігуру, яку автор вживає у непрямому, часто метонімічному називанні літературного персонажа або зображуваного явища іменем міфічного чи літературного героя.

Тут ім'я головного героя 蒋大志 – Цзян Дачжі несе у собі унікальне значення. Якщо перекладати послівно, то ієрогліф 蒋 – популярне китайське прізвище, а ім'я 大志 означає великі прагнення/цілі; далекоглядні плани, наміри. Тут відбувається заміна власної назви описовим зворотом, який закладений в імені головного героя і показує вірність власним ідеалам та подальші наміри прямувати до своєї мети – здобути освіту, відшукати гідне місце у суспільстві та висунути власну гіпотезу про сенс існування.

Заголовок оповідання «Відпустити на волю» Мо Яня є ідіоматичним виразом: 放鸭 (子) – «відпустити на волю, попустити поводи». Тут маємо справу із тією ж авторською грою слів. У прямому значенні це словосполучення позначає «розведення качок» (що є ключовим моментом сюжету), а у переносному – послання зупинити тиранію над мирним населенням та птахами і дати змогу спокійно жити, вільно вести господарство (своєрідний підтекст і заклик).

Гіперболізація характеру і вчинків героя новели «Геній» створює повноцінний образ хлопця, якого не розуміє і сприймає інакше соціум. Наприклад, 听话的人说: 老蒋, 别让你儿子再聪明了, 他要再聪明俺那些孩子就该捏死了 – Старий Цзян, ти не дозволяй своєму сину більше розуміти, якщо він буде ще кмітливішим, то наші діти будуть розчавлені; 这孩子, 从小主意大, 认准了理儿, 十头老牛也拉不回转 – у цієї дитини з малих літ була особиста думка, і якщо з'явилась якась ідея, то і десять буйволів його з місця не зрушать; 瘦弱的身体, 似乎已承担不了脑袋的重量 – голова настільки важка, що кволе тіло, здається, от-от не витримає.

Уживання метафор у творі «Геній» надає головному героєві піднесеного емоційного забарвлення або ж навпаки – описує його «вегетативний» стан під час апатії:… 走起路来飘飘的, 好像脚下没有根基 – не йшов дорогою, а пересувався пливучи, наче не відчував землі під ногами; 他的脑袋上, 似乎冒着缭绕的白气, 那不是仙气又是什么, – з голови наче пішла хмарина білої пари, то без сумнівів була його душа «небожителя»; 他那膝盖上, 是不是扎了根? 这样下去, 你儿子就变成一颗西瓜了 – його коліна там ще не пустили коріння, якщо так і далі триватиме, твій син сам стане кавуном на баштані.

Також варто зробити референцію і до лексичного рівня окремо, де серед лексичних засобів, які конструюють образ головного героя у новелі «Геній», можна виділити немарковану або марковану лексику. Прикладами фраз із немаркованістю у творенні повноцінного образу Цзяна Дачжі перше місце посідають лексеми, виражені іменниками, які своєю чергою діляться на дві тематичні групи: зі значенням «тіло» (соматична лексика) та зі значенням «одяг» у синтагматичних зв'язках з якісними прикметниками [Быкова 1988]. До соматичної лексики можна віднести такі іменники, оформлені прикметниками: 圆溜溜的脑袋 – невелика кругла голова, 发亮的眼睛 – блискучі очі, 脸很苍白 – дуже біле обличчя, 周身的皮肤土黄色 – шкіра на його тілі жовтого кольору хакі, 他灰白的肉体 – його посіріле тіло. Іменники, які містять семантику «одягу»: 他穿着一条裤头 – на ньому були штани; 他摘下眼镜, 在衣襟上擦擦 – він зняв окуляри і потер їх полою одягу; 他的衣襟上沾满了红蓝墨水 – весь його одяг просочився червоно-синім чорнилом.

Отже, лексико-стилістичні засоби є перш за все мовними фігурами, використання яких зумовлюється бажанням автора увиразнити образний простір своїх творів. Мо Янь залучає такі засоби у власних оповіданнях задля створення картини унікальності і самобутності звичайного китайського народу. Проаналізувавши всі лексико-стилістичні засоби на прикладі двох новел автора – «Геній» і «Відпустити на волю», вдалося з'ясувати, що письменник найчастіше вдається до використання лексичних (семантичних) та синтаксичних типів.

Звертаючись до явища утворення лакун, які зустрічаємо у більшій частині текстів Мо Яня, нам вдалося встановити основні труднощі під час перекладу реалій, пов'язаних з китайською культурою і топонімікою. Зазначимо, що писемному стилю Мо Яня притаманні китайські просторіччя, ідіоматичні вислови – фразеологізми та ченьюй, діалектизми, метафоричні фрази та алегорії, службові частини мови, які вказують на пісенність та милозвучність, лайлива лексика.

Усі ці лексико-стилістичні засоби вводять до тексту унікальний портрет персонажа – типовий мовний образ китайського села. Інакше кажучи, у самій мові творів Мо Яня втілюється китайська народна культура, яка ставить перед перекладачем такі завдання: перекласти цільовий текст, відтворивши українською не лише мовний, а й культурний складники.

Повертаючись до питання про найбільш розповсюджені у творчості письменника лексико-лінгвістичні засоби, робимо їх підрахунок у двох текстах для дослідження – «Геній» та «Відпустити на волю» та за допомогою відсоткового співвідношення можемо спостерігати такий контраст вжитку. Результати і відсоткові підрахунки описано у порівняльній таблиці.

У новелі «Геній» зустрічаємо 20% епітетових і означенневих конструкцій, тоді як у «Відпустити на волю» вони становлять близько 40% усіх засобів увиразнення у творі. Порівняння, які вжито у обох новелах, варіюються у таких числах – 20% та 40%. Близькі твори і за кількістю ідіом та фразеологізмів – їх приблизно 15–20% на кожну новелу. Однак є і суттєві розбіжності. До прикладу, в оповіданні «Геній» майже 40% становлять лексико-семантичні засоби немаркованості та метафоричні фрази, тоді як у «Відпустити на волю» їх майже не спостерігаємо. У тексті «Генія» можемо спостерігати

невелику кількість інших тропічних фігур – гіпербола, метафора та антономазія, вони становлять меншість.

Зазначимо, що наше дослідження не є вичерпним, оскільки вбачаємо подальшу перспективу у вивченні інших літературних текстів Мо Яня (зокрема, об'ємних романів «Червоний Гаолян», «Країна вина» та інші) на знаходження та детальний аналіз лексико-стилістичних засобів творення портретів та рис персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

Баран Я. Теоретичні основи фразеології. Ужгород : Ужгородський державний університет, 1999. С. 75–76.

Быкова И.А. Лексические средства создания портрета (на материале художественной прозы А.П. Чехова). Языковое мастерство А.П. Чехова. Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского государственного университета, 1988. С. 144.

Дев'ятко Ю.С. Лексичні лакуни як культуроспецифічний феномен: особливості добирання перекладних відповідників у медичній термінології (на матеріалі стоматологічних текстів). *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 2 (16). С. 44–48.

Дейнеко І. Особливості відтворення стилістичних засобів виразності в українському перекладі трилогії Дж. Голсворзі «Сага про Форсайтів». *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. Вип. 3. С. 16–21

Дудик П.С. Стилістика української мови. Київ : Академія, 2005. 368 с.

Ісаєва Н.С. Особливості моделювання художньої дійсності у прозі Мо Яня 1980-х років. *Світова література на перехресті культур і цивілізацій* : збірник наукових праць. 2013. Вип. 7 (1). С. 73–81.

Казакова Т.А. Культурно-значимые языковые единицы в произведениях Мо Яня в переводе на русский язык. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия «Востоковедение и африканистика»*. 2021. Вып. 4. С. 464–480.

Мацько Л.І. Стилістика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

Мо Янь. Большая грудь, широкий зад. Санкт-Петербург : Амфора, 2013. 831 с.

Мо Янь. Геній, available at: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8119> (accessed 25 July 2022).

Тупиця О. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. Вип. 6. С. 251–258.

Ференц Н.С. Основи літературознавства. Київ : Знання, 2011. 431 с.

Хижа І.П. Вживання лексико-стилістичних засобів у новелі Мо Яня «Відпустити на волю». *Сходознавство. Актуальність та перспективи* : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-методичної конференції, м. Харків, 6 травня 2022 р. Харків, 2022. С. 69–71.

Хижа І.П. Лексичні засоби створення портрета головного героя в оповіданні Мо Яня «Геній». *Сходознавство. Актуальність та перспективи* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-методичної конференції, м. Харків, 19 березня 2021 р. Харків, 2021. С. 53–55.

莫言, 《丰乳肥臀》, available at: <https://www.99csw.com/book/2507/index.htm> (accessed 19 July 2022).

莫言, 《放鸭》, available at: <https://www.kanunu8.com/book3/8253/182795.html>. (accessed 23 July 2022).

莫言, 《天才》, available at: <http://www.dushu369.com/qtyd/HTML/78473.html>. (accessed 25 July 2022).

REFERENCES

Baran Ya. (1999), *Teoretychni osnovy frazeolohii*. Uzhhorod: Uzhhorodskyy derzhavnyi universytet, pp. 75–76. (In Ukrainian).

Bykova Y.A. (1988), *Leksycheskye sredstva sozdaniya portreta (na materyale khudozhestvennoi prozyi A.P. Chekhova)*. Yazykovoe masterstvo A.P. Chekhova. Rostov-na-Donu: Yzdatelstvo Rostovskoho hosudarstvennoho unyversyteta, 144 p. (In Russian).

Deviatko Yu.S. (2017), “Leksychni lakuny yak kulturospetsyficnyi fenomen: osoblyvosti dobyrannia perekladnykh vidpovidnykiv u medychnii terminolohii (na materialy stomatolohichnykh tekstiv)”, *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriya «Filolohiia»*, Iss. 2 (16), pp. 44–48. (In Ukrainian).

Deineko I. (2015), “Osoblyvosti vidtvorennia stylistychnykh zasobiv vyraznosti v ukrainskomu perekladi trylohii Dzh. Golsvorzi “Saha pro Forsaitiv”. Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo, Iss. 3, pp. 16–21. (In Ukrainian).

Dudyk P.S. (2005), *Stylistyka ukrainskoi movy*, Kyiv: Akademiia, 368 p. (In Ukrainian).

Isaieva N.S. (2013), “Osoblyvosti modeliuвання khudozhnoi diisnosti u prozi Mo Yania 1980-kh rokiv. Svitova literatura na perekhresti kultur i tsyvilizatsii”: *Zbirnyk naukovykh prats*, Iss. 7 (1), pp. 73–81. (In Ukrainian).

Kazakova T.A. (2021), “Kulturno-znachymye yazykovye edynitsy v proizvedeniakh Mo Yania v perevode na russki yazyk”. *Vestnik Sankt-Peterburhskoho universiteta. Seriya «Vostokovedenie i afrikanistika»*, Vyp. 4, pp. 464–480. (In Russian).

Matsko L.I. (2003), *Stylistyka ukrainskoi movy*. Kyiv: Vyshcha shkola, 462 p. (In Ukrainian).

Mo Yan. (2013), *Bolshaia hrud, shyrokii zad*. Saint-Petersburg: Amphora, 831 p. (In Russian).

Mo Yan, “Henii”, available at: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8119> (accessed 25 July 2022). (In Ukrainian).

Tupytsia O. (2012), “Bezektivna leksyka: problemy vyznachennia. Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri”. Iss. 6, pp. 251–258. (In Ukrainian).

Ferents N.S. (2011), *Osnovy literaturoznavstva*. Kyiv: Znannia, 431 p. (In Ukrainian).

Khyzha I.P. (2022), *Vzhyvannia leksyko-stylistychnykh zasobiv u noveli Mo Yania «Vidpustyty na voliu»*. *Skhodoznavstvo. Aktualnist ta perspektyvy: zbirnyk tez dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii*, Kharkiv, May 6, 2022, Kharkiv, pp. 69–71. (In Ukrainian).

Khyzha I.P. (2021) *Leksychni zasoby stvorennia portreta holovnoho heroia v opovidanni Mo Yania «Henii»*. *Skhodoznavstvo. Aktualnist ta perspektyvy: zbirnyk tez dopovidei II Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii*, Kharkiv, March 19, Kharkiv, pp. 53–55. (In Ukrainian).

Mo Yan, “Feng Ru Fei Tun”, available at: <https://www.99csw.com/book/2507/index.htm> (accessed 19 July 2022). (In Chinese).

Mo Yan, “Fang Ya”, available at: <https://www.kanunu8.com/book3/8253/182795.html> (accessed 23 July 2022). (In Chinese).

Mo Yan, “Tian Cai”, available at: <http://www.dushu369.com/qtyd/HTML/78473.html> (accessed 25 July 2022). (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 24.08.2022

UDC 811.581'373

**VERBALIZATION OF THE CONCEPT “INNOVATION”
IN SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL TEXTS
OF PEOPLE’S REPUBLIC OF CHINA**

K. Shevchenko

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate professor of Chinese Philology Department
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03150, Ukraine
18katerina.v.sh2503@gmail.com

The article is devoted to verbalization of the concept “innovation” in scientific and methodological texts of People’s Republic of China, in particular in the texts of methodological recommendations, practice programs, educational and training programs of leading Chinese universities. The article analyzes the idea of a concept from the point of view of cognitive linguistics, according to various approaches to its definition, after this analyzing we make a proper definition of a concept. The concept “innovation”, different views on its interpretation by Ukrainian, European and Chinese researchers are analyzed in detail. For this, various types of explanatory and literary dictionaries, of Ukrainian, British and Chinese prominent researchers and their research papers were used in this article. The core of the concept “innovation” and its components were analyzed. It was determined that the concept of “innovation” in the texts of scientific and methodical materials mostly verbalized with the help of hieroglyphs of 创新. Examples of the concept of “innovation” verbalization in scientific and methodical texts of Chinese universities in various combinations were given. The main components of the concept, such as innovation, creativity, novelty and uniqueness were characterized. The main ways of verbalizing the components of innovation and their role in understanding of the concept meaning are shown. A brief analysis of the pedagogic innovation 教育方法 was presented. Quantitative indicators for an objective analysis of the methods of verbalizing the concept of “innovation” and its components were shown in a tabular format. The choice of methodical texts for training students in universities of China, as the basis of our research, was made due to their authority among leading Chinese and world universities and their significant contribution to innovation in education. Their qualitative language could improve language skills and make understanding of the concept of “innovation” clearer. The characteristics of linguistic ways of verbalizing the concept “innovation” and its components will be useful for choosing a translation strategy during scientific and methodical texts translation.

Keywords: concept, innovation, verbalization, scientific and methodical text, creativity, novelty, uniqueness.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «НОВАТОРСТВО» У НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ТЕКСТАХ КНР

К. В. Шевченко

Стаття присвячена вербалізації концепту «новаторство» у науково-методичних текстах КНР, а саме у текстах методичних розробок, програм практики, освітніх та навчальних програм провідних китайських університетів. У статті проаналізовано поняття концепту з точки зору когнітивної лінгвістики, різні підходи до його визначення та надано власне визначення поняття «концепт». Детально проаналізовано поняття новаторства, різні погляди на його тлумачення українських, європейських та китайських дослідників. Для цього було використано різні типи тлумачних та літературознавчих словників, українських, британських та китайських, а також праці видатних науковців. Проаналізовано ядро концепту «новаторство» та його складники. Визначено, що вербалізація концепту «новаторство» у текстах науково-методичних матеріалів здебільшого відбувається за допомогою ієрогліфів 创新. Наведено приклади вербалізації концепту «новаторство» з текстів науково-методичного характеру китайських університетів у різних сполученнях. Доведено, що основними складниками концепту є власне новаторство, креативність, новизна та унікальність. Охарактеризовані основні засоби вербалізації складників новаторства та їхня роль у розумінні змісту концепту. Подано короткий аналіз поняття педагогічного новаторства 教育创新 як важливої частини концепту «новаторство» саме у науково-методичних текстах та засоби його вербалізації у китайських науково-методичних текстах. У формі таблиць наведено кількісні показники використання синонімічних ієрогліфів, що використовуються задля вербалізації концепту «новаторство» та його складників. Дані таблиць дозволяють об'єктивно проаналізувати засоби вербалізації концепту «новаторство» та його компонентів. Вибір текстів методичних розробок, рекомендацій, програм практики, освітніх та навчальних програм підготовки здобувачів освіти університетів КНР, які ми вирішили вибрати за основу дослідження, зумовлений їхньою авторитетністю серед провідних китайських та світових університетів, їхній вагомий внесок у новаторство в галузі освіти та якісною мовою їхніх науково-методичних матеріалів, що слугуватиме поглибленню мовних знань та більш чіткому розумінню концепту «новаторство» як ключового компонента сучасних науково-методичних текстів. Характеристика мовних засобів, що слугують засобами вербалізації концепту та його складників, буде корисною у разі вибору перекладацької стратегії під час перекладу текстів науково-методичного спрямування.

Ключові слова: концепт, новаторство, вербалізація, науково-методичний текст, креативність, новизна, унікальність.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в лінгвістиці спрямовані здебільшого на вирішення антропологічних проблем усвідомлення сутності понять та концептів. У наш час когнітивна лінгвістика та її окрема галузь концептологія дозволяють більш детально пояснити сутність іноземних слів через лінгвокультурні та ментальні особливості народу, мова якого вивчається. Аналіз вербалізації концептів науково-методичних текстів провідних китайських університетів сприятиме якісному та ефективному вивченню мови. Детальне розуміння змісту оригінальних науково-методичних текстів, що сприятиме розвитку міжнародних зв'язків та обміну досвідом між провідними закладами вищої освіти КНР та України. Тексти сучасних науково-методичних матеріалів, а

саме методичних вказівок, освітніх програм, навчальних програм китайських університетів, відрізняються насиченістю поняттями та концептами, які ми вважаємо за доцільне розглянути з точки зору когнітивної лінгвістики. Більш детально слід проаналізувати концепт «новаторство», ядро концепту, його складники, що вербалізуються в різних типах китайських науково-методичних текстів, та дослідити варіації їхньої вербалізації. Аналіз вербалізації концепту «новаторство» у науково-методичних текстах університетів КНР є актуальною проблемою та потребує детального вивчення.

Метою статті є детальний аналіз вербалізації концепту «новаторство» у науково-методичних текстах університетів КНР на матеріалі мови оригінальних документів, текстів освітніх програм, робочих навчальних програм та методичних вказівок Пекінського педагогічного університету 北京师范大学 (далі – ППУ), Пекінського університету лінгвістики та культури 北京语言大学 (далі – ПУЛК), Східно-китайського педагогічного університету 华东师范大学 (СКПУ, Шанхай). Такий вибір університетів для нашого дослідження зумовлений авторитетністю цих навчальних закладів у Китаї, активним співробітництвом цих установ з українськими університетами та якісною мовою їхніх науково-методичних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Увага світових та вітчизняних науковців останнім часом здебільшого прикута до концептології, дослідженню вербалізації концептів різними мовами. Проблему визначення концептів у лінгвістиці досліджували О.М. Газуда, який займався дослідженням поняття концептів у лінгвістиці [Газуда, 2019]. Науковець О.О. Селіванова досліджувала різні види концептів [Селіванова, 2008]. Китайський науковець Вей Мен'юй охарактеризував загальне визначення концепту [微梦雨, 2018]. Дослідник Хань Шуцзе розглядав новаторство та його компоненти у різних типах досліджень [韩树杰, 2021]. Українська дослідниця Н.П. Дічек детально охарактеризувала педагогічне новаторство [Дічек, 2009]. Аналіз мови науково-методичних текстів китайських університетів досі проведено не було. Вербалізація концепту «новаторство» у текстах методичного спрямування досліджена не була. Тому ми вважаємо за доцільне провести детальний аналіз вербалізації концепту «новаторство» та його компонентів у науково-методичних текстах університетів КНР.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом концепт як одиниця когнітивної лінгвістики постає у центрі уваги науковців усього світу. Аналіз останніх досліджень дозволив нам усвідомити, що завдяки концептуалізації понять відбувається більш ефективно розуміння їхнього змісту.

Визначення поняття «концепт» та проблема його тлумачення

Важливо детально розглянути поняття концепту та різні підходи до його тлумачення. Український академічний тлумачний словник дає визначення концепту з філософської точки зору як формулювання, загальне поняття, думка [Словник української мови, 1973, 186]. Важливо зазначити, що у сучасній лінгвістиці виділяють три основні підходи до розгляду поняття «концепт»: лінгвокогнітивний; лінгвокультурний; семантичний [Селіванова 2008, 56]. Якщо концепт розглядається з точки зору саме лінгвокогнітивного підходу, наголошується на тому, що поняття «концепт» пов'язане насамперед з мисленням людини, виступає його продуктом у вигляді одиниць, «квантів»

знання. Представники другого напрямку розглядають концепт як «культурний ген», який є частиною «генотипу культури», відзначений більшою чи меншою мірою етносемантичною специфікою. Послідовники семантичного підходу у вивченні концептів розглядають концепт як одиницю когнітивної семантики, метою якої є вивчення не тільки змісту мовних знаків, а і середовища їх проживання [Селіванова 2008, 57]. Ми згодні з такими підходами до вивчення концептів, але вважаємо, що поняття «концепт» треба розглядати, поєднуючи всі три підходи, адже у визначенні їхнього змісту важливо враховувати й особливості мислення людини, і ментальність, і семантику.

На погляди багатьох європейських науковців щодо визначення поняття концепт вплинули ідеї Фердинанда де Соссюра. Згідно з ідеями вченого, результат колективного мислення, що генерує загальну понятійну сукупність, тобто відображає картину світу, як її бачить більшість людей, переважає над баченням цілої картини світу або усвідомленням окремих явищ індивідуальністю [Селіванова 2008, 73].

Слід додати, що, на думку китайських учених, концепт – це продукт відображення дійсності, явищ та предметів у свідомості людини через індивідуальні відчуття [汉语字典]. Вперше детальне та більш сучасне розуміння поняття концепту у своїх працях висвітлили китайський лінгвіст, освітянин Чжан Бінлінь наприкінці ХІХ сторіччя та знаменитий китайський письменник Ба Цзінь. Згідно з їхніми поглядами, концепт є комплексним і всебічним розумінням речей, сформованим людьми завдяки практичному досвіду. З одного боку, він відображає різні атрибути об'єктивних речей і водночас додає колорит суб'єктивного розуміння. У подальших працях науковців Китаю концепт – це систематична сукупність суб'єктивного та об'єктивного розуміння людьми речей, виражена мовними засобами [汉语字典]. Отже, на думку китайських учених та їхніх послідовників, концепт є продуктом поєднання суб'єктивного з індивідуальним, а, на думку європейських учених, послідовників Ф. Сосюра, колективне переважає над індивідуальним у визначенні концепту. Проаналізувавши погляди вчених світу щодо поняття концепту, різні підходи до його вивчення та тлумачення у різних словниках, ми можемо наголосити, що у нашому розумінні концепт у лінгвістиці – це продукт систематичного, комплексного відображення дійсності за допомогою мовних засобів, який включає поєднання колективного та індивідуального досвіду людини, враховуючи її ментальні та культурні особливості.

Концепт «новаторство» та його складники

Детальний аналіз концепту «новаторство» та його складників вважаємо за доцільне почати з визначення поняття «новаторство» у сучасних довідниках та словниках різних галузей. За академічним словником української мови, новаторство – усе нове, прогресивне, що запроваджується в якій-небудь галузі людської діяльності [Словник української мови 1973, 433]. Новаторство – це продовження і розвиток прогресивних традицій минулого відповідно до нових умов і потреб суспільного і культурного життя, вияв дальших творчих шукань і в змісті творчості, і в її формах [Великий тлумачний словник... 2002, 624]. За іншим словником, новаторство – це вияв ініціативи, творення нового у науці, мистецтві, виробництві, управлінні тощо. Психологія вивчає новаторство як специфічний вид діяльності, в ході якого досягається вихід за межі

наявного, творення нових зразків матеріальної і духовної культури. Виникнення замислу, суперечливий процес творення нового, апробація його [Дічек 2009, 40]. Літературознавчий словник подає термін «новаторство» як вияв ініціативи, творення нового у письменництві, що виникають внаслідок критичного перегляду культурної традиції. У словнику літературознавчих термінів новаторство – відмова від традиції або її принципова ломка, що виражається в оновленні змісту (ідей, тем, проблем, пафосу) і форми (образної системи, образотворчих засобів) твору; відкриття нового шляху в літературі [Ковалів 2007, 128]. Англomовні джерела подають термін «новаторство» (innovation) як інноваційну діяльність, спрямовану на розроблення нових речей або методів, та інше тлумачення – дія або процес, спрямований на пошук та розробку нових методів, ідей та продуктів [Oxford Languages]. Усі ці визначення мають загальний характер та залежать від сфери новаторської діяльності.

Китайські філософи, вчені та дослідники ще з давніх пір приділяють увагу новаторству. Слід зазначити, що вперше новаторство 创新 трапляється ще у давній енциклопедії царства Вей (220–264 рр. н. е.) Гуан'я (广雅), з'явилися міркування щодо тлумачення понять 创 окремо від 新, де перше позначене як основа, початок, зародження (始也), а друге як протилежне старому (与旧相对). Отже, згідно з давнім трактатом, концепт «новаторство» (创新) можна розглядати як основу нового. Китайські історичні трактати династій Вей та Чжоу містили такі сполучення, як “革弊创新”, що буквально можна перекласти як подолання старих недоліків, створюючи нове, вдосконалене “创新改旧”, старе замінити новаторським (переклад автора). З тих пір термін «новаторство» та сполучення з ним усе частіше з'являлися у різних типах давніх текстів [新华字典].

З точки зору сучасної ментальності китайського народу, у працях багатьох науковців концепт «новаторство» пов'язаний з давніми поняттями. Сучасні китайські вчені розуміють новаторство як не просто створення нового та оновлення, а складний процес розумової діяльності творця, початок діяльності якого переважає над кінцевим результатом, тобто може навіть не мати його, постійно змінюватись, оновлюватись, удосконалюватись [微梦雨 2018]. Це актуально, коли йдеться про щось нове, те, чого раніше не існувало, після створення воно буде постійно покращуватись, підлаштовуватись під сучасні умови розвитку суспільного життя, науки та техніки, також і для іншого компонента новаторства 更新, діяльність задля заміни вже наявного, але застарілого, того, що заважає розвитку всіх аспектів суспільно-політичного життя сьогодення.

Слід додати, що сучасні китайські дослідники відзначають «новаторство» (创新, 革新) як створення нового, інноваційного або нові підходи до усвідомлення та пояснення вже наявного [汉典]. Створення нових речей, нових теорій, нових моделей існування, що починається з процесу обмірковування та продовжується додаванням нового, оновленого згідно з вимогами сучасного, розвинутого суспільства. Дослідник Хань Шуцзе вважає, що концепт «новаторство» може стосуватися методів, підходів, головних складників явища та включає у себе три складники: по-перше, заміна на більш нове (更新) вже наявного, по-друге, створення нового (创造新的), досі не існуючого, по-третє, оновлення, реформування (改变) [韩树杰, 2021].

На наш погляд, новаторство є невід’ємною частиною будь-якої діяльності людини, що пов’язана не тільки з відкриттям нового, а й з додаванням нового сенсу до вже відомого, з переосмисленням вже наявного, доопрацюванням або оновленням. Тому ми згодні з Хань Шуцзе, але вважаємо необхідним доповнити, що концепт «новаторство» є складною проблемою, ядро якого складається з ключових складників, а саме новизни, креативності та унікальності. Мова науково-методичних текстів, а саме можна виокремити мову текстів освітніх та навчальних програм, методичних вказівок та стандартів, методичних рекомендацій до написання наукових робіт, методичних рекомендацій до написання дипломних робіт, курсових проектів та інших матеріалів, що координують навчальну діяльність студентів університетів КНР, на прикладі ППУ, ПУЛК та СКПУ.

Ми вважаємо за доцільне розглянути саме концепт «новаторство» у мові науково-педагогічних матеріалів провідних університетів КНР, які насамперед пов’язані з науковою та професійною діяльністю здобувачів вищої освіти, педагогічних працівників, співробітників вищих навчальних закладів та мають пряме відношення до розвитку професіоналізму освітян та фахівців, яких вони готують. На наш погляд, це сприятиме не тільки якісному розумінню мови таких текстів, а й розширенню співробітництва китайських та українських університетів у галузі освіти.

Аналізуючи мову науково-методичних текстів, ми вирішили виокремити педагогічне новаторство як компонент концепту «новаторство». Наприклад, українська дослідниця Н.П. Дічек розглядає педагогічне новаторство, виокремлюючи його складники, а саме власне новаторство, нововведення, інновацію, новацію [Дічек, 2009, 41].

На думку китайського дослідника Яна Дунпіна, педагогічне новаторство (教育创新) включає у себе новаторську діяльність, яка спрямована на створення новітніх засобів, методів та форм навчання, відмову від застарілих тенденцій, що заважають творити майбутнє [杨东平, 2015]. Головним складником педагогічного новаторства він називає креативність та наголошує, що без неї взагалі неможливо організувати навчальний процес.

Ми згодні з думками науковців, але вважаємо необхідним доповнити, що, на наш погляд, педагогічне новаторство включає у себе педагогічні інновації, а саме використання новітніх форм, методів та підходів до навчання; креативність та творчі здібності педагога, здатність створювати нове або по-іншому підходити до звичного, унікальність технологій навчання та підходів до вирішення професійних завдань та новизну, що доповнює унікальність та оновлює процес навчання, додає нового, створеного за потреби саме сучасного суспільства. Також важливо додати, що новаторство неможливе без практичної значущості, тобто без ефективних результатів застосування новітніх методів та форм, практичного досвіду успішності випробувань та експериментів, наприклад, педагогічне новаторство не є повним, не є цінним.

Вербалізація концепту «новаторство» у науково-методичних текстах університетів КНР

Важливо зазначити, що, аналізуючи китайські оригінальні тлумачні словники, науково-методичні, науково-педагогічні документи вище зазначених університетів КНР, ми вважаємо доцільним вибрати для аналізу такі мовні

засоби вербалізації концепту «новаторство» у китайськомовних науково-методичних текстах, як 创新 та 革新, які найбільш часто трапляються у текстах науково-методичних матеріалів, представлених на оригінальних сайтах, вибраних для нашого дослідження, університетів (ППУ, ПУЛК, СКПУ). Ми зупинилися саме на 创新 та 革新 як найбільш точних засобах вербалізації концепту «новаторство» через те, що у текстах всіх вибраних університетів вони трапляються більше за інші синонімічні поняття.

Кількісні показники використання ієрогліфів 创新, 革新 у науково-методичних та науково-педагогічних текстах досліджуваних університетів задля вербалізації концепту «новаторство» відображено у таблиці 1:

Назва університету (大学名字)	创新	革新
北京示范大学	6965	154
北京语言大学	3422	94
华东师范大学	6320	365

Зазначимо, що, на наш погляд, такий значний відрив у використанні 创新 від 革新 пов'язаний з більш глобальним сенсом другого поняття, адже 革新 позначає новаторство, реформацію, конкретизує реформи та зміни; 创新 значно частіше використовується у мові матеріалів університетів, особливо наукових, через те, що його сенс саме чітко відображає новаторство, педагогічне, наукове та має більш розширене визначення новаторства. Дані у таблиці 1 також підтверджують, що у текстах науково-методичного спрямування двох вибраних нами педагогічних університетів новаторство трапляється частіше ніж у текстах Пекінського університету лінгвістики та культури. Ми вважаємо, що це перш за все пов'язане з тим, що педагогічні заклади спрямовують діяльність не тільки на якісну підготовку здобувачів вищої освіти, а й на науковий пошук шляхів вдосконалення педагогічного новаторства майбутніх та вже працюючих освітян, це підтверджує власний аналіз текстів методичних матеріалів, де концепт «новаторство» часто вербалізується за допомогою звороту 教育创新. Наголосимо, що аналіз матеріалів лінгвістичного університету показав, що новаторству приділяється теж багато уваги, особливо у сфері наукових досліджень лінгвістичного напрямку та у підготовці майбутніх фахівців з лінгвістики, що також підтверджується наявністю в університеті «новаторської групи».

Отже, з огляду на особливості сприйняття концептів та специфіку їхньої вербалізації, вважаємо за необхідне додати інформації щодо змісту концепту «новаторство» у працях китайських дослідників та розглянути основні складники, які включають до концепту «новаторство» та які є необхідними для загального розуміння концепту та особливостей його вербалізації.

Деякі китайські дослідники ототожнюють концепт «новаторство» з інноваційною діяльністю та креативністю. Науковець Хань Шуцзе розглядає концепт «новаторство» як поєднання двох головних його складників, креативності 创造性 та переоцінки цінностей 新价值 [韩树杰, 2021]. Але важливо зазначити, що у текстах науково-педагогічних матеріалів Пекінського педагогічного університету, де найчастіше трапляється 创新 як засіб вербалізації концепту «новаторство» у різноманітних словосполученнях, можна

підкреслити, що від педагогічних працівників та майбутніх учителів у Китаї вимагають більше новаторського, це пов'язано, на наш погляд, насамперед саме з креативністю, як відомо, педагог – це творча професія. Аналізуючи автентичну робочу навчальну програму цього університету з дисципліни «Загальна педагогіка та історія педагогіки» за 2016 рік, ми виявили, що в тексті змісту окремим підрозділом іде 继承与创新, що можна позначити як традиційність та новаторство, в цьому випадку йдеться про збалансоване поєднання традиційних форм, методів та підходів до навчальної діяльності, де перевага надається інноваційним. Але важливим є те, що вербалізація проходить через протиставлення антонімічних понять, традиції, що позначають старе, вже відоме, зарекомендоване та інноваційне – нове, не досить вивчене, але спрямоване на розвиток.

Як було зазначено вище, інновації є компонентом концепту «новаторство» та передбачають креативний пошук власних шляхів проведення навчальної та наукової роботи здобувачами педагогічної освіти та вже працюючими освітянами. У тексті методичної розробки до проведення занять з підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів Пекінського педагогічного університету також декілька разів трапляється поняття «новаторство» 创新 та його складники, а саме креативність 创造性, автори розробки наполягають на тому, що викладач мусить мати здібності до інноваційної діяльності з пошуку альтернативних шляхів уникнення «тиші в аудиторії» під час лекційних та практичних занять. Навчальна програма з дисципліни «Педагогіка» Східнокитайського педагогічного університету містить цілий розділ під назвою 教育创新, що можна перекласти як «педагогічне новаторство», матеріал представлений у цьому документі засвідчує, що протягом підготовки бакалаврів освітян багато уваги приділяється саме розвитку здібностей до інноваційної діяльності та знову ж таки креативності. На сайті Пекінського університету лінгвістики та культури є документи, що засвідчують роботу так званої «новаторської групи» 创新团队, що діє на факультеті іноземних мов та займається різноманітними дослідженнями. Концепт «новаторство» вербалізується у тексті методичного документа, присвяченого деієрархії вищої освіти, шляхом різноманітних мовних зворотів, наприклад вислів 创新创业项目, що позначає новаторський проєкт, якщо розібрати по частинах 创新 новаторський, новаторство; 创业 розпочати справу; 项目 проєкт, програма. Інший вислів 创新能力 – здібності до новаторства або навички інноваційної діяльності, яка теж часто ототожнюється з новаторством. На наш погляд, інноваційна діяльність, що описана у цьому тексті, та її пояснення співпадають з традиційним розумінням концепту «новаторство», тобто якщо інноваційна діяльність та здатність до неї є частиною концепту «новаторство», сполучення 创新能力 пояснює саму сутність концепту.

Концепт «новаторство» розкриває свій зміст у науково-методичних текстах також за допомогою основних його компонентів. Важливо розглянути, на наш погляд, саме бачення китайських дослідників на ці ключові складники.

Розглянемо більш детально 创造性 креативність, яка, на думку багатьох сучасних учених світу, є одним із головних критеріїв новаторства. Згідно з тлумачним словником китайської мови, креативність – здібності людини до інноваційної діяльності, а саме здібності до створення нового, покращення

наявного. З іншого боку, креативність – здатність людини створювати нові, унікальні та соціально значущі продукти [新华字典]. Слід додати, що креативність іноді вербалізується в текстах за допомогою ієрогліфів 创造力. Відмінність у використанні можна зрозуміти, аналізуючи зміст матеріалів, 创造性 більш чітко відображає креативність, творчий характер діяльності, а 创造力 можна перекласти як творчі сили, креативні можливості. У тексті вступу до освітньої програми факультету іноземних мов Пекінського університету лінгвістики та культури використовується зворот 以创新型, що позначає за допомогою новаторства, або введення інноваційних моделей, також наголошується на важливості новаторських стратегій у підготовці здобувачів освіти в умовах глобалізації.

Кількісні показники використання ієрогліфів 创造性, 创造力 задля вербалізації компонента концепту «новаторство» – креативність відображено у таблиці 2:

Назва університету (大学名字)	创造性	创造力
北京师范大学	530	339
北京语言大学	240	145
华东师范大学	755	482

Важливо підкреслити, що креативність, у текстах науково-методичних матеріалів вербалізується, згідно з даними таблиці, частіше за допомогою 创造性, але з незначною перевагою, що, на наш погляд, пов'язано з невеликими відмінностями у значенні ієрогліфів, перший передає характер, риси креативності або творчості, а другий підкреслює саме творчі сили, здатність до креативності, творчої діяльності.

Слід наголосити, що концепт «новаторство» включає у себе також новизну 新奇 та унікальність 独特, які позначають те, що такі відкриття або винаходи раніше не робили, що є дуже цінним для розвитку суспільства та науки загалом, розвитку сучасних методів, підходів та засобів навчання зокрема, якщо йдеться про науково-педагогічні матеріали. Відомо, що основою креативності також є творче мислення, що залежить саме від новизни та унікальності [汉语字典].

Вважаємо за доцільне більш детально розглянути кожний компонент для того, щоб краще зрозуміти сутність концепту «новаторство». Отже, новизна є важливим компонентом концепту «новаторство», особливо в галузі освіти, що відображаються у науково-методичних текстах, текстах методичних вказівок, розробок, навчальних програм. Новизна в таких типах матеріалів має бути обов'язково та зазвичай вербалізується за допомогою ієрогліфів 新奇 або 新颖性. Новизна розглядається у наукових дослідженнях китайських фахівців у двох планах: зовсім нове, досі невідоме та те, що не часто трапляється. Може бути визначною, наприклад зовсім нова ідея, теорія, винахід, відкриття, та незначною, коли до вже відомого додається оновлення або доопрацьовується вже наявне [汉语字典]. Слід додати, що новизна у науково-методичних та науково-педагогічних текстах вербалізується як 新奇 та 新颖性.

Кількісні показники використання ієрогліфів 新奇, 新颖性 задля вербалізації компонента концепту «новаторство» – новизна відображено у таблиці 3:

Назва університету (大学名字)	新奇	新颖性
北京示范大学	223	80
北京语言大学	76	4
华东师范大学	159	7

Аналіз даних стосовно вербалізації компонента «новизна» показав, що 新奇 більш точно передає сенс саме новизни наукової, дослідницької, тоді як 新颖性 більш точно передає сенс новизни у технологіях або винаходах. На наш погляд, така тенденція вербалізації компонента новизна пов'язана з особливостями використання 新颖性, що відрізняється від 新奇 за ступенем, відсотком нового, більш пов'язане із зовсім новими ідеями, відкриттями та винаходами та має більш технічну специфіку, тобто пов'язано з освітніми технологіями у текстах, які ми досліджували. 新奇 може використовуватись у більш загальному значенні, наприклад додавання нового сенсу, оновлення, удосконалення.

Цікаво, що у розділі «Наукова діяльність Пекінського університету лінгвістики і культури» зазначено стратегію наукової діяльності цього провідного закладу вищої освіти, у тексті якої вербалізовано концепт «новаторство» у ланці 特色-创新-融合, що можна визначити як унікальність – новаторство – злиття, що підтверджує те, що концепт «новаторство» має велике значення, розкриття його сутності з різних боків є найціннішим для розвитку та прогресу. Також слід наголосити, що унікальність є не менш важливим компонентом концепту «новаторство», обов'язковою умовою, без якої не може бути ніякого новаторства взагалі. У науково-педагогічних та методичних матеріалах зазвичай вербалізується за допомогою слів 独特 та 独特性, переважно від 特色. Унікальність у науково-методичних матеріалах показує, що ідея або засоби, методи та підходи дослідження є унікальними, особливими не схожими на ті, що є масовими, давно знайомими широкій аудиторії. Є обов'язковою умовою науково-дослідної роботи фахівців будь-якої галузі. Унікальність є не тільки у винаході або відкритті, які є абсолютно новаторськими, новими, досі не відомими, вона також міститься у переробленому, оновленому, згідно з вимогами суспільства, яке перебуває у постійному розвитку. Такі риси цього аспекту новаторства відповідають вище зазначеним формам концепту «новаторство» 更新 – заміна на більш нове та 改变 – оновлення, зміни.

Кількісні показники використання ієрогліфів 独特, 独特性 задля вербалізації компонента концепту «новаторство» – унікальність відображено у таблиці 4:

Назва університету (大学名字)	独特	独特性
北京示范大学	972	247
北京语言大学	1217	49
华东师范大学	1921	161

Унікальність завжди має бути у центрі уваги, саме цьому компоненту концепту «новаторство» присвячено дуже багато досліджень, насамперед багато науково-методичних та педагогічних матеріалів, документів вибраних університетів характеризують унікальність у науковій та професійній діяльності як майбутніх фахівців, так і вже працюючих. 独特性 передає більш точний сенс унікального характеру винаходу або відкриття, у матеріалах, які ми вирішили

взяти за основу дослідження, але 独特 використовується частіше, навіть порівняно з креативністю, тому що може виступати і як описова характеристика унікальне, унікальний, те, що більш точно передає зміст концепту «новаторство», його унікальність є тим, що робить його не схожим на те, що вже існує, вже відоме.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, ми визначили, що визначення концепту є складною проблемою сучасної когнітивної лінгвістики, підходи до дослідження якого є різними, вважаємо за необхідне у власному визначенні спиратися на всі три підходи. Концепт як проблема лінгвістики – це продукт поєднання колективного та індивідуального мислення людини, розуміння якого відбувається через культурні та ментальні особливості людини, його вербалізація відображається мовними засобами у текстах різних стилів.

Визначили, що у дослідженні концепту «новаторство» велике значення мають його складники. Ядром концепту є власне новаторство, а креативність, новизна та унікальність – його важливі компоненти. Проаналізувавши словники та попередні дослідження, вважаємо за доцільне визначити новаторство як складний процес створення нового, унікального або оновлення та переосмислення наявного. Охарактеризували педагогічне новаторство, саме такий його тип, що найчастіше трапляється у текстах науково-методичного характеру.

У текстах науково-методичних матеріалів китайських університетів новаторство найчастіше вербалізується за допомогою ієрогліфів 创性, компонент креативність – 创造性, трохи рідше 创造力, новизна – 新奇 та унікальність – 独特. Результати нашого дослідження можуть бути використані у подальших дослідженнях з когнітивної лінгвістики, концептології та виборі перекладацьких стратегій текстів китайської мови.

ЛІТЕРАТУРА

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В.Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун». 2002. 1728 с.

Газуда О.М. Сучасні підходи до тлумачення концептуальної метафори. Ужгород : ТОВ «Поліграфцентр “Ліра”», 2019. С. 17–22.

Дічек Н.П. Педагогічне новаторство як історико-педагогічна проблема: підходи до вивчення. *Рідна школа*, 2009. № 10. С. 40–44.

Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія. Київ : Академія. Т. 2, 2007. 624 с.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Полтава : Довкілля К, 2008. 713 с.

Словник української мови, available at: <http://sum.in.ua/s/koncept> (accessed 10 September 2022).

Oxford Languages, available at: <https://languages.oup.com/google-dictionary-en/> (accessed: 20 September 2022).

北京师范大学。 available at: <http://www.bnu.edu.cn> (accessed 14 September 2022).

北京语言大学available at: <https://www.blcu.edu.cn> (accessed 14 September 2022).

华东师范大学, available at: <http://www.ecnu.edu.cn> (accessed 20 September 2022).

汉典, available at: <https://www.zdic.net/hans/> (accessed 18 September 2022).

汉语字典, available at: <https://cidian.qianp.com/ci/> (accessed 18 September 2022).

韩树杰。创新的意义, available at: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/409639181> (accessed 16 September 2022).

微梦雨。创新的观点和内涵是什么, available at: <https://www.xuexila.com/naoli/chuangxinsiwei/4023776.html> (accessed 16 September 2022).

新华字典, available at: <https://www.leleketang.com/zidian/w-238399.shtml> (accessed 19 September 2022).

杨东平。什么是教育创新, available at: <https://www.doc88.com/p-1156692789160.html> (accessed 21 September 2022).

REFERENCES

Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (2002)/ Uklad. V.T. Busel. Kyiv: VTF «Perun». 1728 s. (In Ukrainian).

Hazuda O.M. (2019), Suchasni pidkhody do tлумachennya kontseptual'noyi metafory. Uzhhorod: TOV «Polihrafsentr «Lira». S. 17–22. (In Ukrainian).

Dichek N.P. (2009) Pedahohichne novatorstvo yak istoryko-pedahohichna problema: pidkhody do vyvchennya. Ridna shkola, № 10. S. 40–44. (In Ukrainian).

Kovaliv Yu.I. (2007), Literaturoznavcha entsyklopediya. Kyiv: Akademiya. T. 2. 624 s. (In Ukrainian).

Beijing Normal University, available at: <https://jwb.bnu.edu.cn/> (accessed 14 September 2022). (In Chinese).

Beijing Language and Culture University, available at: <https://www.blcu.edu.cn> (accessed 14 September 2022). (In Chinese).

East China Normal University, available at: <https://www.ecnu.edu.cn/index.htm> (accessed 14 September 22). (In Chinese).

Selivanova O. (2008), Suchasna linhvistyka: napryamy i problemy. Poltava: Dovkillya K. 713 s. (In Ukrainian).

Slovnyk ukrayins'koyi movy, available at: <http://sum.in.ua/s/koncept> (accessed: 10 September 22) (In Ukrainian).

Oxford Languages, available at: <https://languages.oup.com/google-dictionary-en/> (accessed: 20 September 2022). (In English).

Han dian, available at: <https://www.zdic.net/hans/> (accessed 18 September 2022). (In Chinese).

Hanyu zidian, available at: <https://cidian.qianp.com/ci/> (accessed 18 September 2022). (In Chinese).

Han Shujie. Chuangxin de yiyi, available at: <https://zhuanlan.zhihu.com/p/409639181> (accessed 16 September 2022). (In Chinese).

Wei Menyue. Chuangxin de guandian he neihan shi shenme, available at: <https://www.xuexila.com/naoli/chuangxinsiwei/4023776.html> (accessed 19 September 2022). (In Chinese).

Xinhua zidian, available at: <https://www.leleketang.com/zidian/w-238399.shtml> (accessed 16 September 2022). (In Chinese).

Yang Dongping. Shenme shijiaoyu chuangxin, available at: <https://www.doc88.com/p-1156692789160.html> (accessed 21 September 2022). (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 28.09.2022

UDC 398.23

FOLKLORE VERSION OF PLOT 1696 IN CHINESE AND UKRAINIAN FOLK HOUSEHOLD TALE

I. Hryshchenko

Doctor of Sciences in Philology, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
70 Volodymyrska str., Kyiv, 44, Ukraine
hryshchenko_i@ukr.net, iryna.hryshchenko@knu.ua

L. Kopanitsya

Doctor of Sciences in Philology, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
70 Volodymyrska str., Kyiv, 44, Ukraine
lovkopanytsa12@gmail.com

The article considers the comparative study of Chinese and Ukrainian folk fairy tales with plot 1696=AA1696A (ATU 1696). Novelty and innovative of the research differ in the absence of investigation of plot about fools in Chinese and Ukrainian Household tales in Contemporary Folklore Studies. The text of Chinese Household tale “Foolish husband” and Ukrainian Household tales from the collection from the 19th and the beginning of the 20th century with this plot were used to investigate.

Chinese and Ukrainian Household tales began to print and began to investigate much later than fairy tales and animal fables. Among Household tales stand out a particular group of text with characters who are extraordinary fools. They commit most inconsequent and awkward things. Household tales about fools are international phenomenon.

It must be stressed in the texts of Chinese and Ukrainian Household tales under study the fool has a number of unusual adventures. It is of importance to note a fool of Household tale sees the world differently. He has his own “logic”, the actions of this fool demonstrate a mismatch of cognitions. Lack of knowledge, rules and customs of society, illogical and inconsistent actions of Household tale’s fool led to the fact that he is beaten by other characters. Analysis of the plot episodes of these tales shows that each episode can be a separate anecdote. In the studied texts they “slip” one by one in “logical” order and lead to the necessary by the nature of this genre finale.

Folk fairy tales are of scientific value for comparative research, provide rich empirical materials, shows the large degree of similarity in the folklore heritage of different communities. This open up new perspectives for comparative investigations.

Keywords: Chinese fairy folk tale, Ukrainian fairy folk tale, Household tale, satirical tale, plot, fool.

ФОЛЬКЛОРНІ ВАРІАНТИ СЮЖЕТУ 1696 У КИТАЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПОБУТОВІЙ КАЗЦІ

І. В. Грищенко, Л. М. Копаниця

Стаття присвячена порівняльному дослідженню казкових текстів китайського та українського казкового епосу з сюжетом ППС 1696=AA1696A (ATU 1696). Актуальність та новизна дослідження визначаються відсутністю дослідження сюжетів про дурнів у китайських та українських побутових казках у сучасній фольклористиці. До дослідження було залучено тексти китайської народної казки «Дурний чоловік» та українських народних казок зі збірників кінця XIX – початку XX ст. з цим сюжетом.

Китайські та українські побутові казки потрапили до широкого загалу та отримали наукове зацікавлення набагато пізніше. Вони є пізнішими за походженням, містять певне гротескне значення, подають побутові проблеми, взаємини людей тощо. Серед побутових казок тематично і композиційно вирізняється особлива група казкових текстів, героями яких є якісь незвичні дурні, що здійснюють найбезглуздіші вчинки. Побутові казки про дурнів є інтернаціональним явищем.

У досліджуваних текстах китайської народної казки «Дурний чоловік» та українських народних казок з дурнем відбувається низка різноманітних незвичних пригод. Дурень побутової казки бачить світ інакше, у нього своя «логіка», дії казкового дурня демонструють неспівпадіння когніцій. Відсутність знань, правил та звичаїв соціуму, алогічні дії та непослідовні вчинки казкового дурня призводять до того, що його б'ють інші персонажі.

Аналіз сюжетних епізодів цих казок демонструє, що кожен епізод може бути окремим анекдотом, у казковому ж тексті вони «нанизуються» один за одним у «логічному» порядку, і призводять до необхідного за природою цього типу казок фіналу.

Проте головною відмінністю є те, що в українських казках з сюжетом ППС 1696=AA1696A (ATU 1696) дурень неодружений, живе з матір'ю, у деяких текстах чітко вказується на відсутність досвіду спілкування дурня з іншими людьми (ніколи не був у селі тощо). У китайській казці з сюжетом ППС 1696=AA1696A (ATU 1696) дурень одружений, тому його дивна поведінка, дурні вчинки можна пояснити крізь призму частини тріади Свій↔Інакший↔Чужий.

Ключові слова: українська народна казка, китайська народна казка, побутова казка, сатирична казка, сюжет, дурень.

Культурні зв'язки України і Китаю мають давню історію, ще за скіфської доби економічно-політичні контакти сприяли культурному зближенню та взаємозв'язків, культурній інтеграції. Започаткований ще часів Великого Шовкового шляху полілог культур продовжує своє функціонування, знайомство та зближення двох народів у всіх галузях життєдіяльності. Вирізняючись унікальністю, оригінальністю та неповторністю, традиційні культури України і Китаю мають багато подібного. Компаративні дослідження демонструють схожі компоненти фольклору цих народів. У традиційному фольклорі закріплено відомості про життя, світогляд, уявлення народу. З-поміж усіх фольклорних жанрів казка становить наукову цінність для проведення компаративних досліджень, надає багатий емпіричний матеріал, демонструє значну подібність у фольклорній спадщині різних народів. Що відкриває нові перспективи для проведення порівняльних досліджень у галузі фольклористики.

В українській фольклористиці проводяться дослідження різних аспектів китайської казки (наприклад, М. Гандзюк «Фантастичні якості героїв китайських та українських народних казок», І. Грищенко, О. Івановська «Мотив «виловлювання місяця» у китайській та українській народній казці про тварин», О. Козоріз, Є. Предибайло «Сюжети українських та китайських казок, образи головних героїв», А. Мартинець, Т. Чередник, І. Ілійчук «Китайська народна казка про Ма Ляна: окремі аспекти дослідження», І. Немченко «Мотив змагальності бідняка й багатія в українських та китайських народних казках», Н. Репнякова «Система образів тварин у китайських народних казках», І. Чирко «Вступне слово» до видання «Китайські народні казки: для молодшого шкільного віку» тощо). Попри множину досліджень китайської народної казки українськими науковцями, існує багато наукових проблем для проведення порівняльних досліджень у галузі казкознавства.

На перший погляд може скластися хибне враження, що найпоширенішим та найулюбленішим видом народних казок є чарівна казка. Але це не так, побутову казку не завжди можна було друкувати на території Російської імперії. Лише після революції 1905 р. з ослабленням суворої цензури ці казки значною кількістю почали з'являтися у друці [Пропп 2005, 277]. Часто у побутових казках звучала гостра сатира на владу, поміщиків, «великоросів» та ін., що і стало додатковим негативним фактором, який гальмував процеси збирання, друку та наукового опрацювання цих казок науковцями в українських теренах. Дослідники вказують, що казки цього типу «відрізняється від інших жанрових різновидів специфікою відображення дійсності, характером зображення героїв, особливостями художнього часу і простору <...> персонажі ніби безпосередньо взято з реальної дійсності. Події побутової казки<...> не віднесені у далеке і невизначене минуле, навпаки, оповідач нерідко підкреслює, що те, про що йдеться в оповіді, відбувалося у нього на очах або сталося у сусідньому селі, прив'язуючи традиційний сюжет до конкретного місця і часу» [Бріцина 1987, 7]. Попри перепони, українські збирачі фіксували тексти побутових казок. Провівши порівняльний аналіз наявних текстів казок, М. Андреев зазначив, що розділ новелістичних казок українського матеріалу майже утричі переважає каталог Томпсона та удвічі російський матеріал. А кількість сюжетів анекдотів в українських записах понад 4,5 рази переважає кількісні показники Томпсона та російські записи [Андреев 1934, 63]. При цьому дослідник вказує, що ці висновки можуть мати більші показники. Варто вказати, що українські збирачі намагалися уникати втручання у тексти записів, докладали зусиль для фіксації зі збереженням оригінальних текстів, що сприяло збереженню давніх сюжетів, мотивів, конфліктів та персонажного складу казок. О. Бріцина акцентує, на довгому шляху історичного розвитку казок цього різновиду, вони становлять певну художню систему, поєднуючи давні своєрідні риси з елементами порівняно новими, що було зумовлено своєрідністю побутування [Бріцина 1987, 7]. Також у текстах побутових казок одна з характерних жанрових особливостей казки – внутрішньої установки на вимисел – видозмінюється, отримує відображення у вигляді гіперболізації, гротескності, проте події та персонажі у цих казках подаються максимально наближені до реальності, достовірні, реалістичні.

У побутових казках дурість героїв дає можливість реалізувати один з принципів казкової поетики – неможливі речі і вчинки з позиції адекватної людини є можливим, прийнятним для дурня, що й отримує своє відображення у казковому тексті усього незвичного та неможливого з побутової позиції. Ці побутові умови змальовані дуже реалістично, але сама подія зазвичай абсолютно неможлива у реальному житті [Пропп 2005, 314]. Важливо, у казках цього типу опис подій вирізняються схематичністю, відсутні розлогі та детальні описи, використовуються усі засоби гумористичного змалювання подій і дійсності, алогізм вчинків та реакції на побутові епізоди, сарказм, відображення у гротескному стилі тощо. Побутові казки є пізнішими за походженням, вони позбулися первісного міфологічного ядра, отримали певне гротескне значення, змальовують побутові проблеми, взаємини людей тощо.

У Китаї фіксація народних казок розпочалася порівняно пізно, так само більший інтерес становили чарівні казки. У 1920-30-х роках гостросюжетні сатиричні казки не становили інтересу для збирачів, зазначає Б. Ріфтин. Але уже у 1950-60-х роках відбувся зворотній процес і відбулося зацікавлення такими текстами, що сприяло інтенсифікації збирацького процесу. На жаль, перед публікацією фольклор оброблювався дуже довільно і тенденційно. Це стосувалося персонажного складу (злі брати у таких оброблених варіантах нерідко перетворювалися на жорстоких поміщиків), сюжету (при обробці він спотворювався, і казка часто втрачала вигляд, який притаманний їй з давніх часів), тексти підлягали літературному редагуванню, втрачалася автентичність мовної палітри, губилася оригінальність живої народної мови [Рифтин 1972]. А. Упоров акцентує увагу, що китайські побутові казки прагнуть продемонструвати алогізм буденного, вивернути навиворіт звичні життєві норми. Ці казки демонструють життєвий досвід китайського народу, викривають людські вади [Упоров 2019, 111]. Тож спільним у китайській та українській науковій думці є значно пізніший період зацікавлення побутовою казкою, її сюжетами, персонажами тощо.

Серед побутових казок тематично і композиційно вирізняється особлива група казкових текстів, героями яких є якісь незвичні дурні, що здійснюють найбезглуздіші вчинки [Пропп 2005, 310]. Казки про дурнів присутні у фольклорі різних країн, отже, це явище міжнародне. М. Сумцов зазначає, що казки та анекдоти про дурнів зустрічаються у різних обробках, які при усьому їхньому розмаїтті, можна розкласти на певні групи основних елементів або найпростіших мотивів і розподілити за групами. Майже кожен мотив зустрічається окремо, але частіше у поєднанні з кількома іншими мотивами [Сумцов 1898, 2]. Записи текстів представлено в українських збірниках (І. Бессараба, В. Гнатюка, Б. Грінченка, Д. Еварницького, П. Іванова, М. Левченка, І. Манжури, С. Рокосовської, П. Чубинського, В. Шухевича, Ю. Яворського, та ін.), російських (А. Афанасьєва, А. Бурцева, Н. Ончукова, І. Худякова тощо), білоруських (М. Дмитрієва, Є. Романова, М. Федеровського, П. Шейна та ін.). Дурень у побутовій казці відрізняється від дурня у чарівній казці, на цьому акцентують увагу дослідження фольклористів. Побутові казки про дурнів досліджували українські фольклористи М. Сумцов, Л. Дунаєвська, О. Бріцина, О. Мушкетик та ін. Про китайського дурня можна зустріти кілька речень у передмові Б. Ріфтіна «Герої і сюжети китайських казок» до збірника китайських

народних казок. Порівняльні дослідження сюжетів про дурнів у китайських та українських побутових казках у фольклористиці наразі відсутні, це і визначає актуальність та новизну нашого дослідження.

Система класифікації Аарне-Томпсона-Уттера містить опис традиційного казкового сюжету АТУ 1696: *Що я повинен був сказати?* Цей сюжет є відомим і популярним у фольклорі різних країн. Записи українських народних казок демонструють, що у текстах з цим сюжетом *«Дурень буває у буквальному розумінні слова набитим, коли він усе робить не до речі, виконуючи поради інших у невідповідних обставинах»* [Мушкетик 2014, 276], тож у «Порівняльному покажчику сюжетів східнослов'янської казки» (далі – ППС) отримав конкретизуючу номінацію 1696=AA1696A: *Набитий дурень*, що часто чітко відповідає розвиткові подій та фіналу тексту.

Мета статті – проведення порівняльного дослідження казкових текстів китайського та українського казкового епосу з сюжетом ППС 1696=AA1696A (АТУ 1696). Об'єктом дослідження є тексти китайської народної казки «Дурний чоловік» зі збірника, перекладеного з китайської мови та упорядкованого Б. Ріфтіним («Китайські народні казки»), та українських народних казок зі збірників кінця ХІХ – початку ХХ ст. з сюжетом АТУ 1696 (ППС 1696=AA1696A).

Досліджуваний текст китайської народної казки демонструє контамінацію двох сюжетів ППС 1691=AA1685A (*Дурень робить усе невпопад* / АТУ 1685: *Дурний наречений* / АТУ 1685 А: *Дурний зять*) і ППС 1696=AA1696A (*Набитий дурень* / АТУ 1696: *Що я повинен був сказати?*), який, на наш погляд може вважатися основним. Найкраще для проведення нашого дослідження є доречним текст української народної казки «Дурака б'ють» з сюжетом ППС 1696=AA1696A (АТУ 1696), який було зафіксовано П. Івановим наприкінці ХІХ ст. на території Слобожанщини, оскільки у ньому є подібне поєднання епізодів сюжету, хоч і є відмінні компоненти, на яких зосередимо свою увагу. Проте інші тексти побутових казок з цим сюжетом вважаємо за необхідне також залучати до нашого дослідження.

Сюжетні епізоди китайської народної казки «Дурний чоловік» (ППС 1691=AA1685A: *Дурень робить усе невпопад*): 1) дружина відправляє до родичів узяти ткацький станок, дурень втомився, «відправив» його своїм ходом (залишив посеред дороги), дружина направила забрати станок, дурень повернувся і забрав його, при чому прийняв росу за піт; 2) дружина веліла віднести полотно на базар, дурень побачив два стовпи, які прийняв за людей, поклав біля них полотно, сприйняв мекання кози за відповідь, сказав, що прийде завтра, дружина зрозуміла, у чому справа і відправила принести полотно назад; (ППС 1696=AA1696A: *Набитий дурень* / (АТУ 1696: *Що я повинен був сказати?*)) 3) побачив похоронну процесію, люди одягнуті у білий одяг, дурень вирішив, що вони украли полотно, почав кричати, щоб віддали полотно, люди його побили, дружина пояснила, що то похорони і треба було запропонувати допомогти нести гроб, 4) розписний паланкін сприйняв за жалобні ноші, дурня побили, дружина сказала, що треба було б посміхатися і плескати у долоні, 5) наступного дня побачив палаючий будинок сусідів, дурня набили, бо посміхався і плескав у долоні, дружина пояснила, що треба було заливати вогонь, 6) наступного дня побачив у кузні вогонь, залив його водою, дружина пояснила, що треба було молотом по ковадлі бити, 7) побачив двох людей, які б'ються

палицями, узяв палицю і почав їх бити, дружина сказала, що треба було рознімати, 8) побачив двох биків, які б'ються, почав їх рознімати, бик підняв на роги, закинув на сусідній пустир [Рифтин 1972]. У другому сюжетному епізоді присутні відголоски чарівної казки у вигляді «продажу» полотна двом стовпам (у «ППС» є сюжет 1643 *Дурень і береза: дурень продає предмет дереву, скрип від вітру сприймається дурнем за обіцянку віддати гроші, не отримавши гроші, б'є сокирою і з дула дерева випадають гроші* [Бараг 1979]) – своєрідне жертвоприношення тотему, але без отримання винагороди у вигляді скарбу або грошей, що вказує на модифікацію цього мотиву. Б. Ріфтин вказував, що у деякі китайські побутові сатиричні казки побудовані за законами сатиричної казки, але в них ще присутні чарівні предмети [Рифтин 1972], елементи. Дослідники вказують, що ці компоненти є залишками тривалого процесу переродження з одного виду на інший [Бріцина 1987, 9].

Сюжетні епізоди української народної казки «Дурака б'ють» мають таку черговість: 1) побив ціпилном горщики на возі, 2) схопив смаленого кабана за хвіст і почав бігати по вигону, 3) сказав чоловікові: «*Дай, Боже, тобі розговітисся с жиною, с дітками на великий празничок!*» [Іванов 2003, 448], 4) на-сунув шапку на очі та й пройшов мимо попа, 5) почав просити благословення у кісточки, яку гризла собака, 6) ударив ціпом стару бабу, яка грілася на сонці. Казки про дурня зазвичай не мають традиційних форм початку. Зміст китайської та української казок проявляється через низку алогічних, дурних вчинків дурня, що і призводить до логічного завершення. Традиційна для чарівної казки фінальна формула відсутня в досліджуваних китайській та українській казках. Тексти мають фінал, який є типовим для анекдотичних текстів. Б. Ріфтин вказує, що фінал у казок з цим сюжетом однаковий: у російській казці дурня б'ють, а в китайській – його піднімає рогами розлючений бик [Рифтин 1972]: «*Поднял его бык на рога, на соседний пустырь забросил. Только к вечеру наши дурака еле живого*» [Рифтин 1972]. У текстах українських народних казок з цим сюжетом представлено різноманітне завершення («*Вибил дурного і в село більше не пускала*» [Левченко 1928, 575], «*Іде, а пани йдуть, він одвирнувся і плюнув, вони і почали його бити. Так він і умер на другий день*» [Іванов 2003, 450], «*Іде дурень, ажь собаки собі гризуться. Вінъ и собі підставивъ голову, тутъ собаки ёго по кусочку рознесли всёго*» [Чубинський 1878, 490], «*Хиба вамъ невидно, щобъ вамъ повилазили, підвели на безумья! Иду, коли собаки ідять стерво, я й уткнувъ свою голову, якъ ви казали, щобъ поськали, а собаки, бачте, якъ мене поськали, ледві вирвався! Идїть сами теперь, нехай вамъ чортъ! Я лучше безъ каши буду; показїться ви зъ вашими таганками!*» [Чубинський 1878, 492] та ін.). Та привертає увагу фінал досліджуваної української народної казки «Дурака б'ють»: «*Іде, а стара баба грїє на сонці зуби, він торохни її по зубах, так, шо баба і перекинулася. Тоді пішов він додому*» [Іванов 2003, 449]) – він уникнув фінального фізичного насилля, навіть «діяв» на випередження, хоч очевидно є глупота цього вчинку. Якщо придивитися до сюжетних епізодів цих казок, то кожен з них може бути окремим анекдотом, проте у казковому тексті вони «нанизуються» один за одним у «логічному» порядку, і призводять до необхідного за природою цього типу казок фіналу.

За висновками В. Проппа, у побутових казках вчинки казкового дурня викликають сміх. Певні елементи сатири в них є, але загалом вони не можуть

бути названими сатирою на людську дурість – для цього вчинки дурня занадто неймовірні, і сміх має не тавруючий, а добродушний характер. Дурень цієї казки завжди запізнюється, минуле застосовує до теперішнього і, попри усю послужливість, викликає гнів та отримує побої. Дослідник доходить висновків, що дурість у цих казках щось значиміше за художній прийом для створення незвичних ситуацій і комічних казок, комізм яких справляє на сучасну людину іноді доволі дивне враження [Пропп 2005, 310–314]. Л. Дунаєвська зазначає, що «поведінка такого персонажу в ряді випадків аналогічна дії дурня анекдотичного. Лежача жінка, дурна наречена, молодий недоумкуватий син чи брат, молодий чоловік постійно потрапляє у дурне становище через свою непрактичність, незнання елементарних норм поведінки або лінь, невміння жити своїм розумом. <...> Фактично порушення певних суспільних норм поведінки, мислення, обрядів зображується в казці як непоправна дурість, що заслуговує не лише висміювання, а й тілесного покарання. Дурня постійно б'ють» [Дунаєвська 1997, 124]. О. Бріцина вказує, що вчинки дурня «відверто абсурдні, <...> буквально виконує доручення стерегти двері і несе їх з собою буквально з петель, оскільки йому незрозуміла загроза крадіжки (АТ 1653 А, В, С), або ковбасою і салом закрив дірку тощо [Бріцина 1987, 39–40]. Л. Мушкетик звертає увагу на своєрідне порушення реальних зв'язків дурня з людьми. Що певним чином ставить в опозицію до інших персонажів, які завжди змальовуються реалістично. «Казковому дурневі притаманна особлива психологія, незвична манера думати, відчувати і діяти» [Мушкетик 2014, 276]. На наш погляд, дії казкового дурня демонструють неспівпадіння когніцій, когнітивний дисонанс. «Одним із головних чинників, що керують поведінкою людини, є когнітивний дисонанс – неспівпадіння когніцій (уявлень щодо світобудови та людини), внаслідок чого утворюються суперечності в знаннях» [Бовсунівська 2010, 11]. Дурень побутової казки бачить світ інакше, у нього своя «логіка», не маючи досвіду, робить неправильні висновки, умовиводи, що і призводить до неприємних для нього та оточуючих наслідків.

Л. Мушкетик вказує, образ казкового дурня є близьким до безумців, юродивих, кого у часи Київської Русі називали «божими людьми». Спираючись на висновки В. Проппа про розуміння образу дурня як відображення частини ритуалу ініціації, «посвячення в мужчини та воїна, коли в хлопця тимчасово вселявся дух, який давав людині певні здібності. З часом одержимість божеством почала приписуватися членам певних груп, які не дотримувалися усталених соціальних норм. І в наш час на Сході існує особливе ставлення до пророків, божевільних тощо, яких не можна кривдити» [Мушкетик 2014, 279]. Що може свідчити про присутність опозиції Свій↔Чужий або ж діади Свій↔Інакший (тобто, частини тріади Свій↔Інакший↔Чужий). На наш погляд, варто звернути увагу на сімейний стан дурня: в українській казці з цим сюжетом дурень неодружений («Годувала мати сина і вигодувала от покутя до порога і сказала: - Ну, буди тебе, сину, годувати, годуй же ти мене!» [Іванов 2003, 448], «Сиділа баба в лісі і мала єдного-єдним сина. І виріс він великий, а в силі нігде не був» [Левченко 1928, 574], «Бо то баба посилала сина до міста. Али він дурний був і забув, що то єму мама казала купити перця» [Левченко 1928, 573], «Було собі три брати: два розумнихъ, а третій дурень. Отъ поїхали вони у поле орать, та забули ковганки взять» [Чубинський 1878, 489], «Якъ були собі

три брати, да всі три Кіндрати. Пошли в поле орати, да забули таганокъ узяти» [Чубинський 1878, 490] та ін.). У китайській казці він одружений («*Был у одной женщины глупый муж. Ничего делать не умел, за что ни возьмется, все у него вкривь да вкось»* [Рифтин 1972]), що може свідчити про сприйняття родичами дружини чоловіка як Чужого, представника іншого/чужого племені. У давнину представник іншого племені, навіть мешканець іншого поселення завжди наділявся негативними рисами, зображався дивним, незрозумілим, дурним, а то й страшним та небезпечним (наділеним негативними магічними здібностями) тощо. Враховуючи, що у давнину існував ритуальний сміх, яким демонстрували покійникові, що він уже є чужим для своїх живих рідних. То ж можна зробити припущення, що родичі дружини не сприймали чоловіка, він був для них Чужим, його поведінка і вчинки були дивними, насмішки і глузування були певним ритуальним випробовуванням та своєрідною перевіркою, перш ніж прийняти його у своє родинне коло.

Отже, проведене дослідження дає підстави говорити про подібні та відмінні риси китайського та українського казкового епосу. Процес збирання та наукової обробки українських та китайських побутових казок розпочався набагато пізніше за чарівні та казки про тварин; у китайській та українській класифікації казкового епосу є побутові казки, до яких входить група казок про дурних людей. У досліджуваних текстах китайської народної казки «Дурний чоловік» та українських народних казок з дурнем відбувається низка різноманітних пригод. Через відсутність знань, правил та звичаїв соціуму, дії та вчинки казкового дурня є непослідовними, за що його б'ють інші персонажі.

В українських казках з сюжетом ППС 1696=AA1696A (ATU 1696) дурень неодружений, живе з матір'ю, у деяких текстах чітко вказується на відсутність досвіду спілкування дурня з іншими людьми (ніколи не був у селі тощо). У китайській казці з сюжетом ППС 1696=AA1696A (ATU 1696) дурень одружений, тому його дивна поведінка, дурні вчинки можна пояснити крізь призму частини тріади Свій↔Інакший↔Чужий.

Результати проведеного дослідження показують можливості подальших порівняльних досліджень китайських та українських побутових казок.

ЛІТЕРАТУРА

Андреев Н. К характеристике украинского сказочного материала. С.Ф. Ольденбургу. К пятидесятилетию научно-общественной деятельности. Ленинград, 1934. С. 61–72.

Бараг Л., Березовский И., Кабашников К., Новиков Н. Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка. Ленинград, 1979. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/sus/index.htm> (дата звернення: 07.04.2022)

Бовсунівська Т. Когітивна жанрологія та поетика : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. 180 с.

Бріцина О. Соціально-побутова казка / Упоряд., передм. та примітки О.Ю. Бріциної. Київ : Дніпро, 1987. 281 с.

Дунаєвська Л. Українська народна проза (легенда, казка) – еволюція епічних традицій. Київ : «Бібліотека українця», 1997. Вид. 2-е. 384 с.

Левченко М. Казки та оповідання з Поділля. В записках 1850–1860-их рр. / Упоряд. М. Левченко; передмова А. Лободи. Київ : Українська Академія Наук.

Філологічна кафедра; Етнографічна комісія. Вип. I–II. 1928. LVIII с., 598 с. URL: <https://cutt.ly/cJuWXiz> (дата звернення: 07.04.2022).

Мушкетик Л. Персонажі української народної казки. 2014. Київ : Український письменник, 2014. 360 с.

Іванов П. Народні казки, зібрані Петром Івановим / Упоряд., підготовка текстів, вступ.стаття, приміт. та словник І. Неїло. Київ : «ЕксОб», 2003. 512 с.

Пропп В. Русская сказка. Москва : Лабиринт, 2005. 379 с.

Рифтин Б. Герои и сюжеты китайских сказок. Китайские народные сказки / пер. с кит. Б. Рифтина. Москва : ГРВЛ-Наука, Москва: Восточная литература, 1972. С. 5–24. URL: <https://coollib.com/b/123845/read> (дата звернення: 07.05.2022).

Сумцов Н. Разыскания в области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцах. Харьков : Типография губернского правления, 1898. 208 с.

Упоров А. Сущность китайских сказок, аспекты и этапы их изучения и проблемы типологии. *Вестник Хакасского государственного университета им. Н. Ф. Катанова*. 2019 № 29. С. 108–115. URL: <https://cutt.ly/TPRld7v> (дата звернення: 15.04.2022).

Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования : [в 7 т.] / собрал П.П. Чубинский. Санкт-Петербург, 1872–1878. Т. 2. Малороссийские сказки. 1878. 688+7 с.

REFERENCES

Andreyev N. (1934) K kharakteristike ukrainskogo skazochnogo materiala. *S. F. Ol'denburgu. K pyatidesyatiletuyu nauchno-obshchestvennoy deyatel'nosti* (in Russian).

Barag L., Berezovskiy I., Kabashnikov K., Novikov N. (1979) *Sravnitel'nyy ukazatel' syuzhetov. Vostochnoslavyanskaya skazka*. Lenynhrad. URL : <http://www.ruthenia.ru/folklore/sus/index.htm> (in Russian).

Bovsunivs'ka T. (2010) *Kohintyvna zhanrolohiya ta poetyka*. VPTs Kyyivs'kyu universytet. Kyyiv. (in Ukrainian).

Britsyna O. (1987) *Sotsial'no-pobutova kazka*. Dnipro. Kyyiv. (in Ukrainian).

Dunayevs'ka L. (1997) *Ukrayins'ka narodna proza (lehenda, kazka) – evolyutsiya epichnykh tradytsiy*. Vyd. 2-e. Biblioteka ukrayintsya. Kyyiv (in Ukrainian).

Levchenko M. (1928) *Kazky ta opovidannya z Podillya. V zapysakh 1850-1860-ykh rr.* / Uporyad. M. Levchenko; peredmov A. Lobody. Kyyiv: Ukrayins'ka Akademiya Nauk. Filolohichna katedra; Etnohrafichna komisiya. Vyp. I–II. URL: <https://cutt.ly/cJuWXiz> (in Ukrainian).

Mushketyk L. (2014) *Personazhi ukrayins'koyi narodnoyi kazky*. Ukrayins'kyu pys'mennyk. Kyyiv. (in Ukrainian).

Ivanov P. *Narodni kazky, zibrani Petrom Ivanovym* / Uporyad., pidhotovka tekstiv, vstup.stattya, prymit. ta slovnyk. EksOb, Kyyiv. (in Ukrainian).

Propp V. (2005) *Russkaya skazka*. Labirint. Moskva. (in Russian).

Riftin B. (1972) *Geroi i syuzhety kitayskikh skazok. Kitayskiye narodnyye skazki*. GRVL-Nauka, Vostochnaya literatura. Moskva. pp. 5–24, available at: <https://coollib.com/b/123845/read> (in Russian).

Sumtsov N. (1898) Razyskaniya v oblasti anekdoticheskoy literatury. Anekdoty o gluptsakh. Tipografiya gubernskogo pravleniya. Khar'kov. (in Russian).

Uporov A. (2019) "Sushchnost' kitayskikh skazok, aspekty i etapy ikh izucheniya i problemy tipologii". *Vestnik Khakasskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. F. Katanova*. № 29, pp. 108–115, available at: <https://cutt.ly/TPRld7v> (in Russian).

Chubinskiy P. (1878) Trudy etnograficheskoy statisticheskoy ekspeditsii v Zapadno-Russkiy kray, snaryazhennoy Imperatorskim Russkim Geograficheskim Obshchestvom. Yugo-Zapadnyy otdel. Materialy i issledovaniya : [v 7 t.] / sobral P. P. Chubinskiy. 1872 -1878. T. 2. Malorossiyskiye skazki. Sankt-Peterburg. (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 19.08.2022

ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavčì doslidžennâ, 2022, No. 3, pp. 84–95
DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.03.084>

UDC 336.1:339.92

POTENTIAL OF INTERNATIONAL COOPERATION IN REDUCING SOCIAL INEQUALITY IN UKRAINE (UKRAINIAN-CHINESE CASE)

G. Kotsiurubenko

PhD in Economic Sciences, Associate Professor
Odesa National Economic University
8, Preobrazhenskaya str., Odesa, Ukraine
annakots@ukr.net

G. Muzychenko

Doctor of Political Sciences, Professor
South Ukrainian national Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska Str., Odessa, Ukraine
gannamuzychenko@gmail.com

The article reveals the directions of implementation of Ukrainian-Chinese cooperation. It is substantiated that the implementation of partnerships has the potential to take into account the interests of each party. The importance and prospects of realization of interaction for the decision of problems of social inequality in Ukraine are outlined. It is noted that social inequality is manifested in the quantitative measurement of property stratification and qualitative studies of the standard of living of the population. The state of formation of social standards is analyzed. It is emphasized that the Ukrainian practice of forming social guarantees and indicators that allow to investigate changes in the property status of the population demonstrates significant imbalances at the stages of legislative definition and subsequent use for measuring the property status. It is noted that one of the complex indicators used to conduct studies of social stratification in the context of its qualitative characteristics is the indicator of the quality of life of the country's population.

Statistical data on the state of property stratification of the population of Ukraine and diversification of incomes are given. Problematic aspects of income generation and dependence on state support are highlighted. The mathematical dependence of the increase in State budget expenditures on social protection and social security and changes in the purchasing power of Ukrainian citizens has been established. It is noted that the component of the "quality of life" indicator – the purchasing power of the population – makes it possible to assess in a generalized form the state of the population's ability to meet needs at the existing

© 2022 G. Kotsiurubenko, G. Muzychenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

level of wages and the formed prices for products. It was stressed that the implementation of cooperation between countries in the context of job creation and, consequently, improving the welfare of the population is possible, both in the context of bilateral economic and scientific cooperation and taking into account Ukraine's potential for cross-border projects.

The directions of perspective points of intersection of interests of Ukrainian-Chinese cooperation within the territory of Ukraine are determined. It is noted that in the context of decentralization and greater autonomy and independence of local communities, intensification of international cooperation directly with local authorities, in the context of increasing the powers of the latter, will allow Chinese partners to gain a transparent understanding of the nature of interaction and close proximity determination of territorial preferences, industries, contractors.

Keywords: social inequality, Ukrainian-Chinese cooperation, decentralization, welfare of the population.

ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗМЕНШЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ (УКРАЇНО-КИТАЙСЬКИЙ КЕЙС)

Г. М. Коцюрубенко, Г. В. Музиченко

У статті розкриті напрями реалізації україно-китайської взаємодії. Обґрунтовано, що реалізація партнерських відносин має потенціал врахування інтересів кожної зі сторін. Окреслено важливість і перспективність реалізації взаємодії для розв'язання проблем соціальної нерівності в Україні. Зазначено, що соціальна нерівність знаходить свій прояв у кількісному вимірі майнового розшарування та якісних дослідженнях рівня життя населення. Проаналізовано стан формування соціальних стандартів. Наголошено, що українська практика формування соціальних гарантій та показників, що дають змогу дослідити зміни майнового стану населення, демонструє значні дисбаланси на етапах законодавчого визначення та подальшого використання для виміру майнового стану. Зазначено, що одним із комплексних показників, що використовуються для проведення досліджень соціального розшарування в контексті його якісних характеристик, є показник якості життя населення країн.

Наведено статистичні дані щодо стану майнового розшарування населення України та диверсифікації по доходах. Виділено проблемні аспекти формування доходів та залежності від державної підтримки. Встановлено математичну залежність приросту витрат Державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення та зміни купівельної спроможності громадян України. Зазначено, що складник показника «якості життя» – купівельна спроможність населення – дає змогу в узагальненому вигляді оцінити стан можливостей населення задовольнити потреби за наявного рівня оплати праці та сформованих цін на продукцію. Наголошено, що реалізація співпраці між країнами в контексті формування робочих місць та, як наслідок, підвищення добробуту населення можлива як у контексті виключно двосторонньої економічної та наукової взаємодії, так і з урахуванням потенціалу України щодо розвитку транскордонних проєктів.

Визначено напрями перспективних точок перетину інтересів україно-китайської співпраці в межах території України. Зазначено, що в умовах проваджуваних процесів децентралізації та набуття більшої самостійності та незалежності місцевих громад активізація міжнародної співпраці безпосередньо з місцевими органами влади в умовах збільшення повноважень останніх дасть можливість китайським партнерам отримувати прозоре розуміння характеру взаємодії та максимального наближення до

безпосередніх виконавців проєктів, чіткого визначення територіальних уподобань, галузей, підрядників.

Ключові слова: соціальна нерівність, українсько-китайська співпраця, децентралізація, добробут населення.

Introduction. The processes of globalization and expansion of economic ties affect the interpenetration of economies and determine the feasibility of finding promising partnerships, in accordance with the requirements of the time and the needs of potential participants.

The potential of international cooperation for the Ukrainian economy is multi-vector implementation, each direction of which will allow to realize its own reserve of such a partnership. However, the ultimate goal of the functioning of the economy, as a social and legal entity, is to create conditions for life and functioning of its own citizens. The development of international cooperation creates significant prospects for realizing the opportunities of Ukrainian citizens in terms of shaping their own welfare. The expediency of considering international cooperation, in this aspect, is due to significant issues in the field of social inequality and property stratification of the population of Ukraine, and the need to find sources and mechanisms to reduce such inequality. In addition, special attention should be paid to finding partners whose interests have the potential to be implemented directly in Ukraine, which will ensure the implementation of steps to reduce social stratification and improve the welfare of Ukrainian citizens. China has been an active player in international economic relations for a long time. The history of the Ukrainian-Chinese partnership is quite long, at the same time, relatively unenlivened [Loiko, Ramsky 2018]. Instead, current trends and directions of China's interests indicate significant potential and opportunities formed not only for Ukrainian partners, but also for China's economy in their direct implementation in Ukraine.

The implementation of military operations on the territory of Ukraine significantly complicates the prospects of intensifying the attraction of international investments, at the same time, the pre-war interest of Chinese partners in investments in the Ukrainian economy demonstrates a constant interest in such areas as energy and agriculture. The priority of these areas, both for the Ukrainian state and for the world community, is quite significant. From the point of view of agriculture: military actions on the territory of Ukraine have already provoked a collapse in the supply of agricultural products and determined the importance of logistics networks and raw materials markets that Ukraine is forming. The global restructuring of energy markets taking place in the modern world and the prospect of changes in the supply chain put forward requirements for the development and activation of the use of alternative energy sources. Considering the potential of Ukrainian landscapes and natural resources, the implementation of this direction has significant economic potential for development and investment.

Literature review. Features of social inequality formation and ways to reduce it are in the interests of many scholars. In particular, the theoretical foundations of social inequality were studied by N. Andriyiv and N. Shuprudko [Andriiv, Shuprudko 2019], the nature and consequences of global social inequality were studied by A. Kolot and O. Gerasimenko [Kolot, Herasymenko 2017], E. Sulima [Sulima 2004], and options for reducing social inequality were developed by L. Klevchik

[Klevchik 2019], A. Prokopenko [Prokopenko 2015], L. Tkachenko, I. Novak [Inequality in Ukraine... 2012]. Prospects for the development of Ukrainian-Chinese relations were studied by S. Kulitsky [Kulitsky 2021], V. Wenger [Wenger 2018], S. Troyan [Troyan 2018].

The purpose of the research. The purpose of the article is to study the state of property stratification of the population of Ukraine and to develop and substantiate the perspective of the implementation of Ukrainian-Chinese cooperation to solve the problems of social inequality in Ukraine.

Materials and methods. This study was carried out using a retrospective analysis of literature sources: theoretical analysis and generalization of special literature were carried out to study the state of the research problem, determine its relevance, identify the subject of research; graphical-tabular method and methods of generalization, analysis, synthesis, analogy and statistical methods of grouping, the method of mathematical forecasting. Analytical and statistical data provided by the State Statistics Committee of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, and the Numbeo International Project became the information and statistical base of the study.

Results and discussion. Consideration of issues of social inequality in Ukraine is under the influence of new factors and factors, in particular, regarding the formation of a separate class of persons who became disabled as a result of military operations, an increase in the number of social categories that require protection and financial support from the state due to the inability to work etc. Social inequality, as a social phenomenon and a subject of study, is not exclusively a sphere of a single science. The multifaceted nature and multiplicity of aspects of consideration determine the fact that the definition and interpretation of “social inequality” will depend on what problems should be solved by a particular science. However, the initial components for understanding the essence of the concept of “social inequality” are considered to be the “classic triad: unequal access to wealth, power and fame – the three fundamental benefits that man seeks” [Loiko, Ramsky 2018].

From the point of view of economic research, social inequality, first of all, finds its manifestation in the quantitative measurement of property stratification and qualitative studies of living standards. However, the Ukrainian practice of forming social guarantees and indicators that allow to study changes in the property status of the population, shows significant imbalances at the stages of legislative definition and further use to measure property status. A comparison of the actual subsistence level (an indicator calculated monthly by the Ministry of Social Policy of Ukraine to monitor the dynamics of living standards in Ukraine, based on statistics on consumer prices) and the minimum monthly wage, shows that by 2017 in fact government instruments impact on the reduction of social inequality, in terms of social security for wages, did not meet its purpose (Fig. 1).

Until 2016, the minimum wage did not even provide for the coverage of the minimum living expenses that must take place to support livelihoods. The further dynamics shows a change in the ratio towards positive trends, but the excess of the minimum monthly wage over the subsistence level in 2020 was only 23%, which is direct evidence of problematic aspects in the field of wages and social standards and social guarantees.

Taking into account the established dynamics, the study of population distribution by average per capita equivalent total income, which is one of the determinants

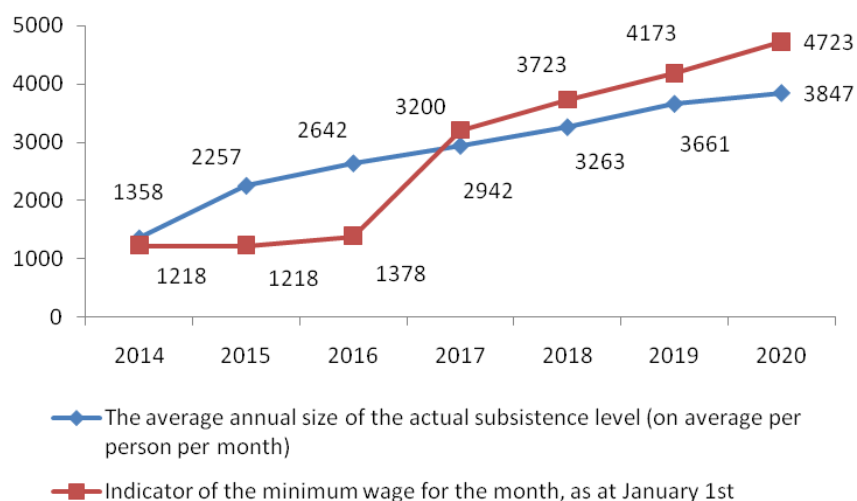

Fig. 1. Dynamics of change of some indicators of social standards in Ukraine, 2014–2020, UAH [Compiled on the basis of data State Statistics Service of Ukraine]

of economic research on social inequality, should be conducted in the context of comparison with state standards of social guarantees (Table 1). This approach will make it possible to study the proportion of the population that is below the state-established living wage, in fact in a state bordering on survival.

The above statistical material allows us to conclude that in 2016 almost 51% of the population of Ukraine received income below the actual subsistence level,

Table 1.

Distribution of the population by the level of average per capita equivalent total income (selectively by income categories, UAH), %, 2014–2020 [compiled on the basis of State Statistics Service of Ukraine]

Indexes	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
up 1920.0	51.7	35.3	18.4	6.9	2.6	x	x
1920.1–2280.0	16.5	17.6	16	7.7	4	x	x
2280.1–2640.0	11.7	15.9	16.4	11	6.7	x	x
2640.1–3000.0	7.8	11.4	13.6	11	7.6	x	x
Total by category	87.7	80.2	64.4	36.6	20.9	10.7	8.3
3000.1–3360.0	4.6	6.7	10	10.7	9.4	x	x
3360.1–3720.0	2.5	4.4	7.9	10.8	9.2	x	x
3720.1–4080.0	5.2	8.7	17.7	9.3	8.7	x	x
Total by category*	12.3	19.8	35.6	30.8	27.3	19.2	17.8
4080.1–4440.0	x	x	x	6.3	8.9	x	x
4440.1–4800.0	x	x	x	6.4	7	x	x
4800.1–5160.0	x	x	x	5.1	6.9	x	x
Total by category **	0	0	0	17.8	22.8	20.6	21.6
Over 5 000***	0	0	0	14.8	29	49.5	52.3

*In 2019–2020 up to UAH 4 000

** In 2019–2020 from UAH 4 000 to 5 000

***In 2017–2018 – more than UAH 5 160

which correlates with the corresponding dynamics of exceeding this indicator above the minimum wage. Instead, the trends of 2017–2020 show a significant reduction in the number of people receiving income at the level of minimum needs, while in 2020, almost 50 percent of the population’s average per capita equivalent total income was within the minimum wage.

One of the complex indicators used to conduct research on social stratification in the context of its qualitative characteristics is the indicator of quality of life of the population – Numbeo International Project annually evaluates and ranks the quality of life among countries on the following criteria: climate, the level of environmental pollution, purchasing power of population, the ratio of housing prices and income, cost of living, level of security, quality of health care, travel time to work [Word and deed: analytical portal].

According to the trend of Ukraine’s place in the ranking over the past five years, the indicator of “quality of life” has an upward trend after the best indicator of 2016, which demonstrate, in particular, the tendency to deteriorate some components of the indicator and the formation of unfavorable conditions population development in general (Fig. 2).

Component of the indicator “quality of life” – the purchasing power of the population, allows you to generalize the state of the population’s ability to meet the needs of the current level of wages and current prices for products.

The state, as a social entity, creates certain tools to influence social imbalances and forms financial support for socially vulnerable groups of people. Such trends are reflected in the implementation of social policy of the state and the implementation of financing the expenditures of the budget system for the social sphere and social protection. At the same time, social policy in a market economy should focus only on support functions for the population, and not become a source of stable and permanent income, that is social expenditures should not have a significant impact on the state of material security in terms of enrichment.

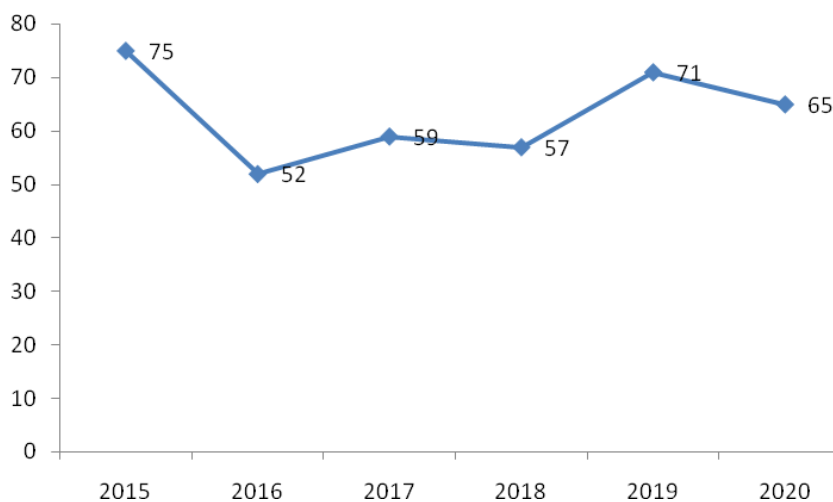

Fig. 2. Dynamics of change of Ukraine’s place in the Numbeo rating by quality of life indicator [Based on Word and deed: analytical portal]

Instead, establishing a mathematical relationship between the growth rate of this component of government expenditure (State budget expenditures on social protection and social security) and changes in the purchasing power of the population, allow us to hypothesize a significant dependence (almost 70 percent of R2) on changes in purchasing power activation of state expenditures on social protection and social security (Fig. 3). Realization of such influence can be shown in the form of a considerable share of transfers from the state in structure of incomes of the population.

The noted trends in the state of property stratification of the population, low levels of incomes, significant dependence of the population on state financial support determine the presence of a number of problematic aspects. This state of affairs deepens social inequality and characterizes the economy in terms of inheriting the peculiarities of the inversion type of capital accumulation.

In such circumstances, social contradictions not only have problems to resolve, but are complicated by underdeveloped domestic market, lack of decent wages in the country, turning the country into a raw material appendage for more successful and developed market economies in other countries and more.

Stimulating economic growth in the middle of the country, under these conditions, has a tendency to develop through export operations, which can negatively affect the economic independence of the country [Social inequalities...2018].

The search for ways to reduce social tensions, create an effective wage market, create a stable middle class and minimize dependence on government support should focus on using the potential of opportunities formed in accordance with changes and challenges of the time. An effective tool for solving certain problematic aspects can be the expansion of international partnerships in terms of strengthening the capacity of inner resources in combination with the experience and investment of foreign partners.

It is partnership in the conditions of implementation of joint ventures, technological and scientific hubs, exchange of experience and attraction of

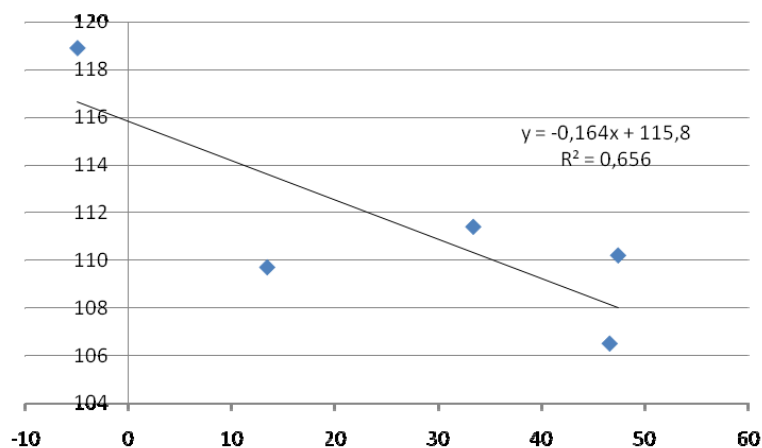

Fig. 3. Graph of mathematical dependence of the growth of the State budget expenditures on social protection and social security and changes in the purchasing power of citizens of Ukraine during 2016–2020 [Calculated by the authors]

investments that has significant advantages over finding credit sources of financing for economic development. In addition, the development of infrastructure facilities in Ukraine will allow not only the creation of employment, but also contribute to the professional transformation of the population, which is a direct component of reducing social inequalities.

The direction of Sino-Ukrainian cooperation has a significant potential for such partnership. PRC has long been one of Ukraine's main trading partners. According to the State Statistics Committee of Ukraine, in the first quarter of 2021 the trade turnover between the countries reached 5.683 billion US dollars, while the Counselor for Trade and Economic Affairs of the Embassy of the People's Republic of China in Ukraine Liu Jun declared the figure of \$ 300 million in investments from China in recent five years [Erman 2021]. The interaction of China and Ukraine, in the vast majority of cases, is considered from the standpoint of export-import operations [Loiko, Ramsky 2018]. At the same time, the level of development of industrial relations and the share of high value-added goods in the Ukrainian economy is much lower than the Chinese ones, which affects the formation of significant risks in developing options for cooperation between partners, such as concluding a free trade agreement in context of national interests security etc. [Kulitsky 2021]. Such risks determine the importance of focusing on finding other ways of cooperation in order to take into account the interests of both parties and partially compensate for existing imbalances in the domestic economy, namely from the standpoint of reorienting "weaknesses" to development potential.

Important attention should be paid to the fact of intensifying the search for points of intersection of interests from the standpoint of joint production or provision of services by foreign specialists in contrast to the use of credit lines that can be offered to Ukraine. The formation of the credit component of the interaction creates a debtor-creditor relationship. The experience of such interaction of PRC with other countries (Sri Lanka, Montenegro, Angola, etc.) has a very contradictory result in terms of prospects and feasibility of its use in solving problems of material security and intensification of economic processes through borrowed funds [Tyszkiewicz 2021]. The availability of credit resources makes it impossible to build effective and equal economic relations that will help form the basis for the development of domestic capacities and intensify the use of Ukrainian workers and specialists directly on the territory of Ukraine.

Implementation of cooperation between countries in the context of job creation and, consequently, improving the welfare of the population is possible, both in the context of exclusively bilateral economic and scientific cooperation, and taking into account Ukraine's potential for cross-border projects.

Significant potential for bilateral economic cooperation is in the areas of port and aviation infrastructure, logistics, joint ventures in agriculture, energy and its alternative sources [Tyszkiewicz 2021].

The prospects of establishing not only cultural and educational centers on the territory of Ukrainian educational institutions deserves special attention, but also the introduction of the practice of creating technology parks and technopolises, which will not only gain experience in using technology, but also stimulate their development and strengthen domestic research and development. Ukrainian educational institutions already have a positive experience of cooperation and

attracting sources of own funding from Chinese partners [Loiko, Ramsky 2018; Erman 2021]. Instead, the acquired experience of active military actions on the territory of Ukraine and the consequences that the events will have for various spheres of economic and social life create conditions for conducting research and scientific research, in particular in the field of medicine and rehabilitation, restoration of agricultural land in relation to the possibilities of farming, innovations in construction and reconstruction, etc.

The development of cross-border areas of Ukrainian-Chinese cooperation creates opportunities for integration into global transport systems, in particular through the solution of the “narrow” track for trains from PRC to the EU. In line with existing trends and taking into account the views of experts, this option may be quite interesting for partners, given the congestion of existing facilities on Belarusian roads and further prospects for expansion [Tyszkiewicz 2021]. The development of the Ukrainian transport network, in the context of transcontinental transport, is fully in line with China’s interests in expanding trade with Europe. Rail transport is one of the important components of China’s long-term strategic goals, and the use of the transit potential of Ukraine’s railways is a variable component of promoting Chinese products in European markets. Separately, it is worth paying attention to the fact that the military operations of the spring-summer of 2022 will cause significant damage to infrastructure facilities, however, the southern and eastern regions will experience most of the destruction, which makes it possible to predict the possibility of resuming freight transportation through the western regions of Ukraine.

The development of infrastructure facilities, in addition to the national nature, has significant prospects for implementation in the ongoing processes of decentralization and gaining greater autonomy and independence of local communities. Intensification of international cooperation directly with local authorities, in the context of increasing the powers of the local authorities, will allow Chinese partners to gain a transparent understanding of the nature of cooperation and maximum proximity to the direct executors of projects, clear definition of territorial preferences, industries, contractors and more. Local communities, on the other hand, have the opportunity to create effective mechanisms for the development of their own region with the direct involvement of the community. Such processes have a significant positive effect in part:

- use the budget-generating role of potential investment objects in terms of forming the future base of taxpayers as an important component of the financial basis of territorial communities;
- social and economic effects of Sino-Ukrainian cooperation projects for the prospects of the region and in terms of improving living standards as a priority factor for a particular project or area, namely: employment creation, increasing gross regional product, stimulating the exchange of scientific developments and adaptation to Ukrainian practice, etc.;
- formation of interest of local authorities and local producers in attracting their own financial resources in the context of participation in project implementation and further processes of maintenance of implemented facilities.

Conclusions. The existence of real points of intersection of interests of Ukrainian-Chinese cooperation within the territory of Ukraine forms a significant resource potential for development and forms the preconditions for reducing social

inequality and property stratification. The processes of decentralization and the acquisition of greater independence and autonomy by local authorities determine the intensification and stimulation of the development of such cooperation on the ground. This leads to the formation of local centers of cooperation potentially more mobile for implementation, which a priori creates opportunities for local residents and has a positive impact on the socio-economic development of the community. This approach will ensure the reorientation of the state's social policy to the supporting component and ensure the material and social well-being of the population.

The development of these directions is relevant and important both for the post-war reconstruction of Ukraine and a promising source of expanding the spheres of cooperation for China. In particular, in terms of promoting and approaching the European community and the consumer, the possibility of obtaining leading positions in certain segments of the investment market of post-war Ukraine.

BIBLIOGRAPHY

Андріїв Н.М., Шупрудько Н.В. Теоретичні підходи до тлумачення поняття «соціаль'на нерівність». *Ефективна економіка*. 2019, available at: www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/60.pdf (accessed 01 June 2022).

Венгер В.В. Перспективи українсько-китайського співробітництва у промисловій сфері: інтереси Китаю та можливості України. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2018. № 1. С. 4–13.

Державна служба статистики України, available at: www.ukrstat.gov.ua/ (accessed 01 June 2022).

Індекс якості життя: як змінювалося місце України в рейтингу. *Слово і діло: аналітичний портал*, available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-rejtynhu> (accessed 01 June 2022).

Ерман Г. «Східний розворот» Зеленського. Чи стає Україна залежною від Китаю? *Офіційний сайт BBC Ukraine*, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-57958478> (accessed 01 June 2022).

Клевчик Л.Л. Соціальна нерівність як основна диспропорція у суспільстві. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 48–51.

Колот А.М., Герасименко О.О. Глобальна соціальна нерівність доходів: природа, тенденції, наслідки. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2017. № 2. С. 8–47.

Кулицький С. Глобальна експансія Китаю та проблеми розвитку української економіки (*Закінчення. Початок у № 2*). *Україна: події, факти, коментарі*. 2021. № 3, С. 42–58.

Лойко В.В., Рамський А.Ю. Економічне співробітництво між Україною і Китаєм: реалії та перспективи. *Ефективна економіка*. 2018, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf (accessed 01 June 2022).

Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.

Прокопенко А. Державна політика боротьби з нерівністю та бідністю: міжнародний досвід та висновки для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2015. № 3(26), С. 170–178.

Соціальні нерівності: сприйняття українським суспільством (заключний звіт). *Соціологічна асоціація України*. 2018, available at: https://sau.in.ua/app/uploads/2019/07/ZVIT_SOCZIALNI-NERIVNOSTI_2018_.pdf с. 48 (accessed 01 June 2022).

Суліма Є.М. Джерела глобальної соціальної нерівності та шляхи подолання поляризації глобального суспільства. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. № 18. 2004. С. 64–67.

Тишкевич І. Українсько-китайські відносини: що означає нове перезавантаження. *Український Інститут Майбутнього*, available at: <http://uifuture.org/publications/ukrayinsko-kytajski-vidnosyny-shho-oznachaye-nove-perezavantzhennya/> (accessed 05 May 2022).

Троян С.С. Сучасні відносини Україна – КНР: проблеми і перспективи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2018. № 1. С. 84–93.

REFERENCES

Andriyiv N.M, Shuprud'ko N.V. (2019), “The theoretical approaches to the interpretation of the concept of “social inequality”. *Efektivna ekonomika*, available at: www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/60.pdf (accessed 1 June 2022). (In Ukrainian).

Venher V.V. (2018), *Perspektyvy ukrayins'ko-kytays'koho spivrobitnytstva u promyslovyi sferi: interesy Kytayu ta mozhlyvosti Ukrayiny*. *Yevropeys'kyi naukovy zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsiy*, Vol. 1, p. 4–13. (In Ukrainian).

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, available at: www.ukrstat.gov.ua/ (accessed 1 June 2022).

Індекс якості зhyття: як зminyуvalosya mistse Ukrayiny v reytynhu. Slovo i dilo: analitychnyy portal, available at: www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyуvalosya-misce-ukrayiny-rejtynhu (accessed 1 June 2022). (In Ukrainian).

Erman H. Skhidnyy rozvorot Zelens'koho. Chy staye Ukrayina zalezhnoyu vid Kytayu? *Ofitsiyyny sayt BBC Ukraine*, available at: www.bbc.com/ukrainian/features-57958478 (accessed 1 June 2022) (In Ukrainian).

Klevchik L.L. (2019), *Sotsial'na nerivnist' yak osnovna dysproportsiya v suspil'stvi*. *Ekonomika ta derzhava*, Vol. 4, p. 48–51. (In Ukrainian).

Kolot A.M., Herasymenko O.O. (2017), *Hlobal'na sotsial'na nerivnist' dokhodiv: pryroda, tendentsiyi, naslidky*. *Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka*, Vol. 2, p. 8–47. (In Ukrainian).

Kulyts'kyi S. (2021), *Hlobal'na ekspansiya Kytayu ta problemy rozvytku ukrayins'koyi ekonomiky (Zakinchennya. Pochatok u № 2)*. *Ukrayina: podiyi, fakty, komentari*, Vol. 3, p. 42–58. (In Ukrainian).

Loyko V.V., Rams'kyi A.Yu. (2018), *Ekonomichne spivrobitnytstvo mizh Ukrayinoyu i Kytayem: realiyi ta perspektyvy*. *Efektivna ekonomika*, available at: www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf (accessed 1 June 2022). (In Ukrainian).

Libanova E. (Ed.) (2012), *Nerivnist' v Ukrayini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu*. Kyiv: M.V. Lomonosov Institute of Demography and Social Research Birds of the National Academy of Sciences of Ukraine. (In Ukrainian).

Prokopenko A. (2015), Derzhavna polityka borot'by z nerivnistyu ta bidnistyu: mizhnarodnyy dosvid ta vysnovky dlya Ukrayiny. Derzhavne upravlinnya ta mist-seve samovryaduvannya, Vol. 3(26), p. 170–178. (In Ukrainian).

Sotsial'ni nerivnosti: spryynyattya ukrayins'kym suspil'stvom (zaklyuchnyy zvit). (2018) Sotsiolohichna asotsiatsiya Ukrayiny, available at: https://sau.in.ua/app/uploads/2019/07/ZVIT_SOCZIALNI-NERIVNOSTI_2018_.pdf (accessed 1 June 2022). (In Ukrainian).

Sulima, Ye.M. (2004), Dzherela hlobal'noyi sotsial'noyi nerivnosti ta shlyakhy podolannya polyaryzatsiyi hlobal'noho suspil'stva. Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8199/Sulima_Dzherela_hlobalnoi.pdf (accessed 5 May 2022). (In Ukrainian).

Tyshkevych I. *Ukrayins'ko-kytays'ki vidnosyny: shcho oznachaye nove perezavantazhennya. Ukrayins'kyy Instytut Maybutn'oho*, available at: <http://uifuture.org/publications/ukrayinsko-kytayski-vidnosyny-shho-oznachaye-nove-perezavantazhennya/> (accessed 5 May 2022). (In Ukrainian).

Troyan S.S. (2018), Suchasni vidnosyny Ukrayina – KNR: problemy i perspektyvy. Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, Vol. 1, p. 84–93. (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 17.09.2022

UDC 339.9(510)+338.2 (510)

CHINA'S NORTHWEST ECONOMIC IMPORTANCE FOR STABILITY IN CENTRAL ASIA

V. Golod

Ph.D. in Economics

Ukrainian Association of Sinologists

4, Hrushevskiyi str., of. 211, Kyiv, 01001, Ukraine

vitagolod@gmail.com

China's Xinjiang Uyghur Autonomous Region (XUAR) is most closely associated with the violation of human rights and freedoms of the Uyghurs, a national minority of Muslims of Turkic origin. Most of the publications on this topic are by Western scientists, journalists, and analytical centers, and formed the basis for the introduction of sanctions against individual companies and entire industries where forced labor was proven. However, there are no similar independent studies by Ukrainian scientists. The economic aspects of the region's development, the consequences of sanctions for the economic activity of enterprises and the people of Xinjiang, in particular, are insufficiently researched.

The author analyzed the economic condition of the modern XUAR, which was affected by the Covid-19 pandemic and sanctions. Particular attention is paid to the stimulating measures taken by the Chinese government to support the growth of the region, such as economic development projects like the «Great Western Development Strategy» (这是大学乐).

XUAR has strategically important political and economic significance for the stability not only of China, but also of Central Asia. Firstly, the geographical position in the North-West of the country with the largest land border, where the terroristic and separatist sentiments have been successfully curbed. Secondly, the wealth of natural resources and a favorable climate for agriculture and the development of alternative energy sources. The recent visit of the head of the People's Republic of China to Xinjiang and the change of the head of the region to Ma Xingrui, who was previously in charge of Guangdong, are positive signals for local businesses and people.

On the basis of statistical data, analytical materials of scientists, journalistic publications, and communication with colleagues who visited XUAR, the author came to the conclusion that the region has positive development trends, and the level of well-being of households in the region is increasing.

The purpose of this study is to analyze the current economic state of XUAR in terms of priority directions of growth and under the influence of the risks of the pandemic and Western sanctions, to characterize the economic profile of the region from the perspective of further strategic development, taking into account the importance of the autonomous region for the government of the country, its business activity and political stability, and China's growing influence in Central Asia.

Keywords: China's Xinjiang Uyghur Autonomous Region, the Uyghur Forced Labor Prevention Act, economic sanctions, Uyghurs, Belt and Road Initiative, Central Asia.

ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ КИТАЮ ДЛЯ СТАБІЛЬНОСТІ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

В. Ю. Голод

Сінцзян-Уйгурський автономний район (СУАР) Китаю здебільшого асоціюється з порушення прав і свобод уйгурів, національної меншини мусульман тюркського походження. Більшість публікацій на цю тему було зроблено західними науковцями, журналістами, аналітичними центрами, які лягли в основу впровадження санкцій проти окремих компаній та цілих індустрій, де були встановлені факти примусової праці. Однак подібні незалежні дослідження українських науковців відсутні. Недостатньо досліджені економічні аспекти розвитку регіону, наслідки санкцій для господарської діяльності підприємств та населення Сінцзяну зокрема.

Автором проаналізований економічний стан сучасного СУАР, який зазнав впливу пандемії та санкцій. Окрема увага приділена стимулюючим заходам, до яких вдається уряд КНР, підтримуючи зростання регіону, економічним проектам розвитку, таким як «Велика західна стратегія розвитку» (西部大开发).

СУАР має стратегічно важливе політичне та економічне значення для стабільності не тільки Китаю, а й регіону Центральної Азії. По-перше, географічне положення на північному-заході країни із найбільшим сухопутним кордоном, де вдалося приборкати терористичні та сепаратистські настрої. По-друге, багатство природними ресурсами та сприятливий клімат для сільського господарства та розвитку альтернативних джерел енергії. Нещодавній візит очільника КНР в Сінцзян та зміна керівника регіону на Ма Сінжуя, який раніше відповідав за Гуаньдун, є позитивними сигналами для місцевого бізнесу та населення.

На основі статистичних даних аналітичних матеріалів науковців, журналістських публікацій, спілкуванні з колегами, що відвідували СУАР, автор дійшов висновку, що регіон має позитивні тенденції до розвитку, рівень добробуту домогосподарств в регіоні зростає.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний економічний стан СУАР в розрізі пріоритетних напрямків зростання та під впливом ризиків пандемії та санкційної політики Заходу, охарактеризувати економічний профіль регіону в перспективі подальшого стратегічного розвитку, зважаючи на значущість автономного району для уряду країни, його ділової активності та політичної стабільності, а також зростаючого впливу Китаю в Центральній Азії.

Ключові слова: Сінцзян-Уйгурський автономний район, Закон про запобігання примусовій праці уйгурів, економічні санкції, уйгури, Пояс і Шлях, Центральна Азія.

The diplomatic boycott of the Beijing Winter Olympics in February 2022 by a number of countries, including the USA, UK, Canada, and Australia, has given much attention to the Xinjiang Uyghur Autonomous Region (XUAR). Concerns about Uyghur human rights abuses have been voiced by Western politicians since 2009. Economic sanctions imposed by the USA, Canada, and the European Union on companies and individuals has restricted trade, travel, and financial transactions. The biggest ban, “The Uyghur Forced Labor Prevention Act” (the UFPLA), was signed into law by the Biden administration on December 23, 2021 and went into effect on June 21, 2022. According to the UFPLA, all goods produced wholly or in part in Xinjiang are presumed to have been made by forced labor and will be banned for import into the United States. It is too early to analyze the effect of the UFPLA,

but investigation of Ji Siqi and Jacob Fromer from the South China Morning Post (SCMP) and China customs statistics show that Xinjiang exports to the US have grown in the last months despite expectations and have almost returned to the levels of a year ago.

In their article, Siqi and Fromer mentioned that the US customs agency received funding from the US congress under the UFPLA implementation, and they needed time to hire and teach their staff. This could be the reason that Xinjiang exports to the US are going up. Four sectors of commodities were identified by US customs as “high-risk” products: apparel, cotton, tomatoes, and polysilicon (a material used for solar panel production), according to Siqi and Fromer. But China statistics says that apparel and clothing accessories accounted for 15.99% of total exports to the US in August 2022. According to expert forecasts, exports from Xinjiang will continue to grow due to the big demand on its commodities from the EU, the US, and neighboring countries. Buyers will find a way to continue cooperation with Xinjiang producers.

The Chinese government pays a great deal of attention to Xinjiang, also known as China’s gateway to Eurasia, not only because of its geographical location neighboring Central Asia, but because of its economic importance. Over half of all Chinese exports to Central Asia go through Xinjiang.

Chen Quanguo, associated with Uyghurs and other Muslims repressions in Xinjiang, was fired from his position of head of the XUAR. Ma Xingrui, the former governor of the prosperous Guangdong province and one of the top Chinese scientists, took this post at the end of 2021 with the task of implementing the 14th five-year plan of the National Economic and Social Development of XUAR. The first in the past eight years, Xi Jinping’s visit to Xinjiang in July 2022 meant that the Chinese leader had serious expectations for further development of the largest province-level administrative region.

China’s “Great Western Development Strategy” (西部大开发) or “Go West” strategy, a \$1 trillion development plan, aims to narrow the economic gap between

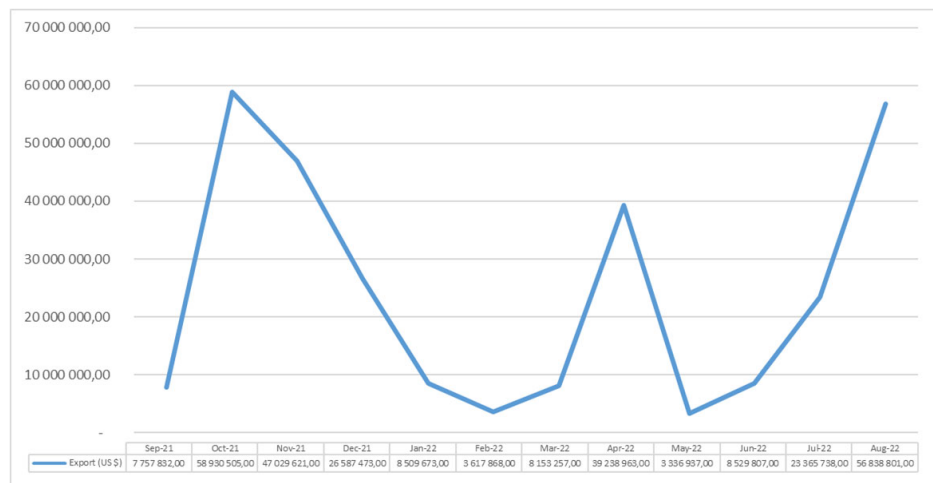

Figure 1. Xinjiang export to the USA (US\$)

Source: Chinese Customs

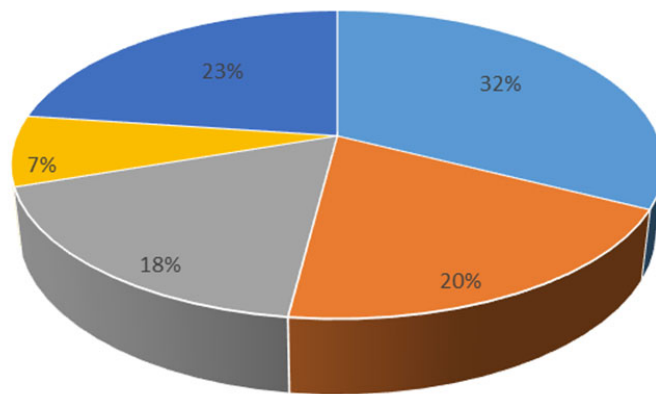

Figure 2. Xinjiang export to the US in August 2022 (US\$)

Source: China Customs

the less developed West and advanced East coast, was launched in 2000. Xinjiang is in a strategic geographical location for the Belt and Road Initiative (BRI) project's success, as it connects China with the countries in Central Asia and the Middle East. Four of the six major BRI land routes, including the China-Pakistan Economic Corridor (CPEC), run through Xinjiang. A significant amount of funding has been injected to develop Kashgar, which is now a special economic zone.

Xinjiang, as a big traffic hub for China-Europe freight trains (China-Europe China Railway Express (CR Express)), has undertaken a large amount of cargo business. In the first eight months of 2022, more than 8,700 China-Europe freight trains traveled through the Alataw Pass and Horgos ports, major land ports in Xinjiang that border Kazakhstan, boosting foreign trade [Xinhua]. This number could be larger, but several lockdowns completely blocked the operations of the main ports for some time. A new expressway passage 300 kilometers long that links Northwest of XUAR opened to traffic early September 2022. It facilitates the travel of the residents and tourists and, as a result, has a positive impact on the local economy. It is the third expressway connecting Xinjiang with places outside of the region. So far, the mileage of expressways in Xinjiang has exceeded 7,500 km [Xinhua].

Another traffic hub, Freight Train Logistics Center, in Urumqi, was completed in May 2016. This allows goods from different parts of China to gather at Urumqi and leave China by train through Korgas Port or Alashankou Port. As of May 2020, the CR express cargo trains departing from Urumqi run on 21 lines, covering 23 Asian and European countries and regions [China Briefing]. Ukrainian cargo was also delivered to Kyiv and Odessa by CR Express before Russia's invasion of Ukraine on February 24, 2022. Now this service is temporary closed.

As an important part of the "Go West" strategy, the Chinese government focused on improving transportation in XUAR. According to recent statistics from January to August 2022, the region has invested more than 51.8 billion Yuan (about \$7.5 billion USD) in this sector, 1.15 times that of the same period in 2021 [Xinhua].

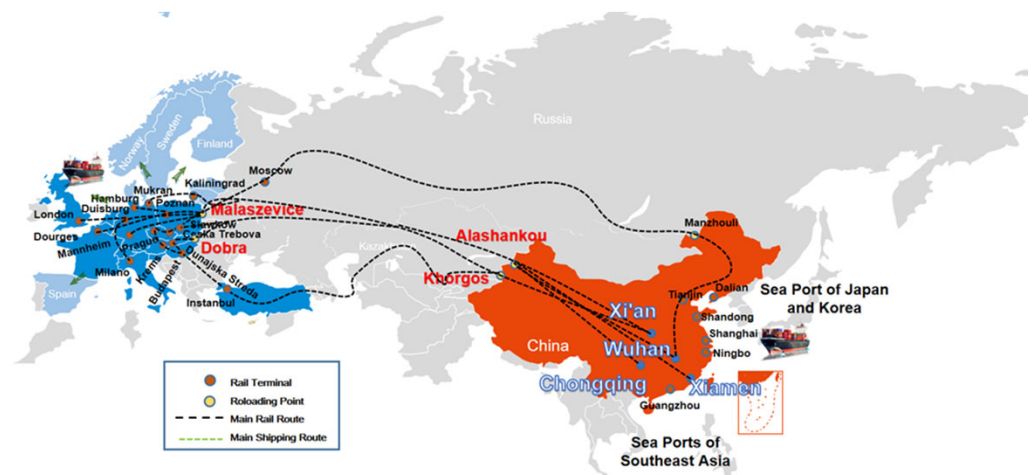

Figure 3. CR Express railway transportation

Source: Beijing Trans Eurasia International Logistics

XUAR achieved positive GDP growth last decade. The regional GDP in 2021 reached 1598.365 billion Yuan, an increase of 7.0% over the previous year. The GDP of agricultural Southern Xinjiang and industrial Northern Xinjiang accounted for 30.1% and 69.9% of the region, respectively. In 2021, 477 400 new jobs were created in cities and towns, up 3.5% over the previous year. 224,000 unemployed people in urban areas were re-employed, 44,800 people with employment difficulties were employed throughout the year, and 3,174,000 people were transferred from rural areas for employment throughout the year [天山网].

In 2021, despite COVID-19, the total import and export of goods was \$24.298 billion, an increase of 13.7% over the previous year (exports of 19.712 billion

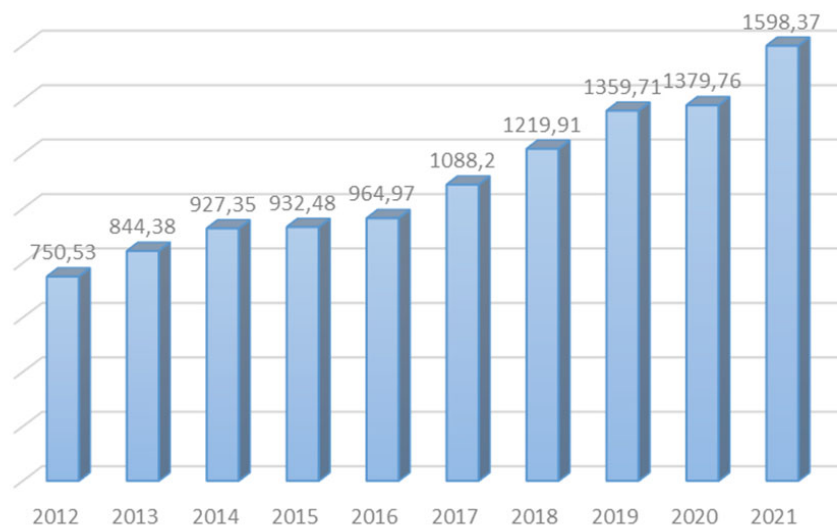

Figure 4. GDP of XUAR (in billion yuan)

Source: National Bureau of Statistics of China

USD, an increase of 24.5% and imports of \$4.587 billion, a decrease of 17.3%). XUAR includes 176 trading partner countries and regions. The top partners were from Kazakhstan (\$10.535 billion in trade, down 3.6% over the previous year), Kyrgyzstan (\$5.465 billion, an increase of 272.1%); Tajikistan (\$981 million, an increase of 63.8%). Trade with Russia and the US accounted for the negative dynamic. The trade balance with Russia was \$858 million (a decrease of 51.0%); and trade with the US was \$372 million (a decrease of 61.3%). Unlike coastal provinces, Xinjiang's economy does not heavily rely on exports, which accounted for just 6.8% of the province's GDP in the first half of 2021.

The leading industries in 2020 were production and supply of electric power and heat power with 20.3% being extraction of petroleum and natural gas (18.2%), and related industries accounted for about half of the gross industrial output and depended more on capital than on labor force.

A portion of Xinjiang's economy is agrarian, and accounted for 14% of its GDP in 2020. This territory is centered in the South where the Uyghur people mostly live. Xinjiang's sugar beet and fruit are famous among local consumers and used for export (including the Yili apple, Korla pear, seedless white grape, and Hami melon). The government in its 14th five-year plan for XUAR set a 6% strong GDP target and focused on the importance of manufacturing with well-paid positions and fostering industries that create jobs. Human-rights groups decry forced labor in textile factories, but this accounted for only 2.3% of Xinjiang's industrial output in 2020. The Chinese government announced an active digitalization of the textile industry in order to increase productivity. According to the National statistics, in 2021, the textile industry increased by 19.4%.

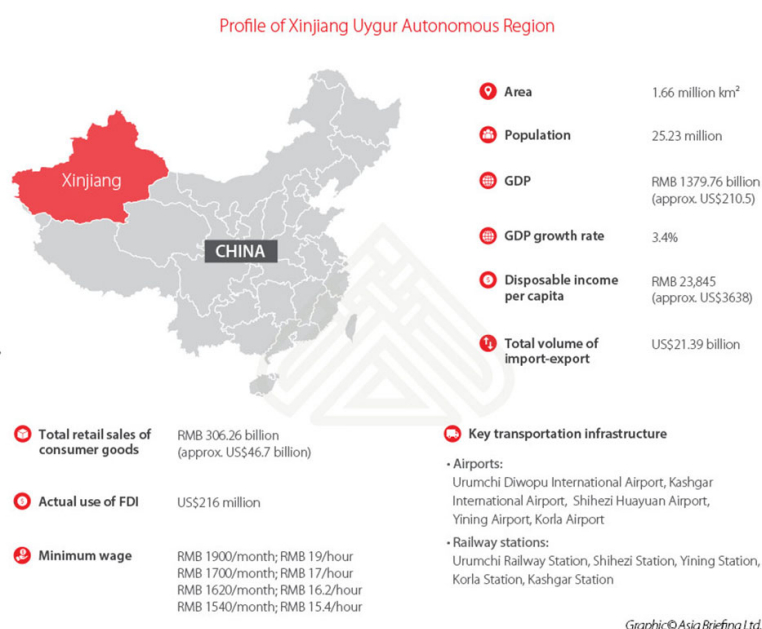

Figure 5. Profile of Xinjiang Uygur Autonomous Region, 2020

Source: China Briefing

The government plans to develop innovation-driven strategies to boost production in Xinjiang by building seven industrial parks, three industrial zones, and a trading hub in Urumqi. Employment in Xinjiang's textile industry has grown from about 400,000 in 2017 to nearly a million in 2022 [NDRC].

XUAR is the largest growing source of cotton production in China. In the 2020-2021 season, the total cotton output in Xinjiang reached 5.95 million tons, accounting for 87.3% of the entire cotton output in China [CCTA]. The cotton industry was a primary target for forced labor investigations in XUAR. Numerous reports by Western analytical centers and journalists show that Xinjiang cotton might be entering deeply into transnational supply chains. Around 1 in 5 apparel items made worldwide likely contain Xinjiang cotton, so the UFPLA would negatively impact not only the Chinese cotton-ginning mills, but farmers, apparel producers, and final consumers throughout the world. After H&M officially announced it would stop using cotton from Xinjiang in early 2021, public attention was again focused on this province. H&M lost a big market share in China after provoking a large media scandal. Now it is working hard to recover sales in the Chinese market, but it is still 41% lower than its previous level [Bloomberg].

The cotton mills are experiencing unsold cotton stocks due to the UFPLA. Xinjiang cotton was always the most expensive in the world because of its high quality. This season, cotton-ginning mills in Xinjiang have dropped the price in order to attempt to sell their massive stockpiles. Actually, Xinjiang does not typically export much raw cotton or yarn overseas, but provides it locally or to other provinces for cloth, garment or other textile factories. This season, cotton-processing plants and apparel producers felt the high risk of cooperation with Xinjiang cotton mills, so the Chinese government made a deal with local traders to buy the big number of cotton stocks.

The UFPLA obviously puts the future development of the Xinjiang economy in uncertainty. Even importers can ask for companies to prove that garments were not made with forced labor, which is a virtually impossible process. China has sent an important signal that it is willing to address forced labor concerns through international trade dispute mechanisms [FCDO].

Xinjiang is also one of China's major sheep farming areas and fine-wool production base. The region is rich in resources like oil, natural gas, and coal, which account for 30 percent, 34 percent, and 40 percent of the country's total resources, respectively. Xinjiang has 142 types of mineral resources, including 33 kinds of metallic minerals, 60 kinds of non-metallic minerals and 6 kinds of energy minerals. The coal reserves of the region are about at 2.2 trillion tons, which correspond to 40% of the total coal reserves in the country. The region's reserves of beryllium and mica are the highest in China. Metallurgy processing is one of the most important industries in Xinjiang, supporting by the government.

The alternative energy sector is also showing promising growth in Xinjiang. In 2020, hydropower, wind power, solar power, and other renewable energy accounted for 19.8% of total energy production there.

BRI brought huge opportunities for economic development of the XUAR. Foreign investors were attracted by Xinjiang's geographic advantages, resources, and supportive policies. The contractual value of foreign direct investment (FDI) in 2021 was 542 million USD, an increase of 20.0% over the previous year, and the actual utilization of foreign direct investment was \$237 million, an increase

of 9.5%. The annual investment in high-tech industries was 31.643 billion Yuan, which was up 23.4% over the previous year.

Hong Kong remains a higher foreign direct investment (FDI) position in XUAR, followed by Kazakhstan and the USA. FDIs are spread across different sectors. The top five industries that attract the most foreign investment are manufacturing, mining, leasing and business services, software and information technology, and finance. The agricultural industry also performs well in getting foreign investment.

Until the end of 2019, Xinjiang had attracted more than 1.8 million market entities, including 359,000 enterprises from worldwide and other provinces. The Fortune 500 companies that do business in Xinjiang include: ExxonMobil, Coca Cola, GE, Ford Motor, Dell, Hilton, German chemical giant BASF, Volkswagen, China's real estate conglomerate Wanda Group, and many others. At the end of 2021, Tesla opened a dealership office in Urumqi, which was the first Tesla center in Xinjiang [CNBC], and a good sign for foreign investors. However, due to the UFPLA and China's zero-COVID policy, the situation could change in the negative direction.

The COVID-19 pandemic involved and continues to involve numerous lockdowns, which push foreign investments outside of China. This trend will continue if China doesn't relax its zero-COVID policy [European Union Chamber of Commerce in China].

Tourism remains a key industry driving economic growth in Xinjiang. In Chapter 6 of the 14th five-year plan, the government fixed further development of the regional tourism to the modern service industry.

Due to COVID-19, Xinjiang's tourism revenue in 2020 fell by 73% from its 2019 level. However, the number of domestic tourists that visited Xinjiang in 2021 was 190.567 million, an increase of 20.5% over the previous year and the domestic tourism revenue was 141.569 billion Yuan (42.7% over the previous year).

The Chinese government actively promotes XUAR to make it a hot tourist destination. This summer, the booming tourism in Xinjiang even provoked a serious traffic jam 100 km long on the Duku highway. Revenue from tourism reached \$2.5 billion in June 2022. Another lockdown in September hindered the positive trend, though.

Nataliya Lukyanova, a Ukrainian citizen who temporarily lives and works in Shanghai, was the lucky visitor of Xinjiang last August. During the conversation, Natalya kindly shared her positive impressions from the short visit to Kashgar, Urumqi, Pamir plateau, and the Kunlun Mountains. She reported that the people of Xinjiang, mostly Uyghurs, were glad to speak with a foreigner, and asked basic questions. Xinjiang is a Muslim region with Islamic cultural and traditional specifics such as: mosques, Muslim music, clothing, and Uyghur language signs. The region is safe for travelers, as the government has significantly strengthened its control over Xinjiang in response to the threat of terrorism. Nataliya mentioned that compared to Shanghai, this area is much less developed, but not economically backward.

Chinese influence in Central Asia has strengthened as Russia has lost face after its invasion of Ukraine. Now China is not only the main trade partner and investor in that region, but also the geopolitical leader there. Xinjiang will play a more important role as a neighboring area becoming a factor in Chinese policy in Central Asia, and its prosperity and stability will become a key priority for the government.

REFERENCES

Record number of China-Europe freight trains pass through Xinjiang in Jan.-Aug. Retrieved September 21, 2022. URL: <https://english.news.cn/20220921/309e1a49a0d2418681e7cfd902b9df42/c.html>

Xinjiang's new expressway to boost high-quality economic development. Retrieved August 31, 2022. URL: <https://global.chinadaily.com.cn/a/202208/31/WS630f1a0ca310fd2b29e753cb.html>

Investing in Xinjiang: Economy, Industry, Trade, and Investment Profile. Retrieved April 09, 2021. URL: <https://www.china-briefing.com/news/investing-in-xinjiang-economy-industry-trade-and-investment-profile/>

How is Xinjiang still shipping millions of goods to US after 'forced labour' law came into effect? Retrieved September 22, 2022. URL: <https://www.scmp.com/economy/global-economy/article/3193616/how-xinjiang-still-shipping-millions-goods-us-after-forced>

China Cotton Textile Association. URL: <http://www.ccta.org.cn/> (in Chinese).

China Canceled H&M. Every Other Brand Needs to Understand Why. Retrieved March 14, 2022. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/2022-china-canceled-hm/>

新疆维吾尔自治区国民经济和社会发展第十四个五年规划和2035年. Retrieved June 06, 2021 from the National Development and Reform Commission (NDRC). URL: https://www.ndrc.gov.cn/fggz/fzzlgh/dffzgh/202106/t20210611_1283166.html (in Chinese).

EUROPEAN CHAMBER ADVOCATES FOR BEIJING'S RETURN TO REFORM AGENDA Retrieved September 21, 2022. URL: https://www.eurochamber.com.cn/en/press-releases/3472/european_chamber_advocates_for_beijing_s_return_to_reform_agenda

National Bureau of Statistics. URL: <http://www.stats.gov.cn/> (in Chinese).

新疆维吾尔自治区2021年国民经济和社会发展统计公报. Retrieved March 23, 2022 from天山网. URL: <http://news.ts.cn/system/2022/03/23/036801414.shtml> (in Chinese).

China's efforts to lift Xinjiang's economy may smother it. Retrieved August 05, 2021. URL: <https://www.economist.com/china/2021/08/05/chinas-efforts-to-lift-xinjiangs-economy-may-smother-it>

Стаття надійшла до редакції 02.09.2022

UDC 339.56

THE CURRENT STATE OF CHINA'S INTERNATIONAL TRADE

S. Yakubovskiy

Doctor of Economics,

Head of the Department of World Economy and International Economic Relations

Odesa I. I. Mechnikov National University

2, Dvoryanska str., Odesa, 65082, Ukraine

syakubovskiy@onu.edu.ua

P. Roznovska

Student

Odesa I. I. Mechnikov National University

2, Dvoryanska str., Odesa, 65082, Ukraine

polina.roznovskaya@stud.onu.edu.ua

This article will determine the degree of influence of external and internal negative factors, primarily the COVID-19 pandemic, the trade war with the United States, as well as Russia's aggression against Ukraine, on the state of China's international trade. The results of the study indicate that neither the trade war launched by former US President D. Trump, nor the deal between the Presidents of the United States and China, according to which China pledged to purchase an additional 200 billion dollar of American exports by the end of 2021, did not significantly harm China's trade balance. Moreover, external and internal difficulties only strengthened the international competitiveness of China, which, due to the policy of strict regulation, coped with the consequences of the COVID-19 pandemic and American sanctions faster and more efficiently than its competitors (the US and EU countries). As a result, in recent years, China's current account has grown from 103 billion US dollars in 2019 to 317 in 2021, while merchandise exports in 2021 hit a record high of 3.2 trillion US dollars. At the same time, despite significant success in international trade, China still has serious internal problems associated with overestimated real estate prices and the low financial stability of national banks. It has been researched that China was an important trade partner of Ukraine. These countries were discussing a creation of a free trade zone and the possible signing of a Free Trade Agreement. However, during the armed Russian aggression against Ukraine, as the results of the study showed, the volume of trade between the countries decreased several times. Although China seems to be showing its concern about the war in Ukraine, at the same time China's economic partnership with Russia is deepening, which could lead to a deterioration of relations between Ukraine and China.

Keywords: China's international trade, US-China trade war, the COVID-19 pandemic, international competitiveness, Russian aggression against Ukraine.

СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ КИТАЮ

С. О. Якубовський, П. І. Розновська

У статті проведено дослідження ступеню впливу зовнішніх і внутрішніх негативних факторів, насамперед пандемії COVID-19, торговельної війни з США, а також агресії Росії проти України, на стан міжнародної торгівлі Китаю. Результати дослідження свідчать про те, що ані торгова війна, розпочата колишнім президентом США Д. Трампом, ані угода між президентами США та Китаю, згідно з якою Китай був зобов'язаний закупити додатково на 200 мільярдів доларів американського експорту до кінця 2021 року, не завдало суттєвої шкоди торговому балансу Китаю. Крім того, зовнішні та внутрішні труднощі лише зміцнили міжнародну конкурентоспроможність Китаю, який завдяки політиці жорсткого регулювання швидше та ефективніше за своїх конкурентів (США та країни Європейського Союзу) впорався з наслідками пандемії COVID-19 та американськими санкціями. У результаті за останні роки поточний рахунок Китаю зріс зі 103 мільярдів доларів США у 2019 році до 317 млрд доларів США у 2021 році, а експорт товарів у 2021 році досяг рекордного рівня в 3,2 трильйона доларів США. Водночас, незважаючи на значні успіхи в міжнародній торгівлі, Китай все ще має серйозні внутрішні проблеми, пов'язані із завищеними цінами на нерухомість і низькою фінансовою стійкістю національних банків. Результати проведеного у статті аналізу свідчать про те, що Китай був важливим торговим партнером України. Ці країни навіть обговорювали умови створення зони вільної торгівлі та можливе підписання Угоди про вільну торгівлю. Проте під час збройної агресії Росії проти України, як показали результати дослідження, обсяги торгівлі між країнами скоротилися в рази. Хоча Китай, здається, демонструє свою стурбованість війною в Україні, водночас економічне партнерство Китаю з Росією лише поглиблюється, що, у свою чергу, може призвести до погіршення відносин між Україною та Китаєм.

Ключові слова: міжнародна торгівля Китаю, американсько-китайська торгова війна, пандемія COVID-19, міжнародна конкурентоспроможність, російська агресія проти України.

At the beginning of 2020 the COVID-19 pandemic with the next nationwide quarantine broke out. This seriously affected the international trade of a significant number of countries, especially during the quarantine itself. Many scientists are still trying to determine the impact of the pandemic on China's international trade. The results of S. Zhao's empirical study show that the adoption of big data technology in enterprises will be the best way to manage international trade during the pandemic.

The study revealed several problems such as extreme financial pressure, problem of exploring the international market for industries/enterprises, problem of ordering and delivery of goods and services and others. During the pandemic, almost all industries faced difficulties in their work due to strict quarantine measures. People began to spend less on durable products than on short-term goods. For these reasons, economic activity during the pandemic was limited. All these factors have reduced the export and import of goods/services from one country to another. So, it can be stated that COVID-19 has a negative impact on international trade, thereby slowing down the economic growth of the country [Zhao 2022].

The main goal of the study proposed in the article is to determine the degree of influence of external and internal negative factors, primarily the COVID-19 pandemic,

the trade war with the United States, as well as Russia's aggression against Ukraine, on the state of China's international trade.

J. Fang, J. Ou and S. Yao analyze China's foreign trade during COVID-19 (2019–2021). Their study shows that China's export with main trade partners have recovered and then started to grow during 2020–2021 after its significant decline. Electrical, high-tech industries, as well as the mechanical industry have made a significant contribution to the recovery of China's exports, exports of medical products, furniture and equipment show growth in accordance with the implementation of the quarantine policy. Exports of electronics and electric vehicles continued to grow both before the outbreak and during the pandemic. The authors of this study believe that China should continue to expand trade with emerging markets, while maintaining a stable volume of trade with developed economies. It is also mentioned that during the past 40 years of economic reforms and opening-up policy, China has made tremendous progress in development, being deeply integrated into the world economy and included in global value chains. The rapid expansion of foreign trade and foreign direct investment over the past two decades has greatly accelerated China's technological progress and economic growth. Over the last decade, China has become one of the largest foreign investors, becoming increasingly important in the global trade market and an integral part of all sectors of the world economy.

In general, supporting the opinion of the authors of this study, it should be noted that it does not fully take into account the peculiarities of China's trade with emerging markets economies, in particular with Russia and Ukraine.

In their research, J. Fang, J. Ou and S. Yao study the development and changes in China's foreign trade with its main trading partners (the USA, the EU, ASEAN, Japan, South Korea) as well as the export of major industries and typical Chinese products during COVID-19. In terms of industry-level analysis, mechanical and electrical engineering and high-tech industries are two typical technology-intensive industries that together account for more than 80% of China's recent exports. Their export declined in the first half of 2020, but then recovered quickly. The authors suggest that even after the pandemic, the country should continue focusing more on technology-intensive industries and improve the overall quality of foreign trade. Further, this research identified fifteen typical products with stable export growth, represented mainly by electronics and electric vehicles. These products were in high demand before the outbreak of the pandemic and maintained their export dynamics during it as well [Fang, Ou, Yao 2022]. Supporting the opinion of the authors of this study, it should be noted that it does not pay enough attention to the prospects for the introduction of new sanctions by the United States against China, in particular in high-tech production.

With the rapid development of the Chinese economy, the country's foreign trade has also increased significantly, but there are several problems. G. Gavrillo, S. Zhichao in their study prove that China is losing its advantage not only in low labor costs, but also in attracting foreign investment. In addition, a large number of environmental problems have arisen due to the energy and environmental policies pursued by the state in the past. The problems of energy shortage and environmental pollution at the present stage are becoming important restraining factors of economic development. There are also certain structural weaknesses in China's foreign trade. For a long time, the structure of China's commodity exports

has mainly been dominated by labor-intensive products with low technology content, the proportion of exports of high-tech and high-value-added products is relatively low, and innovative products and research and development capabilities are limited. Due to insufficient capacity for independent research and development, competitiveness is low.

The analysis of the structure of trade in the study of these scientists shows that China mainly exports social goods of general use. The active balance of the country's foreign trade remains high, this leads to conflicts with many trading partners. The most serious have been observed between China and the USA since 2018. Therefore, optimizing the structure of foreign trade and the balance of international trade will also be issues that China should pay full attention to in both the short and long term [Gavrilkov, Zhichao 2019]. Supporting the conclusions of the authors of this article, it should be noted that the study does not fully assess the prospects for a sharp deterioration in relations between the United States and China caused by the dispute over the independence of the island of Taiwan, which, according to the main provisions of the UN, is a province of China.

The main competitive advantages of China in the international market were also identified in the scientific works of L. Galperina [Galperina, Kolechko, Umanskyi 2022] and T. Rodionova [Rodionova, Yakubovskiy, Kocharyan 2021].

In 2020, then-US President Donald Trump and Chinese President Xi Jinping made a trade deal under which China was obliged to purchase an additional 200 billion US dollars worth of American exports by the end of 2021. However, after two years of escalating tariffs and talk of economic disengagement, many of Trump's tariffs, mostly on raw materials, remain in place, increasing costs for American companies.

By the way, the pandemic was not the only factor in the failure of this agreement. So, Trump took trade relations between the US and China to a new level by launching his trade war in 2018. Even now, the relevance of the deal is that it is necessary to establish other conditions for trade relations between these countries. In fact, it was not the Biden administration's fault as China did not meet its procurement obligations on time. With the deal on hold, the country never caught up on the backlog of additional 2021 procurement commitments, 60% higher than the previous year 2020, and did not buy any of that 200 billion US dollars of American exports, as promised.

Even after China canceled the manufacturing tariffs, the most important part of the deal, at the beginning of 2019, there was no recovery in American exports. American exports of services, another no less important part of the deal, were not directly affected by tariffs imposed during the trade war. China has pledged to open up the financial services market to foreign suppliers, improve intellectual property rights protection and limit the forced transfer of foreign technologies.

American tariffs had a significant impact on the country's economy itself, namely on the increase in prices, a decrease in American competitiveness, which was caused by a reduction in employment and sales. The trade war started by D. Trump and that deal did little to change the economic policy of the United States toward China. However, simultaneously with the beginning of a new approach to the Chinese economy, the USA began to cooperate more closely with other major world economies, and most of all with the EU [Bown 2022].

The British weekly newspaper “The Economist” mentions that China is often spoken of as an area of rare consensus in American politics. President Biden’s China policy was described by Antony Blinken like “invest, align, compete”, meaning the USA should invest in forces, work closely with allies and resist China where necessary. It is also mentioned that the Biden administration has already discussed whether to start a new investigation into China’s economic behavior. The White House’s is delaying the announcement of the new 301 case, in spite of months of negotiations about this, which shows its indecision.

Next part of China policy of the President of the United States – uniting with allies – significantly distinguishes Mr. Biden from predecessor. In May 2022, he announced the launch of the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF), and the most important thing is that China is not a part of it. At the G7 summit in June 2022, Mr. Biden made a statement with a promise of reducing strategical dependency on China.

One of the biggest initiatives of the Biden administration is also an in-depth look at supply chains. If Mr. Biden succeeds in boosting domestic production, this fortune may be at the price of higher consumer prices, lower efficiency and economic growth. At the same time, however, The Economist claims that in other aspects President Biden’s China policy looks more like an improvement of the bare-hands competition the former President of the United States Mr. Trump once began [The Economist 2022].

Regarding China’s balance of trade, an important event took place in 2001, namely the country’s entry into the World Trade Organization, which further strengthened China’s foreign trade ties. Table 1 is a clear confirmation of this.

The export of goods during 2000–2019 was quite high and steadily increased every year, as well as imports. However, the export of goods still significantly exceeded the import, so the trade balance in the country was positive, except only in 2000, when the import slightly exceeded the export. The largest increase in the volume of both exports and imports of Chinese goods occurred in 2010, compared to 2005, when exports and imports increased by 783 and 674 billion US dollars, respectively, what in percentage terms is equivalent to 47.02% and 45.6%, respectively. In general, China can be called a creditor country, because the export of goods in it during all these years significantly exceeded the import.

Table 1

Statistics of China’s balance on trade in goods/services and current account during 2000, 2005, 2010, 2015, 2017–2021, trillions of US dollars

Indicator	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021
Export of goods	0.111	0.695	1.478	2.143	2.216	2.417	2.387	2.51	3.216
Import of goods	0.125	0.565	1.239	1.567	1.74	2.037	1.994	1.999	2.653
Goods trade balance	-0.014	0.13	0.239	0.567	0.476	0.38	0.393	0.511	0.563
Export of services	0.079	0.078	0.178	0.217	0.213	0.234	0.244	0.229	0.338
Import of services	0.036	0.084	0.193	0.436	0.472	0.526	0.506	0.381	0.438
Balance on trade in services	0.043	-0.006	-0.015	-0.219	-0.259	-0.292	-0.262	-0.152	-0.1
Current account	0.021	0.132	0.238	0.293	0.189	0.024	0.103	0.249	0.317

Source: compiled by the author based on [International Monetary Fund]

China's service export/import movement was more dynamic during 2000–2019. Immediately see that the import of services slightly exceeds the export, except for the year 2000. Therefore, the balance of services during the entire time period considered remained negative, except for the year 2000, and in addition, this indicator decreased rapidly until 2020 (figure 1), what was caused by the growing difference between the country's exports and imports of services every year. However, comparing the volumes of export/import of goods and services of China, it is concluded that this country is more specialized in goods export and import.

In July 2020, China's trade surplus rose to 62.33 billion US dollars from 44.02 billion US dollars in the same month of 2019, well above market expectations. The trade surplus of China with the USA also rose to 32.46 billion US dollars that month from 29.41 billion US dollars last month. China's and United States' tensions at that time had a particularly strong impact on trade indicators ahead of the USA November presidential election. In September 2020, China's trade surplus slightly decreased to 37 billion US dollars from 39.1 billion US dollars in the same month of 2019. Exports and imports were at their highest for that time as global demand continued to recover from the difficulties caused by COVID-19. Then, the balance of trade of the country nearly doubled to a new record high of 78.17 billion US dollars in December 2020 from a year earlier. Exports grew by 18%, while imports grew by 6.5% due to improved global demand. For the full year of 2020, the positive balance of trade was 535.03 billion US dollars, the biggest figure from 2015.

According to Dun & Bradstreet, a US company that provides commercial data, analytics and business intelligence, near 5 million companies (Apple, Kraft Heinz, PepsiCo etc.) have their suppliers from China and had to close their factories in this country. The automotive industry suffered the most. Auto manufacturers were forced to cut production because of a lack of supplies. Chinese Wuhan is the main center of car manufacturing. Renault and Peugeot (France), Volkswagen, BMW (Germany) and Jaguar Land Rover (the UK) closed their factories which worked with partners from China. Hyundai also closed its factory in Ulsan (South Korea) because of the lack of parts. The outbreak forced manufacturers in China to cut production by about 15% at the beginning of 2020 [Zamost'yanova 2020].

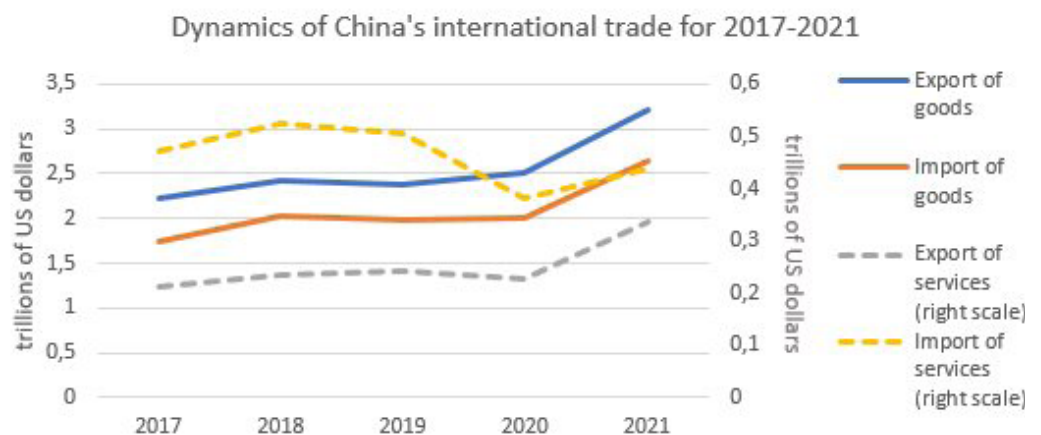

Fig. 1. Dynamics of China's international trade for 2017–2021, trillions of US dollars
Source: compiled by the author based on [International Monetary Fund]

Global supply chains were threatened. Smartphone chip maker Qualcomm (QCOM) has warned that the pandemic has created uncertainty about the demand for smartphones and the materials used to make them. Shipping companies, in turn, also saw a sharp decrease in the number of container transporting.

The downturn in the Chinese economy has weakened commodity markets, especially given that China is the driving force behind demand growth. Copper prices fell to a four-month low, although they recovered slightly, while shipping rates fell. In eastern China, weak demand for oil sparked an argument with traders about storing it, who hoped to wait out the fall in prices. Tankers drifted off the coast of China, unable to unload at the import terminal in Qingdao.

In November 2021, China's trade surplus decreased to 71.7 billion US dollars. The growth of exports also significantly decreased due to a strong yuan, reduced demand with the emergence of the new Omicron strain of COVID-19 and higher prices, while imports grew faster as the energy crisis eased. Already in December 2021, the surplus has grown significantly to a record 94.46 billion US dollars, compared to 75.8 billion US dollars last year. Exports continued to grow and increased by 20.9% year-on-year, while imports increased by 19.5%. In total, for 2021, the positive balance amounted to 676.4 billion US dollars, the highest indicator at that time. China's active trade balance with the USA for 2021 compared to the previous year 2020 increased by 25%.

In May 2022, China's trade surplus rose significantly to 78.76 billion US dollars, the biggest from the start of 2022, as the government eased tight pandemic control in some cities of the country. China's exports rose by 16.9% (the highest in last four months) thanks to the recovery of production and easing of logistics issues, while imports rose by 4.1% after their recovery. In June 2022, the active balance of trade reached a record 97.94 billion US dollars compared to the last year, mainly thanks to a significant increase in exports and still low imports. In the same month, the active balance of trade with the USA reached 41 billion US dollars, compared to 36.1 billion US dollars in the previous month [Trading Economics 2022].

As for China's current account, after hitting an all-time high in 2008, its surplus stood at 119.6 billion US dollars in the second quarter of 2020, the largest since the country began to recover from the COVID-19 crisis. The value of the surplus of goods reached 161.3 billion US dollars, the surplus of secondary income – 0.9 billion US dollars, the deficit of services – 29.4 billion US dollars, and the balance of primary income was 13.3 billion US dollars. In the first half of 2020, China's current account increased to 85.9 billion US dollars, an increase of almost 30% compared to the same period in 2019.

China's current account decreased to 118.4 billion US dollars in the last quarter of 2021. The surplus of goods and deficit of services also decreased to 182.8 and 152 billion US dollars, respectively. China's secondary income increased to 6.2 billion US dollars, and primary – to 55.5 billion US dollars. Overall, in 2021, China's current account increased by almost 22% compared to 2020 and amounted to 317.3 billion US dollars.

In the first quarter of 2022, China's current account surplus increased to 88.9 billion US dollars compared to the previous year. The surplus of goods also increased and amounted to 145 billion US dollars, while the deficit of services, on the contrary, decreased and amounted to 16.7 billion US dollars. At the same time,

China's secondary income increased to 5.2 billion US dollars, and primary income – to 44.6 billion US dollars [Trading Economics 2022].

In the first five months of 2022, the use of foreign capital reached 87.8 billion US dollars, an increase of 22.6% compared to last year. Moreover, there was a significant increase in FDI inflows in the field of high technologies, which was ahead of the average annual indicators of 2021 (figure 2).

Regarding services, FDI there grew at a slower pace than in 2021, in May 2022 by only 10.8%, which is 35% less compared to last year's figures. The reason for the rapid growth of FDI in high-tech sectors was to a greater extent the policy regarding high-tech enterprises in different regions of the country.

Growth in trade volumes also occurred with one of China's main trading partners – ASEAN and the EU. For January-May 2022, trade with the largest partners – the ASEAN countries – increased by 10.2% in annual terms, which is almost 30% more compared to the January-April period. Trade with China's second largest trading partner, the EU, also increased by 8.8% year-on-year in the same period (January-May 2022), increasing by almost 23% in May alone, while trade with the United States increased in the same month by only 11% compared to the January-April period. Moreover, trade with the countries of Central Asia, which at one time joined the Chinese initiative "One Belt, One Road", increased by as much as 16.8% compared to 2021 and amounted to 760.2 billion US dollars in January-May 2022.

Supply chain disruptions played a key role in slowing economic growth in 2022. Transportation problems, a lack of containers and a sharp increase in demand after the lifting of pandemic restrictions have led to a shortage of components and raw materials. China has made a confident start to rebuild its economy after a recession in April 2022 caused by the fallout from the strict containment policies connected with overcoming the COVID-19 pandemic. This is what is indicated by such a confident increase in trade in May 2022, greatly contributing to what the ports and logistics networks can do in the future, which have begun to gradually start fulfilling orders from the previous months. In this regard, 2022 already sees the introduction by China of numerous measures to stimulate its economy in conditions of severe restrictions. Most of the support is intended for small businesses and companies whose industries have been hit hard by quarantine restrictions due to

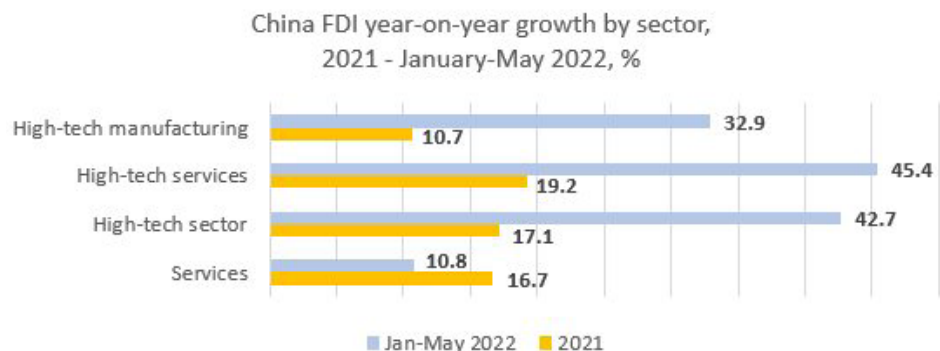

Fig. 2. China FDI year-on-year growth by sector, 2021 – January-May 2022, %

Source: compiled by the author based on [Huld 2022]

the pandemic. The Chinese government is also making proposals to help increase foreign investment projects and attract more FDI. It also means the attraction of significant foreign investments in advanced production, innovative technologies, various research and development, as well as the promotion of investments in the central, western and northeastern regions of China with a lower level of economic development [Huld 2022].

The decrease in the Chinese economy will definitely cause some difficulties for investors in 2022. In 2020, China helped the world emerge from a post-pandemic recession by being the only major economy to grow. There are expectations that this year the Chinese economy will grow by about 8%. However, Beijing's crackdown on Chinese tech giants (Alibaba, Tencent), some over-indebted real estate companies (Evergrande, Kaisa), and the private education industry are stalling the economic recovery. The OECD has some predictions that China's GDP growth will be around 5% in 2022. Beijing's commitment to a "zero tolerance" policy for COVID-19, which has kept the country in lockdown for more than a year and imposes severe restrictions even after a single case of infection has been identified, will remain a great risk to the global economy [Pandey 2022].

China is also one of the largest trade partners of Ukraine. Bilateral trade and economic cooperation between these countries in recent years shows constant positive dynamics. During 2017–2021, China's import of Ukrainian goods increased almost four times, while the export of Chinese goods to Ukraine more than doubled [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny 2022]. Taking into account trends in the growth of trade in goods, a further increase is expected, not only trade, but also investment flows. China and Ukraine have many points of trade touch on a number of items. At the same time, they are negotiating a free trade zone and the possible signing of a Free Trade Agreement. China is also the first Ukraine's trade partner in agricultural products, almost 15% of all Ukrainian agricultural exports are sent to this country. Trade in services occupies an insignificant place in the total trade in goods and services between these two countries. However, over the past five years, there was a tendency of increasing the share of services in Ukraine's bilateral trade with China [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny 2022].

China is investing more and more money in Ukraine both through FDI and through loans and participation in infrastructure projects. China is interested in such areas of investment as agriculture, processing of agricultural products, port and railway infrastructure, renewable energy and the aviation industry. Chinese investments in Ukraine are already available in the field of green energy and agriculture. There are also investments in the development of port infrastructure of Ukraine, in Ukrainian industry, built warehouses and factories for processing agricultural products [Solonyna 2021].

During the armed Russian aggression against Ukraine, in June 2022, China's export volume amounted to 114 million US dollars, and the volume of imports from Ukraine – 76.1 million US dollars, respectively, the value of the trade balance amounted to 37.9 million US dollars. During the year (June 2021 – June 2022), China's exports as a whole decreased by 833 million US dollars (88%) compared to last year, from 946 to 114 million US dollars, while the volume of imports decreased by 1.08 billion US dollars (93.4%) compared to 2021, from 1.16 billion up to 76.1 million US dollars.

In June 2022, the year-on-year decrease in China's exports to Ukraine was primarily due to a decrease in exports of rubber footwear, semiconductor devices and woven fabric made of synthetic thread. The decrease in China's imports from Ukraine in the same period was mainly due to a decrease in imports of frozen fruits and nuts, soybean oil and iron pipes. Telephones, air conditioners, medical instruments, products containing tobacco, nicotine, etc. and cars stood out among the most exported goods from China to Ukraine. In June 2022, the largest volumes of China's imports from Ukraine were such goods as iron ore, corn, insulated wire, electric heaters and plant residues [The Observatory of Economic Complexity 2022].

Chinese leader Xi Jinping still calls the war in Ukraine the "Ukrainian crisis" as Beijing continues to take a position of neutrality. China has refused to criticize Russia's war in Ukraine or even call it an invasion, while condemning anti-Russian sanctions.

Despite the fact that China seems to be showing its concern about the war in Ukraine, at the same time its economic partnership with Russia is deepening. China took advantage of some of the economic opportunities that came with the war. From January to April this year, Russian and Chinese mutual trading grew up by 25.9%. The export from Russia to China grew up by 37.8% to 30.85 billion US dollars. In particular, exports of Russian natural gas to China increased by 15%. It is also interesting that China is trying to replace the EU as a main economic partner of Russia. Chinese businesses were called upon to fill the niche in the Russia's market that remained empty after American and European businesses left the country.

It is also expected that by 2023, almost all China-Russia bilateral trade will denominate in yuan. Chinese companies will occupy the vast majority of segments in Russia's market and become its main partners. The country will most likely be able to buy goods at deep discounts due to Russia's isolation from most world markets, and will use for this its own currency, the yuan [Kashin 2022].

Conclusion. After researching the features of China's foreign economic operations in recent years, some conclusions can be drawn.

An important event took place in 2001, namely the country's entry into the World Trade Organization, which further strengthened China's foreign trade ties. However, since 2018, the external environment for China's international trade has changed, which was associated with the start of the US trade war against China.

In spite of this, the results of the study indicate that neither the trade war launched by former US President D. Trump, nor the deal between the Presidents of the United States and China, according to which China pledged to purchase an additional \$ 200 billion of American exports by the end of 2021, did not significantly harm China's trade balance.

Moreover, external and internal difficulties only strengthened the international competitiveness of China, which, due to the policy of strict regulation, coped with the consequences of the COVID-19 pandemic and American sanctions faster and more efficiently than its competitors (the US and EU countries).

As a result, in recent years, China's current account has grown steadily from 103 billion US dollars in 2019 to 249 billion in 2022 and 317 in 2021, while merchandise exports in 2021 hit a record high of 3.2 trillion US dollars.

At the same time, despite significant success in international trade, China still has serious internal problems associated with overestimated real estate prices and the

low financial stability of national banks. And these problems can negatively affect the international competitiveness of the country in the future.

It has been researched that China was an important trade partner of Ukraine. These countries were discussing a creation of a free trade zone and the possible signing of a Free Trade Agreement. However, due to the fact that China, despite Russia's aggression against Ukraine, is deepening economic relations with the Russian Federation, further prospects for strengthening cooperation between Ukraine and China look problematic.

BIBLIOGRAPHY

Білоусова Н. Україна і Китай – агросектор бере курс на харчову та продовольчу безпеку. *Агрополіт*. 2021. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/929-ukrayina-i-kitay--agrosektor-bere-kurs-na-harchovu-ta-prodovolchu-bezpeku> (дата звернення: 06.05.2022).

Гаврилко Г., Чжичао Ш. Внешняя торговля Китая: современное состояние и пути решения проблем. 2019. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/239631/1/231-233.pdf> (дата звернення: 17.07.2022).

Гальперіна Л., Колечко О., Уманський О. Модель «Китай плюс один» у сучасних умовах глобальної невизначеності: кейс конкуперації Китай – В'єтнам. *Китаєзнавчі дослідження*. № 2. С. 54–65. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/207/194> (дата звернення: 08.11.2022).

Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі України послугами. URL: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/gsztp/gsztp_u/arh_gsztp2021_u.html (дата звернення: 04.05.2022).

Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. URL: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html (дата звернення: 04.05.2022).

Замостьянова К. Коронавірус: вплив на китайську та глобальну економіку. 2020. URL: <https://www.imena.ua/blog/coronavirus-impact-on-chinese-and-global-economy/> (дата звернення: 08.11.2022).

Ніколаєва О. Не про коронавірус: що Україна постачає в Китай і як збільшити експорт. *Економічна правда*. 2020. URL: www.epravda.com.ua/publications/2020/03/25/658010/ (дата звернення: 07.05.2022).

Пандей А. Що загрожує світовій економіці 2022 року. *Deutsche Welle*. 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/koronavirus-i-pivnichnyi-potik-2-shcho-zahrozhuie-svitovii-ekonomitsi-2022-roku/a-60267651> (дата звернення: 08.11.2022).

Родіонова Т., Якубовський С., Кочарян В. Стан ринку праці та міграційні процеси в Китайській Народній Республіці. *Китаєзнавчі дослідження*. 2021. № 1. С. 124–136. URL: <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.01.124> (дата звернення: 08.11.2022).

Солонина Є. Китайські інвестиції в Україні: вікно можливостей чи ризик? *Радіо Свобода*. 2021. URL: www.radiosvoboda.org/a/kytai-ukrayina-investytsiyi-kredytu-knr-kpk/31487078.html (дата звернення: 07.05.2022).

Bown C. P. China bought none of the extra \$200 billion of US exports in Trump's trade deal. *PIIE – Peterson Institute for International Economics*. 2022. URL: www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/china-bought-none-extra-200-billion-us-exports-trumps-trade (accessed: 26.07.2022).

Fang J., Ou J., Yao S. On COVID-19 pandemic and China's foreign trade. *Wiley Online Library, The World Economy*. 2022. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/twec.13269> (accessed: 17.07.2022).

Huld A. China FDI and foreign trade recovers after COVID – May 2022 data. *China Briefing*. 2022. URL: www.china-briefing.com/news/china-fdi-and-foreign-trade-recovers-after-covid-may-2022-data/ (accessed: 26.07.2022).

International Monetary Fund. Balance of Payments and International Investment Position Statistics of China. URL: <https://data.imf.org/?sk=7A51304B-6426-40C0-83DD-CA473CA1FD52&sId=1390030341854> (accessed: 01.08.2022).

Kashin V. Ukraine's losses are China's gains. *East Asia Forum*. 2022. URL: www.eastasiaforum.org/2022/06/16/ukraines-losses-are-chinas-gains/ (accessed: 07.08.2022).

Santander Trade Portal. Chinese foreign trade in figures. 2022. URL: <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/china/foreign-trade-in-figures> (accessed: 08.07.2022).

The Economist. America rethinks its strategy for taking on China's economy. 2022. URL: www.economist.com/finance-and-economics/2022/07/06/america-rethinks-its-strategy-for-taking-on-chinas-economy (accessed: 17.07.2022).

The Observatory of Economic Complexity. China / Ukraine. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/ukr> (accessed: 02.08.2022).

The World Factbook. East Asia/Southeast Asia – China. *Central Intelligence Agency*. 2022. URL: www.cia.gov/the-world-factbook/countries/china/#economy (accessed: 06.05.2022).

Trading Economics. China balance of trade. URL: <https://tradingeconomics.com/china/balance-of-trade> (accessed: 25.07.2022).

Trading Economics. China current account. URL: <https://tradingeconomics.com/china/current-account> (accessed: 25.07.2022).

Zhao S. Impact of COVID-19 pandemic and big data on China's international trade: challenges and countermeasures. *Frontiers in Public Health*. 2022. URL: www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2022.888335/full (accessed: 17.07.2022).

REFERENCES

Bilousova N. (2021), "Ukrayina i Kytay – ahrosetor bere kurs na kharchovu ta prodovol'chu bezpeku", *Ahropolit*, available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/929-ukrayina-i-kitay--agrosetor-bere-kurs-na-harchovu-ta-prodovol'chu-bezpeku> (accessed 6 May 2022). (In Ukrainian).

Bown C. P. (2022), "China bought none of the extra \$200 billion of US exports in Trump's trade deal", *PIIE – Peterson Institute for International Economics*, available at: www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/china-bought-none-extra-200-billion-us-exports-trumps-trade (accessed 26 July 2022). (In English).

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, "Heohrafichna struktura zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny posluhamy", available at: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/gsztp/gsztp_u/arh_gsztp2021_u.html (accessed 4 May 2022). (In Ukrainian).

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, "Heohrafichna struktura zovnishn'oyi torhivli Ukrayiny tovaramy", available at: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html (accessed 4 May 2022). (In Ukrainian).

Fang J., Ou J., Yao S. (2022), “On COVID-19 pandemic and China’s foreign trade”, *Wiley Online Library, The World Economy*, available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/twec.13269> (accessed 17 July 2022). (In English).

Gavrilko G., Zhichao S. (2019), “Vneshnyaya torhovlya Kytaya: sovremennoe sostoyanye y puty reshenyya problem”, available at: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/239631/1/231-233.pdf> (accessed 17 July 2022). (In Russian).

Halperina L., Kolechko O., Umanskyi O. (2022), “Model Kytai plius odyn u suchasnykh umovakh hlobalnoi nevyznachenosti: keis konkuperatsii Kytai – V’ietnam”, *Kytaieznavchi doslidzhennia*, № 2, pp. 54–65, available at: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/207/194> (accessed 8 November 2022). (In Ukrainian).

Huld A. (2022), “China FDI and foreign trade recovers after COVID – May 2022 data”, *China Briefing*, available at: www.china-briefing.com/news/china-fdi-and-foreign-trade-recovers-after-covid-may-2022-data/ (accessed 26 July 2022). (In English).

International Monetary Fund, “Balance of Payments and International Investment Position Statistics of China”, available at: <https://data.imf.org/?sk=7A51304B-6426-40C0-83DD-CA473CA1FD52&skId=1390030341854> (accessed 1 August 2022). (In English).

Kashin V. (2022), “Ukraine’s losses are China’s gains”, *East Asia Forum*, available at: www.eastasiaforum.org/2022/06/16/ukraines-losses-are-chinas-gains/ (accessed 7 August 2022). (In English).

Nikolayeva O. (2020), “Ne pro koronavirus: shcho Ukrayina postachaye do Kytayu i yak zbil’shyty eksport”, *Ekonomichna Pravda*, available at: www.epravda.com.ua/publications/2020/03/25/658010/ (accessed 7 May 2022). (In Ukrainian).

Pandey A. (2022), “Shcho zahrozhuye svitoviy ekonomitsi 2022 roku”, *Deutsche Welle*, available at: <https://www.dw.com/uk/koronavirus-i-pivnichnyi-potik-2-shcho-zahrozhuye-svitovii-ekonomitsi-2022-roku/a-60267651> (accessed 8 November 2022). (In Ukrainian).

Rodionova T., Yakubovskiy S., Kocharian V. (2021), “Stan rynku pratsi ta mihratsiini protsesy v Kytayskii narodnii respubliksi”, *Kytaieznavchi doslidzhennia*, №1, pp. 124-136, available at: <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.01.124> (accessed 8 November 2022). (In Ukrainian).

Santander Trade Portal (2022), “Chinese foreign trade in figures”, available at: <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/china/foreign-trade-in-figures> (accessed 8 July 2022). (In English).

Solonyna Ye. (2021), “Kytays’ki investytsiyi v Ukrayini: vikno mozhlyvostey chy ryzyk?”, *Radio Svoboda*, available at: www.radiosvoboda.org/a/kytai-ukrayina-investytsiyi-kredyty-kr-kpk/31487078.html (accessed 7 May 2022). (In Ukrainian).

The Economist (2022), “America rethinks its strategy for taking on China’s economy”, available at: www.economist.com/finance-and-economics/2022/07/06/america-rethinks-its-strategy-for-taking-on-chinas-economy (accessed 17 July 2022). (In English).

The Observatory of Economic Complexity, “China / Ukraine”, available at: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/ukr> (accessed 2 August 2022). (In English).

The World Factbook (2022), “East Asia/Southeast Asia – China”, *Central Intelligence Agency*, available at: www.cia.gov/the-world-factbook/countries/china/#economy (accessed 6 May 2022). (In English).

Trading Economics, “China balance of trade”, available at: <https://tradingeconomics.com/china/balance-of-trade> (accessed 25 July 2022). (In English).

Trading Economics, “China current account”, available at: <https://tradingeconomics.com/china/current-account> (accessed 25 July 2022). (In English).

Zamost'yanova K. (2020), “Koronavirus: vplyv na kytays'ku ta hlobal'nu ekonomiku”, available at: <https://www.imena.ua/blog/coronavirus-impact-on-chinese-and-global-economy/> (accessed 8 November 2022). (In Ukrainian).

Zhao S. (2022), “Impact of COVID-19 pandemic and big data on China’s international trade: challenges and countermeasures”, *Frontiers in Public Health*, available at: www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2022.888335/full (accessed 17 July 2022). (In English).

Стаття надійшла до редакції 30.08.2022

Мета Асоціації полягає в сприянні розвитку наукових досліджень Китаю в Україні й розробці освітніх китаєзнавчих дисциплін, а також у популяризації сучасних знань про китайську цивілізацію.

Будь-яка людина, зацікавлена в сприянні досягнення цілей і завдань діяльності Української асоціації китаєзнавців, може вступити в Асоціацію шляхом подачі заявки на членство.

Членство в Асоціації відкрито для громадян усіх країн світу, чий інтереси пов'язані з китаєзнавством.

Усі члени Асоціації запрошуюються до участі в заходах і нарадах Української асоціації китаєзнавців, а також мають право голосувати й посідати виборні місця.

Президент: КІКТЕНКО Віктор Олексійович, д-р. філос. наук, ст. н. сп., зав. відділом Азіатсько-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
тел.: (+380 44) 353-7286
моб.тел.: (+380 96) 852-7454
e-mail: kiktenko@gmail.com

Виконавчий секретар: ГОБОВА Євгенія Валеріївна, канд. філол. наук, молодший науковий співробітник відділу Азіатсько-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
моб. тел.: (+380 66) 729-0549
e-mail: jane.lutsenko@gmail.com

Місцезнаходження:

01001 Україна, Київ, вул. Грушевського 4,
Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України,
кімн. 211, Українська асоціація китаєзнавців
тел.: (+038-044) 353-7285
e-mail: info@sinologist.com.ua
<http://www.sinologist.com.ua>

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Науковий збірник «Китаєзнавчі дослідження» приймає статті українською, англійською та китайською мовами, надіслані на e-mail: info@chinese-studies.com.ua.

Вимоги до оформлення статті:

Рукопис подається у вигляді документа MS Word із розширенням *.rtf або *.doc. Редакція журналу здійснює зовнішнє та внутрішнє анонімне рецензування статей та перевірку на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендується така схема представлення наукової статті в журналі:

Блок 1. УДК, заголовок, ПІБ автора (співавторів) (транслітерація), науковий ступінь, учене звання, назва, адреса організації, електронна пошта усіх або одного автора, анотація (270–300 слів), ключові слова (5–7 слів) англійською мовою.

Блок 2. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), повний текст статті мовою оригіналу.

Блок 3. Список літератури з кириличними посиланнями.

Блок 4. Транслітерований список літератури (References).

Блок 5. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), анотація, ключові слова українською мовою.

Вимоги до ілюстрацій та списку літератури:

Усі графічні файли подаються окремо від текстового у відповідному форматі, наприклад *.jpg.

Посилання на літературу наводяться у тексті. У квадратних дужках подається ім'я автора, рік видання (без коми перед ним) і, в разі необхідності, сторінки: [Michalak-Pikulska 2002, 66]. Ініціали наводяться після прізвища автора лише у тому випадку, коли в статті є посилання на кількох авторів з однаковим прізвищем. Якщо в одному місці наводяться посилання на кілька праць, вони подаються в хронологічному порядку через крапку з комою. Якщо йде посилання на колективну монографію, енциклопедію, словник тощо, у квадратних дужках наводяться перші слова назви: [Manzil... 2013]. Текстові посилання подаються наприкінці статті, перед літературою.

Список цитованої літератури, розміщений в алфавітному порядку, подається у кінці статті під назвою **ЛІТЕРАТУРА**. При оформленні списку літератури слід дотримуватися вимог Національного стандарту України **ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»**. Назви цитованих праць оформляються за таким зразком:

Кіктенко В.О. «Китайська мрія» як теорія нового етапу модернізації КНР. *Східний світ*. 2015. № 3. С. 106–114.

Манхейм К. Избранное: диагноз нашего времени. Москва : Изд-во «РАО Говорящая книга», 2010. 744 с.

Brown K. The Communist Party of China and Ideology. *China: An International Journal*. 2012. Vol. 10. № 2. P. 52–68.

Транслітерований список цитованої літератури (**References**) оформлюється за гарвардським стилем. Він подається повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наведений мовою оригіналу відповідно до вимог ДАК України, незалежно від наявності у ньому англійських джерел. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються в **References**. Транслітерація здійснюється за стандартом VGN/PCGN.

Для транслітерованих праць (з оригіналу кирилицею) пишемо англійською мовою повне місце видання, а також позначення томів, номерів, сторінок ("Vol.", "No.", "pp.", "p."). Назву видавництва залишаємо транслітерованою. Зазначаємо наприкінці речення мову видання, наприклад (In Ukrainian). Більше інформації див.: http://chinese-studies.com.ua/uk/for_authors

Транслітерація іншомовних слів здійснюється латинською графікою з відповідною діакритикою. Власні імена, назви передаються за допомогою літер українського алфавіту з урахуванням традиційних написань.

Формат 70x108/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,5.

Замов. № 1222/498. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.